

Diplomová práce

2007

Monika Mácová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filozofie

Diplomová práce

AURELIUS AUGUSTINUS A AUTENTICITA

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr. Ph.D.

Autor práce: Monika Mácová

Studijní obor: Pastorační a sociální asistent

forma studia: kombinovaná

Ročník:

2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr. Ph.D. za cenné připomínky a metodické vedení práce. Děkuji svému manželovi, dětem a rodině za podporu a trpělivost.

Obsah

1	ÚVOD	7
2	POJEM AUTENTICITA	8
3	AUTENTICITA A AUGUSTIN.....	11
4	ZA JAKÉHO BYL AUGUSTIN POVAŽOVÁN ČLOVĚKA?	13
5	CHRONOLOGICKÝ ROZBOR JEHO ŽIVOTA V SOUVISLOSTI S AUTENTICITOU	15
5.1	OBDOBÍ MANICHEISMU	15
	<i>Augustin a manicheismus .....</i>	<i>15</i>
	<i>Důvody příklonění se k manicheismu .....</i>	<i>16</i>
	<i>Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním .....</i>	<i>19</i>
	<i>Charakteristické rysy Augustina .....</i>	<i>22</i>
5.2	OBDOBÍ SKEPTICISMU	26
	<i>Důvody příklonění se k skepticizmu .....</i>	<i>26</i>
	<i>Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním .....</i>	<i>26</i>
	<i>Charakteristické rysy Augustina .....</i>	<i>27</i>
5.3	OBDOBÍ NOVÉHO HLEDÁNÍ.....	29
	<i>Co jej iniciovalo.....</i>	<i>29</i>
	<i>Shoda mezi jeho jednáním a myšlením .....</i>	<i>30</i>
	<i>Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním .....</i>	<i>35</i>
	<i>Charakteristické rysy .....</i>	<i>37</i>
5.4	OBDOBÍ PLATONISMU.....	39
	<i>Důvody příklonění se k platonismu.....</i>	<i>39</i>
	<i>Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním .....</i>	<i>42</i>
	<i>Vývoj platonismu po uvěření .....</i>	<i>44</i>
	<i>Charakteristické rysy .....</i>	<i>47</i>
5.5	OBDOBÍ OBRATU KE KŘESŤANSTVÍ.....	53
	<i>Shoda mezi jeho jednáním a myšlením .....</i>	<i>53</i>
	<i>Charakter osobnosti .....</i>	<i>60</i>
6	AUGUSTIN A DOPAD JEHO DÍLA.....	71
6.1	ZA JAKÉHO BYL AUGUSTIN POVAŽOVÁN ČLOVĚKA?.....	72
	<i>1) Byl člověk, který se stal zbožným křesťanem, až když si dosyta užil žen?.....</i>	<i>72</i>
	<i>2) Byl to církevní otec, geniální myslitel, který předčí všechny církevní otce?.....</i>	<i>74</i>

3) Byl to církevní despota, který svými tezemi určoval staletí křesťanských dějin a nemohl být kritizován ani opraven?	74
4) Byl to člověk, který schvaluje a obhajuje pronásledování církve?	76
5) Je Augustin falešný ve svých pocitech, je platonik, který záměrně vykonstruuje a vymýšlí příběhy pro aristokracii?	77
6) Má porušený vztah k manželství a důstojnosti člověka?	79
7) Je teolog, kterému nepřísluší nazývat se filozofem?	81
7 JAK BYL AUGUSTIN VĚRNÝ SVÉ OTÁZCE HLEDÁNÍ PRAVDY A AUTENTICITY	84
7.1 ŽIVOTNÍ HLEDÁNÍ SROVNÁVÁ AUGUSTIN S PLAVBOU NA LODI	84
7.2 PRAVDIVOST, AUTENTICITA NA JEHO CESTĚ	85
8 ZÁVĚR	90
9 LITERATURA	92
10 ABSTRAKT	94
11 ABSTRACT	95

1 Úvod

V našem světě je mnoho otázek, mnoho problémů, mnohé životní křižovatky. Jak se ve svém životě můžeme zorientovat, podle čeho se rozhodovat? Máme několik pomocníků: rozum, city, intuici a další, kteří nám pomáhají v rozhodovacích procesech, v porozumění sobě, v hledání pravdy. Mírou opravdovosti našeho hledání je naše autenticita. Autenticitu vnímám jako rezonanci mezi naším vyhodnocením situace a naším jednáním. Autenticita je do jisté míry postoj našeho srdce, a tak bývá někdy skrytá, podobně jako naše svědomí. Nicméně jednání osvětluje naše postoje a ukazuje na naši míru opravdovosti.

Augustin byl velmi významná osobnost. Téměř v každé učebnici filozofie, teologie, historie nebo literatury o něm najdeme zmínku. Byl inspirací také pro mystiku, umění, psychologii a další obory. Najdeme výborné studie zabývající se jeho filozofií, teologií, společenskou situací i životem.

Tato práce se soustředí na něco velmi nepatrného, něco, co je v pozadí jeho díla i života, na jeho pravdivost neboli autenticitu. Je to aspekt života, který často není ani vidět, nicméně domnívám se, že je základním hybatelem člověka v jeho rozhodování, přemýšlení, hodnocení situace, pravdivosti a v poslední řadě jeho jednání.

Práce si klade za cíl zkoumat ty prvky v Augustinově životě, které popisují jeho postoj srdce, jeho pravdivost, rezonanci mezi myšlením a životem, která se okrajově dotýká i morálky, pravdivost je vymezena hranicemi mezi lží a pravdou. Práce čerpá podklady jak z autobiografie Augustina, z jeho děl a vzpomínek, historicky doložených událostí, tak obsahuje hodnocení několika vybraných filozofů napříč staletími. Z dostupného materiálu hledáme možné paralely v jeho životě, které by pomohly odhalit, zda Augustin jednal autenticky či ne. V každé kapitole pak práce poukazuje na míru jeho autenticity a na osobní charakterové vlastnosti, kterých si lze u Augustina všimnout. A v neposlední řadě jsou zmíněné některé obecné principy v životě, které platí, pokud se chceme autenticitou a pravdivostí řídit.

Ve své diplomové práci ukazují jen náznaky možného vysvětlení Augustinova myšlení, jsem si vědoma nebezpečí subjektivity, a tak se někdy dostáváme i do situace, kdy nejsme schopni posoudit pravdivost a pohybujeme se na rovině svědomí. Často mohou zůstat naše otázky otevřené a nezodpovězené. Přesto Augustinův život je nám jakýmsi pozváním, ne k moralizování, ale k poučení a také k radosti. Augustin přece k svému cíli v životě došel.

2 Pojem Autenticita

Předmětem práce jsem zvolila autenticitu v životě Augustina.

Slovo autenticita se může vztahovat k mnoha věcem. Slovník cizích slov předkládá tyto možné významy: pravost, původnost, hodnověrnost.¹

V psychologii je pojmem autenticita míněn „stupeň, jímž je člověk subjektivně „sám sebou“ a zároveň do jaké míry je jeho projev vůči okolí ve shodě s touto charakteristikou. Ve výzkumu používáme pro autenticitu výraz kongruence. Kongruence znamená, že projev jedince (vůči okolí i vzhledem k sobě) není v rozporu s jeho sebepojetím.“² Autenticita je v psychologii rozpracovaná v Rogersově teorii.

Ve filozofii se autenticitou zabýval především německý filosof Martin Heidegger (1889–1976) a označuje ji jako „vlastní lidské bytí, které bezprostředně chápe svou existenci, nezastírá si svou osudovou předurčenost k smrti a přitom se nezbavuje zodpovědnosti za svou svobodu a své činy. K autenticitě tedy patří nejen pochopení smyslu lidské existence, ale i starost o její naplnění.“³ Autentický život tedy předpokládá, že se člověk svému bytí zodpovídá. Neautentický život znamená, že si člověk nechá stanovit svou vlastní volbu a jedná jedním z následujících čtyř možností: 1) je v situaci, kdy člověk prožívá svůj život, aniž by znal lepší důvod, 2) člověk se soustředí jen na to, jak se zaopatřit, 3) člověk ve světě musí najít nějaký způsob, jak vycházet s ostatními, což se děje zpravidla přebíráním průměrných názorů, interpretací světa, a tak namísto vlastního poznávání přebírá obecný pohled a průměrný názor, který zastírá skutečnou pravdu, 4) člověk se vyhýbá vlastní smrtelnosti, která život uzavírá.

K autenticitě pak mohou člověka přivést existenciální okamžiky: svoboda (autentický život je svobodný), hlas svědomí (hlas promarněných možností naší skutečné svobody), tzv. bytí k smrti, kdy si člověk uvědomuje svoji konečnost. Pak „pobyt“ ve chvílích úzkosti je osvobozen od nadvlády tzv. „ono se“ (co se obecně dělá, co se musí), setkává se sám se sebou, a tak můžeme najít naplnění svého života - oproštění od závislosti na ostatních lidech. Heidegger předpokládá, že jedině v autentickém životě je možné rozpoznat pravdu a odkrýt to, co se v běžném životě ukazuje jako skryté. Autenticita podle Heideggera je stejně jako existencialismus úzce spojena

---

¹ KOL. AUTORŮ. *Slovník cizích slov*. s. 25

² VYMĚTAL, J. *Autenticita v psychologii a psychoterapii*, s. 408-416

³ *Autenticita*. <http://leccos.hu.cz/index.php/clanky/autenticita>

s konečností bytí a s uvědoměním si přesahu lidského života. Zároveň tento požadavek opravdovosti dává do rozporu se spolužitím s ostatními.

Další rozvoj v otázce autenticity přinesla filozofie výchovy, která spojuje autenticitu s morálním aspektem rozhodování. Radim Paluš vztahuje autenticitu k tvorbě názoru, což je „osobní mínění o předmětech, lidech, světě vůbec.“⁴ Tvorbu názoru vymezuje čtyřmi kategoriemi:

- 1) vnímání zrakem, vlastníma očima, na rozdíl od autoritativního přejímání,
- 2) přímé vnímání věci, na rozdíl od pochopení pomocí slov; bezprostřední, intuitivní na rozdíl od zprostředkovaného, pojmového; jisté poznání na základě faktů na rozdíl od nejistého mínění,
- 3) obrazové představy, na rozdíl od představ neobrazových, bez formy, bez barvy,
- 4) celistvé, plné prožívání světa, na rozdíl od analyzujícího, racionálního prozkoumávání; originální uchopování nových skutečností na rozdíl od pouhých verbálních vědomostí; hluboké bezprostřední prožívání nesubjektivních hodnot na rozdíl od vědomostí zprostředkovaných pojmy.

Tyto kategorie v podstatě směřují ke škále o dvou pólech autenticita – zprostředkovanost: někdo se k něčemu vztahuje autenticky nebo zprostředkovaně. Radim Palouš tedy autenticitu vztahuje ke způsobu poznání a přiklání se k vnímání pomocí vlastní zkušenosti (bod 1,2) a k bezprostřednímu prožívání.

Jaký může mít vztah autenticita (autonomie) a morálka, rozebírá John Christman. Být autonomní je „být sám sebou, být řízen svým přemýšlením (důvody), touhami, podmínkami a vlastnostmi, neznamená to jednoduše jen to, co je člověk povinován navenek (vnějškově), ale část (součást) tvoří to, za koho člověk může být považován, jeho vlastní důvěryhodnost, pravost. Autonomie v tomto smyslu se jeví jako nezvratná hodnota, která má i morální dosah. Předpokladem je mravní zákon v nás (odvozující se od Kanta)“.⁵

Z následujících studií můžeme vyvodit, že autenticita se dotýká několika následujících aspektů:

Jak zdůrazňuje psychologie - autenticita je především shoda mezi tím, jak vnímáme sebe (sebepojetím), a naším jednáním.

---

⁴ PALOŠ, R. *Ars docendi*

⁵ CHRISTMAN, J. *Autonomy in Moral and Political Philosophy*

Filozofie (M. Heidegger a existencialismus) autenticitu chápe jako pochopení smyslu existence a jejího naplnění, které se odehrává na pozadí konečnosti lidského bytí.

Filozofie výchovy nám predestinuje, jakým způsobem může naše poznávání být autentické, co nám pomáhá skutečnosti kolem nás správně vyhodnotit, abychom porozuměli dané situaci a také svému vnímání a postoji k němu.

John Christman nabízí naopak jakousi syntézu pohledu Rogerse a Heideggera a užívá slovo autonomie. Zdůrazňuje, že je nutné, aby člověk byl sám sebou a ve svém chování byl ovlivněn svým myšlením, touhami, vlastnostmi, nejen tlakem svého okolí. V souvislosti s tím mluví o vnitřní pravosti, důvěryhodnosti. Uvědomuje si trvalost této hodnoty a dává ji do souvislosti s morálními postoji člověka. Tím de facto spojuje ve vztah na jedné straně důvěryhodnost v postoji k sobě, svým touhám, na druhé straně existenciální základ lidského bytí, který však na rozdíl od Heideggera vnímá pod vlivem Kanta více staticky.

Práce čerpá z předložených přístupů jako základního nasměrování, v mnohých směrech je inspirována předloženými tezemi čerpané z filozofie, psychologie atd. Nicméně vlastní ohraničení pro chápání autenticity odvozuje z vnímání pravdivosti samotným Augustinem. Práce odkrývá základní nasměrování Augustinova života. Ptá se, co je jeho životní směr, a zkoumá, zda byl svým touhám a myšlenkám věrný, pravdivý, autentický (psychologie).

Rozbor Augustinova života pak odkrývá některé jeho způsoby poznávání a opravdovosti v něm (např. vztah k intuici) a predestinuje i vztah sebepřekročení a vnímání lidské existence (M. Heidegger a existencialismus).

3 Autenticita a Augustin

Augustin nikdy žádnou teorii autenticity nevyslovil. Ovšem na základě úzkého vztahu autenticity s pravdivostí a hodnověrností je možné vysledovat a popsat autenticitu Augustinova života.

Základními aspekty, které bych chtěla sledovat, jsou dva: Augustinův životní postoj, jeho hledání a pravdivost v něm a vlastní meze (hranice) jeho pravdivosti.

Abychom mohli blíže popsat životní postoj, musíme porozumět tomu, co Augustin vnímal jako směr svého života, k čemu svoji věrnost vztahuje, čemu věrný chce být, co vidí jako svou životní cestu a zda je tomuto životnímu postoji věrný.

Po podrobnějším přezkoumání můžeme říci, že základním postojem Augustina bylo hledání moudrosti, láska k moudrosti – filosofie. Již ve své rané dospělosti se rozhodl na základě četby Hortensia, že se chce po celý život věnovat filozofii, hledání moudrosti. A i po té, co se stal křesťanem, v díle „Rozhovor o blaženém životě“, motto hledání moudrosti znovu zmiňuje a přirovnává jej k nejisté, náročné plavbě na moři (filozofie je pro něj cesta, která má dospět k Bohu). K postoji hledání pravdy se vrací celý svůj život. Otázka, kterou si práce klade ve vztahu k pravdivosti jeho života, je: Jak sám obstál na této cestě? Byl věrný svému hledání?

Jako podklad pro hodnocení této teze jsem zvolila chronologický rozbor jeho života, kde budu pátrat po jeho opravdovosti, po jeho věrnosti. V každé jeho životní etapě bych se chtěla soustředit především na to, jak Augustin rozuměl sám sobě, jak korespondovalo jeho přemýšlení, jeho prožitky s tím, jak jednal a žil. V jednotlivých kapitolách budeme promýšlet jeho rozhodnutí a důvody a soulad mezi nimi a jeho zkušenostmi, rodinnou situací, popřípadě jeho okolím. A naopak také vnitřní rozpory mezi jeho rozhodováním a jednáním. V závěru kapitol bych nastínila charakteristické rysy osobnosti Augustina.

Autenticita je vymezena pravdou – pravdivostí v rozhodování, v životě atd. Jedním z důrazů je zkoumat, jak Augustin pravdu vnímal a jaké jsou jeho hraniční mantinely pro pravdivost, jakési minimální hranice. A zda tyto hranice v průběhu jeho života byly překročeny. Podkladem pro vymezení hranice nám budou myšlenky z jeho díla „O lži a jiné úvahy“. Zde je popsáno, co má být vnímáno jako lež: „Lhář má dvojí srdce, to znamená dvojí myšlení v jednom ví nebo se domnívá, že věc je pravdivá a nepředkládá ji, ve druhém místo ní předkládá tu, o které

ví nebo se domnívá, že je nepravdivá“⁶. Podle Augustina nemůžeme člověka obviňovat z toho, co dělá, když si myslí, že to, co dělá, je dobré – mluví tedy o jakémsi neúmyslu. „Podle úsudku svého ducha, ne podle pravdivosti nebo nepravdivosti samotných věcí má být posuzován, kdo lže a kdo nelže.“⁷ Lež tedy není, pokud člověk říká něco, o čem je přesvědčen, že je pravda, a neví, že se mýlí.⁸ Z toho vyplývá, že pokud Augustin byl věrný svému srdci, svému uvažování, tomu, v co věřil, zachoval pravdivost autenticity. Práce se bude také zamýšlet nad tím, zda Augustin v jednotlivých obdobích svého života tuto hranici nepřekročil.

---

⁶ AUGUSTINUS, A. *O lži a jiné úvahy*. s. 10-11

⁷ Tamtéž, s. 11

⁸ Samozřejmě naše hodnocení autenticity se netýká hříchů. Augustin špatnou věc odsuzuje: „Největší rozdíl je ovšem v tom, z jakého důvodu, za jakým účelem a s jakým úmyslem by se něco stalo, avšak ty činy, o nichž je známo, že jsou hříchy, ty se nesmí stát pod rouškou, žádného dobrého důvodu, žádného jakoby dobrého účelu žádného zdánlivě dobrého úmyslu.“ AUGUSTINUS, A. *O lži a jiné úvahy*, s. 74

4 Za jakého byl Augustin považován člověka?

Pro hodnocení jeho života bych se ráda opírala nejen o subjektivní vnímání samotného Augustina, ale i o hodnocení některých filozofů. Je velmi zajímavé, že osobnost Augustina rozdělila filozofy do dvou táborů, je možné je zařadit buďto ke skalním příznivcům a nebo zjevným odpůrcům. Výroky vztažené na Augustina jsem vybrala z obou táborů. Komentáře pocházejí z různých dějinných období, která většinou podmiňovala tento základní vztah k přijímání či odmítání Augustina. Citace jsou vybrány převážně z díla U. Neumanna „Augustin“, který historické chápání Augustina vypracoval podrobněji.

Na základě vybraných komentářů (hodnocení) si budeme klást několik otázek:

1) Byl Augustin člověk, který se stal zbožným křesťanem, až když si dosyta užil žen?

Christian Feldmann si pokládá otázku, zda byl Augustin mladík, který se „slabošsky, za stálé honby za dobrodružstvím potloukal po nevěstincích a hospodách, děvčata střídal jako košile a znenadání, dojat slzami zbožné matky, se obrátil a byl z něho přísný asketa.“⁹

2) Byl to církevní otec, geniální myslitel, který předčí všechny církevní otce? Jak píše Lino Coluccio Salutati: „Jan překonává ostatní evangelisty, Pavel apoštoly a Augustin všechny církevní otce.“¹⁰

3) Byl to církevní despota, který svými tezemi, určoval staletí křesťanských dějin a nemohl být kritizován ani opraven?

Johan Gotfried Herder píše: „Při jeho oslňujícím důvtipu, kterým mával napravo nalevo jako blýskavým mečem, při jeho hbité a nestálé představivosti se stal jeho dravý rozmach samotnému blahu církve škodlivý...jakkoli se lidský duch bouřil přijímat mnohá drsná tvrzení tohoto církevního despota, odporující všem zkušenostem...systém vlastní latinské církvi zůstal v platnosti.“¹¹

4) Byl to člověk, který schvaluje a obhajuje pronásledování církve? Jak se domnívá Ludwig Feuerbach: „Pronásledující, panující a vládychtivá církev je např. podle slov svatého Augustina nikoli onou pronásledující, Bůh chraň!, nýbrž onou pronásledovanou, potlačovanou a trpící a

---

⁹ FELDMANN, Ch. *Tiší buřiči Boží: O velkých světcích křesťanství*. s. 52

¹⁰ NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ...* s. 127

¹¹ Tamtéž, s. 128

provaz, jímž je kacíř nejprve bičován, potom svázán a nakonec zardoušen, není donucovacím prostředkem mučičího hrdelního soudu, nikoli!, nýbrž jenom darem křesťanské lásky.“¹²

5) Je Augustin falešný ve svých pocitech, je platonik, který záměrně vykonstruuje a vymýšlí příběhy pro aristokracii?

Jeden z největších kritiků Augustina Friedrich Nietzsche píše: „Četl jsem pro zábavu *Confessiones* sv. Augustina...ten starý rétor! Jak je falešný a jak viditelně překrucuje! Co jsem se nasmál (např. nad „krádeží“ v jeho mládí – šlo vlastně o studentskou historku). Jaká falešnost psychologie! (Např. když mluví o smrti svého nejlepšího přítele, s nímž byl jedno tělo, jeden duch, jak se rozhodl, že bude žít dál, aby tak vlastně jeho přítel definitivně zemřel! Něco takového je odporně prolhané.) Filosofická hodnota rovnající se nule. Zesprostlý platonismus, to chci říct, způsob uvažování, které bylo vymyšleno pro nejvyšší duchovní aristokracii a náležitě upraveno pro otrocké povahy. Koneckonců se u téhle knihy nahlédne křesťanství až do žaludku: připadám si jako zvědavý radikální lékař a fyziolog.“¹³

6) Má porušený vztah k manželství a důstojnosti člověka?

Karl Jaspers píše: „Zdá se být zcela nemožné nepokládat ono Augustinovo oddělení pohlavnosti od lásky za lidsky nedůstojné. Protože je Augustin buď bezuzdný, nebo je asketou, nezná ohled k důstojnosti ženy a zraňuje ji ve všech ohledech...U Augustina, jako stěží u někoho jiného, je třeba studovat křesťansko-katolickou realitu víry (nikoli snad Ježíše a nikoli křesťanskost Nového zákona).“¹⁴

7) Je teolog, kterému nepřísluší nazývat se filozofem? Právě proto, že filozofii dal do područí teologie?

Názory na Augustina jsou různé. Naše kritérium pro hodnocení Augustina je především jeho autenticita. Pokusíme se kladené otázky (vznesené problémy) řešit především z úhlu pohledu samotného Augustina. Nebudeme se zabývat, zda měl či neměl Augustin pravdu, ale zda zachoval vnitřní pravdivost svých postojů a činů.

---

¹² NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ...* s. 129

¹³ Tamtéž, s. 129

¹⁴ Tamtéž, s. 130

5 Chronologický rozbor jeho života v souvislosti s autenticitou

Augustinův život provází mnoho změn, podle základního nasměrování jej můžeme rozdělit do několika období: období manicheismu, skepse, nového hledání, platonismu a křesťanství. V jednotlivých etapách budeme zkoumat, jak koresponduje jeho myšlení s jeho životem. Jaké okolnosti, názory, postoje byly v souladu s jeho jednáním a které ne. Na závěr každé kapitoly se budeme soustředit na vyhodnocení některých charakteristik typických pro Augustinův způsob hledání.

5.1 Období manicheismu

Augustin a manicheismus

Je doloženo, že Augustin po devět let od roku 373 do 382 byl členem manichejské sekty, která byla součástí manichejské církve.¹⁵ Tu tvořily dvě skupiny: tzv. „vyvolení“, kteří vedli život podle přísných přesných pravidel, omezující především sexuální život, a „posluchači“, kteří byli ústně poučováni a nebyly na ně kladeny zvláštní nároky. Ačkoli řada autorů uvádí, že Augustin patřil „jen mezi posluchače, třebaže se aktivně účastnil při vystupování sekty na veřejnosti“¹⁶, osobně se domnívám, že v období, kdy pobýval v Římě, se připojil k vyvoleným. Opírám se o výrok samotného Augustina: „V Římě jsem se připojil k těm oklamaným a klamajícím svatým, a to nejen k jejich tak zvaným posluchačům, jakým byl i ten, v jehož domě jsem onemocněl a se uzdravil, nýbrž i k těm, kteří se nazývají vyvolenými.“¹⁷

Co se týče obsahu učení manichejců, budeme se zabývat pouze oblastmi, které se dotýkaly Augustinova hledání pravdy, jsou to např.: Stvoření (vesmíru, objevy, přírodní vědy), Antropologie člověka (podstata člověka, možnost jeho volby a z ní plynoucí zodpovědnosti). Podrobnější rozbor manicheismu lze najít v literatuře.¹⁸

Jaký vztah měl Augustin k manicheismu? Proč se pro něj rozhodl? Rozpoznával kontroverzní stránky učení? Jaký vliv v jeho hledání měla intuice, racionální důvody, touhy, předsudky, jeho nejbližší okolí? Měl jeho postoj ovlivněný manicheismem i morální důsledky? Množství těchto otázek je zahrnuto ve třech oblastech našeho zkoumání. První se bude zabývat

---

¹⁵ HOŠEK, R. *Úvodní studie*. In AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*. s. 62

¹⁶ Tamtéž, s. 63

¹⁷ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 140

¹⁸ např. HOŠEK, R. *Úvodní studie*. In AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*

Důvody Augustinova přiklonění k manicheismu, druhá Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním a třetí Charakteristickými rysy, které můžeme u Augustina v tomto období zaznamenat.

Důvody přiklonění se k manicheismu

a) vysvětlení principů dobra - zla snižuje nejistotu životních změn

Doba, ve které žil Augustin, je velmi podobná době, ve které žil Máni – vyznačovala se „duchovní nejistotou kolísající mezi vírou a nevírou, mezi různými názory filozofickými i náboženskými směry všeho druhu. Tomuto střídání postojů a názorů odpovídaly střídavé úspěchy, kterých dosahovaly mezi sebou soupeřící prapřincipy Mániho kosmologického mýtu – Dobro a Zlo, Bůh a Satan, Světlo a Tma.“¹⁹

S charakterem manicheismu koresponduje situace Augustina. Do sekty vstoupil jako člověk, který měl velké životní změny – narodil se mu syn, začal pracovat, stal se živitelem a vrací se do rodného kraje, kde mu zemřel otec. Jak se člověk může vyrovnat s těmito novými změnami? Jedním ze způsobů je hledat, jak okolnosti ve svém životě vyložit. A právě manicheismus je jeden ze směrů, který řeší principy zla a dobra, určující lidský život.

b) falešné ospravedlnění snižuje pocit viny

Manicheismus prezentuje svět jako místo, kde mezi sebou ustavičně bojují dobro a zlo, které jsou rovnocenné, zatímco „křesťanství ztotožňovalo s dobrem Boha a zlo přičítalo nižší, Bohem stvořené, ale od Boha odpadnuvší bytosti, tj. ďáblovi – padlému andělovi.“²⁰ Manicheismus tedy osvobozuje od pocitu viny, že člověk udělal něco špatně, ale tím i od pocitu zodpovědnosti. Vždyť jak by člověk mohl odolat zlu, které má stejná práva jako dobro? Člověk se nemůže rozhodnout pro dobro a ani dobře jednat. Proč by tedy měl usilovat o nemožné? Prostředí, ve kterém není důležité, co se člověku nepovedlo nebo kde udělal chybu, přináší falešnou svobodu a pokoj.

Na druhou stranu manichejci uznávají význam dobrých skutků. V zásadě však na životě člověka nic nemění. Pokud člověk není vyvolený, je ve stálém koloběhu duší. Tento logický rozpor si později sám Augustin uvědomuje a použije jej v disputaci proti Felikovi. Také ve spisu

---

¹⁹ HOŠEK, R. *Úvodní studie*. In AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec* s. 60

„O svobodném rozhodování“ uvádí, že „zlo narůstá úměrně se zánikem dobra“, ²¹ to má za důsledek, že člověk se může svobodně rozhodnout pro hřích nebo proti němu..., zatímco manicheismus – jak rozpoznal už Didymos – tuto možnost svobodného rozhodování popřel, protože zlo pro něj bylo věčně trvajícím substancí. ²²

c) pevná pravidla nabízí dočasnou jistotu

Manichejské spisy objasňovaly „původ světa, duše, těla, zla, vykoupení duše...z tohoto...mýtu vychází Máního zásady a příkazy,...jako zákaz požívání určitých rostlin považovaných za nečisté, předpisování půstu jako jediného prostředku odstraňujícího z těla nečistotu, odmítání všech očistných rituů včetně křtu vodou a jejich náhradou vyžadovanou gnosí – poznáním.“ ²³

Od stvoření světa je odvozena pevná struktura společnosti, jsou daná pevná pravidla chování, co se smí a co ne, a důsledky. Tato pravidla nahrazují ovšem právě lidskou zodpovědnost za život a otevřené hledání své osobní cesty každého člověka.

Ovšem nic ze zmíněných pravidel se netýká vnitřní čistoty života, není spojeno s mravní odpovědností a lidskou sounáležitostí: s láskou, přátelstvím, něčím, co se dotýká postoje srdce, vnitřní lidské pravdivosti (autenticity). Vždyť pro pravdivost lidského bytí by nemělo být určující, zda člověk sní bramboru z pole novokřtěnců, nebo z trhu, důsledek je pouze ekonomický. Jeden zákon se však vztahuje týká - zákaz manželství a doporučení styku s prodejními ženami. Jak asi tento způsob života člověka připraví pro čistotu a očištění pro spásu a jak to může korespondovat s hledáním pravdivosti v osobním životě? Tato pravidla předkládaná na základě autority manichejských pramenů jsou v rozporu s hledáním osobní cesty člověka a s lidskou čistotou.

Manicheismus ve svém učení nabízel raději pevná pravidla oproti postoji upřímného hledání. Jak vidíme, Augustin, který se sice zavázal, že bude hledat filozofii ve svém životě, se místo toho omezil na pevná pravidla, která mu poskytla dočasnou pevnost a jistotu okolního života.

---

²⁰ HOŠEK, R. *Úvodní studie*. In AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec, poznámka č. 48*, s. 530

²¹ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap. O svobodném rozhodování*. s. 124

²² HOŠEK, R. *Úvodní studie*. In AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*. s. 63

²³ Tamtéž, s. 64

d) postoj odevzdanosti životu (spojený s rezignací na aktivitu) je doprovázen ztrátou vlastní odpovědnosti

„Askeze, vyžadovaná na „vyvolených“, otvírala posmrtný návrat do říše světla, zatímco „posluchači“ se po smrti několikrát vracejí do pozemského života a teprve poté je jim umožněn odchod do říše světla. Každý člověk je nositelem dvou duší, dobré a zlé. Zlá duše tvoří pouze zlo a je u člověka tím činitelem, který realizuje jeho hřešení a hřích.“²⁴

Jak už jsme naznačili, manicheismus vede k rozčlenění na vyvolené - záchranu očekávající, posluchače a ostatní. Společenství je rozděleno podle principu oddanosti daným pravidlům. Tento systém však pro ty, kteří nejsou mezi vyvolenými, lehce vede k jakési odevzdanosti, laxnosti. Asketický způsob života byl pro Augustina nenaplnitelný, přísné strohé slepé náboženství se neslučovalo s jeho povahou, ani jeho závazky vůči matce jeho syna, přesto Augustin zůstal velmi dlouho ve stínu této sekty právě s přetvářkou souhlasu, který však vevnitř již vprchal. Tato falešná odevzdanost životu později Augustinovi velmi bránila v uvědomění si své vlastní odpovědnosti a možnosti svůj život ovlivnit. Manicheismus však tuto dvojakost umožňoval.

e) osobnost Máního byla inspirující

„Souzvuk slov Mání- maniódés...řecké adjektivum označovalo člověka zbaveného logického uvažování, ať už postiženého šílenstvím nebo tvůrčí inspirací. Skutečnost nás vede k druhému pojetí, neboť Mání byl znám svou všestranností jako malíř, básník i pěvec. O Máního rozvaze se hovoří i v nedávno objeveném papyrovém zlomku řecky sepsaného Máního života, dnes chovanému v Kolíně nad Rýnem.“²⁵

Mání byl tedy pravděpodobně velmi tvůrčí člověk, což pro Augustina jistě muselo být inspirující, vždyť on sám byl taky takový.

Na druhé straně podle arabské tradice názory Máního, které rozvracejí rodinu, byly i v jeho vlastní době tak radikální, že šaláh novoperské říše Sápúr I. je odmítl, následující panovník král Bahráma ho podle tradice nechal zaživa stáhnout z kůže a i „Dioklecián roku 287 pro jeho stoupence vyhlásil trest smrti nebo práci v dolech. Tento zákon byl římskými císaři obnoven roku 382 a 410 a poté vstoupil do zákoníku Theodosia II.“²⁶

---

²⁴ HOŠEK, R. *Úvodní studie*. In AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*. s. 66

²⁵ Tamtéž, s. 59

²⁶ Tamtéž, s. 59

Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním

a) zpochybnitelný nárok autority učení

Nárok autority Mániho je odvozen od Ducha Svatého, protože Máni se svým výkladem světa (proroctvím) naplňuje zaslíbení o Duchu Svatém: „Duch pravdy, uvede vás do veškeré pravdy.“²⁷ Proroctví jím napsané vykládá nejen strukturu světa, přírodní jevy pozemské věci, ale i nebeské: „A protože Manichejský přišel a svým kázáním nás poučil o začátku, středu a konci, poučil nás o stavbě vesmíru, proč vznikl, i kdo jej vytvořil, poučil nás, proč je den a proč je noc, poučil nás o běhu slunce a měsíce: protože tohle jsme neslyšeli od Pavla a ve spisech ostatních apoštolů, uvěřili jsem, že právě on je Duchem pravdy.“²⁸

Máni podle učení zakončuje a završuje řadu proroků (do které patří Seth, Noah, Buddha, Zarathuštra, Ježíš, Pavel a další) a zakládá obec spásy, která člověku zvěstuje gnosi. Tím odvozuje svoji autoritu proroka také od linie několika významných otců víry a proroků SZ.

Oba tyto zdroje autority však jsou ve vnitřním rozporu s původním výkladem jak Ducha svatého, tak i proroků a apoštolů, a tak narušuje nejen integritu Starého i Nového zákona a myšlenku spásy redukuje na gnosi, ale Krista nahradil všeobecným poznáním, zodpovědný život nahradil kodexem zákazů, kde dobré skutky mají jen relativní význam a moudrost o koloběhu světa nahradil mytologií, která budí zdání vědy. To poslední bylo asi jedním z prvotních impulsů, proč se Augustin přiklonil k manicheismu.

b) přestože od mládí znal Písmo, vnitřní rozpory manicheismu nerozpoznal

Augustin uvádí, že od mládí se seznamuje s křesťanstvím, píše: „neboť nezapomenutelně drželo srdce mé v nejtěplejším mládí s mlékem mateřským jméno svého Vykupitele.“²⁹ Přesto zvolil manicheismus, který zavrhl větší část Písma (Starý zákon s výjimkou žalmů a některá vyřazená místa z Nového zákona), což je v rozporu s tím, jak samo Písmo vnímá spojení Starého a Nového zákona. Nerozpoznal ani jeho nelegitimní autoritu. A kupodivu ho překvapila strohost biblického slohu. Z těchto indicií můžeme usuzovat, že přece jen nebyl tak hluboce seznámen s křesťanským základem – Písmem.

---

²⁷ J 16, 13

²⁸ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap Proti Felikovi*. s. 90

²⁹ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*, s. 36

Augustin se sice zajímal o Boha, ale podle svých představ, a tím byl zaměnitelný s čímkoli, v tomto období momentálně hvězdnou neosobní bytostí. Avšak jeho touha a vnitřní prázdnota nebyla nasycena.

c) vědecké pseudovýklady

Manichejští ve svých mýtech popisují „výklady přírodních jevů, jako je změna měsíční podoby, noc, vlastnosti hmoty ve srovnání s Bohem a světlem, užitečnost přírody pro lékařství.“³⁰ Vesmír, přírodní úkazy tehdejší věda vykládala abstraktně bez ověření pokusy, bez dnešní empirie a její možnosti potvrdit hypotézy. Určující bylo to, čemu se daný člověk rozhodl důvěřovat, věřit. Jak vidíme u mladého Augustina, jedno z jeho kritérií bylo umění řečnit, které mu bylo vlastní, lehkost, se kterou je možno pravdu nalézt (pro posluchače manichejců), tajuplnost vyplývající z manichejské kombinace řecké mytologie s židovsko-křesťanskou literaturou. A také zájem o neobjasněné přírodní jevy, které manichejci vykládali. Vše zmiňované v tomto učení našel.

V „Retractationes“ pak píše: „O temných věcech přírody, které vnímáme svými smysly jako věci vytvořené všemohoucím Bohem Stvořitelem, je třeba podávat výklad nikoli jejich potvrzováním, ale tím, že je zkoumáme.“³¹ Je tedy zbytečné další jakékoli mýty ať řecké, manichejské, stoické atd., věda pak nemusí dokazovat to, co už je v Bibli popsáno, věda má jevy prostě jen zkoumat.

d) jednoduchost a nenáročnost učení, přinášející dostatečné výhody

Manicheismus nabízí komplexní vysvětlení vzniku a uspořádání světa. Lidstvo dělí na posluchače, vyvolené a ostatní. Již jsme se zmínili o tom, jak striktní pravidla vedou k rezignaci a laxnosti, které otupují pocit odpovědnosti.

Zároveň jeho postavení bylo pro Augustina samo osobě dostatečně uspokojivé. Jeho postavení, i když povětšinou jen posluchače (sympatizanta), mu zajišťovalo vlivné přátelé. A zároveň se nemusel vzdát v podstatě žádného aspektu svého osobního života (ničeho, co dělal a s kým žil). Toto na jednu stranu pro posluchače nenáročné učení tedy zaručovalo dostatečné výhody, a proto se nemůžeme divit, že s ním Augustin sympatizoval tak dlouho.

---

³⁰ HOŠEK, R. *Úvodní studie*. In AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*. s. 67

³¹ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*. s. 65

e) osobní rozhodování

Manichejci popírají existenci hříchů: „Pokolení temnot totiž nehřeší, protože se chová podle své přirozenosti, přirozenost světla nehřeší, jelikož k tomu, co dělá, je nucena. Nenajdeš proto žádné provinění, které by Bůh měl zavrhnout, nenajdeš žádné provinění, které by mohlo být odčiněno pokáním.“³²

Na základě pozdějších Augustinových disputací vedených s manichejci můžeme vyvodit, že i v samotném učení jsou odkazy na svobodnou vůli. Augustin na ně poukazuje v jednom ze základních pramenů: „Ve vašem Thesauru (Pokladu)...se říká: „Ti pak, kteří se z vlastní nedbalosti nedali očistit od poskvrny, již působí tito duchové, zcela nedostatečně uposlechli božských pokynů a nechtěli důsledněji zachovávat zákonný řád daný jim jejich Vysvoboditelem, ani se nespravovali tak, jak se slušelo.“ Vidíš, že těmito slovy potvrzuje svobodné rozhodování i člověka...Jsou-li totiž nuceni, potom neplatí, že nechtějí, ale že nemohou, jestliže však nechtějí, pak zajisté nejsou nuceni, aby tak nečinili, nýbrž to nechtějí ze své vůle. To tedy, co je v jejich vůli, aby nechtěli, je určitě hříchem.“³³ Augustin se v původních textech odvolává na dodržování jakýchsi božských zákonů, které se týkají mravní oblasti, a tím lze prokázat svobodnou vůli a zodpovědnost každého manichejce za svůj život.

Manicheismus tedy proklamoval v rozporu se svými písmi, že člověk nehřeší, a Augustin přistoupil na tuto verzi (bez zvážení všech argumentů) a nepřijímá svoji zodpovědnost, jak píše ve svém spisu „Vyznání“: „Dosud jsem totiž věřil, že nehřešíme my, nýbrž že jiná jakási bytost v nás hřeší, býti bez viny velmi lahodilo mé pýše. Když jsem spáchal něco zlého, nechtěl jsem vyznati své viny, abys uzdravil mou duši, poněvadž hřešila proti Tobě, nýbrž liboval jsem si v omluvách, dávaje vinu něčemu jinému, co sice bylo ve mně, ale co jsem já nebyl. V pravdě však celek jsem tvořil já a jen má bezbožnost mne rozdělila proti mně, a tento hřích byl tím nezhojitelný, poněvadž jsem se nepovažoval za hříšníka, má nepravost byla tak zavržení hodnou, o můj Bože, že jsem raději chtěl, abys ty byl ve mně překonán k mé záhubě, než býti přemožen Tebou ke své spáse.“³⁴

---

³² AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap Proti Felikovi*. s. 110

³³ Tamtéž, s. 107

³⁴ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 140

f) slabý Bůh nemůže volat k zodpovědnosti a mít na člověka nároky

Učení manichejců chápe svého boha jako nedotknutelného (nelze mu nic uškodit), přesto svoji podstatu smísil s démony, aby byla poskvrněna a k nim připoutána. Vystává rozpor, který popisuje Augustin: „Bůh nemohl očistit vše. A protože nemohl, tvrdíte o něm, že udělal jakýsi přístřešek pro pokolení temnot, aby v něm bylo navěky odsouzeno, jelikož nemohlo být očištěno a ničeho se dobrovolně nedopustilo.“³⁵

Bůh manichejců není schopen jiného řešení, než že sám část sebe směšuje, a to ne aby očistil, ale protože nedokáže očistit. Zlo na sebe navázal, aby ho izoloval a odsoudil.

Jak tento ne mocný bůh, chybuující bůh, může být autoritou pro člověka, může vyžadovat zodpovědnost a nároky na lidský život a jeho kvality?

Charakteristické rysy Augustina

a) změny v osobním životě vedou k hledání pravdy, možná smyslu

Augustin se přidává k manicheismu roku 373, je to rok po té, co mu umřel otec (372) Patricia a stal se otcem nemanželského syna Adeodata (373). Na základě četby Ciceronova dialogu „Hortensius“ se přiklání k filozofii, a to ne k jednotlivým filosofickým směrům a formám, ale k hledání samotné moudrosti.

Augustinův život plný těžkých životních okolností ho vede k existenciálním otázkám. Vidíme, že se shoduje s Heideggerovým bytím ve světě. Autenticita, opravdovost, pravdivost zřejmě těsně souvisí se schopností naslouchat životu a nechat si od něj klást životní otázky. Augustin tento hledající postoj zpočátku měl a budeme hledat, zda mu zůstal věrný.

b) povýšenost a pýcha

Mladý nezkušený učitel řečtiny chválený svým okolím, bez otce, s dítětem, nadšený pro lásku k moudrosti. Na počátku svého hledání vzpomíná na základy svého dětství – na Krista a rozhodl se zabývat Písmem. Pro prostý sloh jej však odmítl. „Moje pýcha si totiž ošklivila jeho prostotu a můj ostrovtip nevníkl v jeho hlubiny. Písmo totiž je takové, že roste s maličkými, já však jsem pokládal za nehodné býti maličkým a naplněn pýchou, sám sobě jsem se zdál býti velikým.“³⁶ Písmo mu nedokázalo, že je hodno jeho ostrovtipu. Sám sobě se zdál být veliký a

---

³⁵ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap Proti Felikovi*. s. 109

³⁶ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 72

povýšenost a pýcha mu zavřela cestu k pravdě. A tak ne vždy nadání, ostrovtip, nadšení stačí. Touha po moudrosti bez správného postoje srdce nestačí.

c) přitahují nás podobní lidé – síla skupiny

Každého člověka přitahují lidé podobného ražení, stejná krevní skupina. Stejně tak Augustin vyhledává lidi jemu podobné: „Tak jsem upadl mezi lidi šílené pýchou, nad míru smyslné a mnohomluvné, jejichž řeči byly jenom ďáblou lécou a lepem...a volali bez ustání: „Pravda, pravda“ a ustavičně mně mluvili o pravdě a přece pravdy v nich nebylo, nýbrž lhali nejen o Tobě, jenž jsi skutečná Pravda, ale i o živlech tohoto světa, Tebou stvořených, z lásky k Tobě...musel jsem zavrhnouti i to, co o nich pravdivého učili i jiní filosofové.“³⁷

Augustin se připojil k lidem ctižádostivým, podobným sobě, ovšem v jejich společnosti se snižovala schopnost samostatně se rozhodovat, a tím i přijmout vlastní zodpovědnost. Odklonil se od dosavadních zkušeností a rozhodl se věřit nepodložené mnohomluvnosti.

d) ctižádostivost

Už od mlada ctižádostivost byla u Augustina silným hybatelem, navíc podporovaná rodiči. Otec byl závislý na financích (měl omezené příjmy) a investoval mnoho, aby umožnil Augustinovi vzdělávat se, a tak podporoval jeho snahu vyniknout. I sám Augustin touží po aplausu, během školních let si je dokonce schopen předplatit publikum. V dospělosti se mu dostávalo skutečného obdivu, který náležitě využíval a posiloval. Pomocí vlivných přátel z řad manichejců se pak mohl vymanit ze své vrstvy a pohybovat se v mnohem vyšších kruzích. Co se týče postupu, i mezi manichejci se dostal do kruhu vyvolených (ačkoli není jasné, jaké důsledky to mělo pro jeho vztah s konkubínou (nezmiňuje se o tom). Vzhledem k tomu, že do Říma ho nedoprovázela ani matka (odjezd byl utajen), je pravděpodobné, že ho neprovázela ani milenka se synem.

Nastává další kariérní zlom, odchází do Milána, kde nastupuje na místo profesora a zároveň rétora u dvora. Při psaní oslavného projevu pro císaře si uvědomuje, kam ho jeho ctižádostivost přivedla. Svým růstem a konexemi by mohl být po všech stránkách uspokojen, ale při sestavování zmíněného projevu si uvědomuje, jak ustupuje z toho, co je správné, jen kvůli úspěchu. Jeho ctižádostivost se stala svazující, avšak nikdy jej nenaplní. Oproti bezstarostnosti

opilého žebráka, kterého potkává na ulicích Milána, se Augustin trápí nepokojem na vysokém místě. Přesto by se tohoto postu nikdy nevzdal.

e) poznání pravdy není jen shromáždění informací, ale vztah

Ten, kdo křičí: „Pravda“, pravdu nemusí mít, slova nemusí odkrývat realitu. Pravda, moudrost není ve slovech, ale v srdci. Kdo nemá pohled na věci dobrý zvnitřku, nepochopí vztahy zvnějšku. Pro filozofii je vnitřní život v mnoha směrech určující. Člověk musí hledat smysl, pozadí, aby pochopil ostatní. Pouze opravdová moudrost sytí. „A přece jsem jich požíval považuje je za Tebe, ne však dychtivě, poněvadž mi nenechávaly v ústech tu chuť, kterou Ty máš...opravdu ony bláhové smyšlenky nebyly pravdivé, nebyl jsi to Ty, proto jsem se jimi nenasytil, nýbrž jsem více zlačněl.“³⁸

Augustin si byl vědom, že v manicheismu mu něco chybí. Každý z nás zná situace, kdy nás něco osloví, my zahoříme, nadchneme se, kdy nás něco uchopí a táhne, kdy nemůžeme říci jinak než ano, takovou zkušenost asi prožil s četbou Hortensia, avšak skutečná moudrost musí růst, informace a neosobní bůh nemůže člověka nasytit. Moudrost musí vést ke vztahu nejen k informacím.

f) intuice

Augustinovo hledání nebylo provázeno nasycením, jak bychom čekali. V manicheismu zůstal devět let, prošel různé otázky s manichejci, prošel různými vztahy, prošel různé stavy angažovanosti, ale nenašel to, co potřeboval. Pravděpodobně kdyby dříve naslouchal svojí intuici, ukrátil by si roky hledání („lačnění“), následně roky rozumového vypořádávání s manicheismem. Později však své zkušenosti uplatnil v disputacích a v pochopení ostatních manichejců, př. dispute „O Felixovi“.

g) manichejcem jen napůl

Augustin velmi brzo po vstupu k manicheismu začíná tušit, že jejich teze nejsou průhledné a mají nedostatky. Po rozhovoru s Faustem v Kartágu již jistě ví, že manicheismus není pravdivý (a že ne vždy vybroušená rétorika zjevuje pravdu). Proč ve svém životě nejde ruku v ruce se svým

---

³⁷ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 72-73

³⁸ Tamtéž, s. 73

úsudkem a jeho myšlení nekoresponduje s jednáním? Augustin si žije svůj život tak, aby věci neměnil podle svého postoje, ale tak, aby se mu pohodlně žilo. Po přestěhování do Říma hraje dvojí hru - vnitřně si uvědomuje, že se od manicheismu odděluje, ale oficiálně zůstává v sektě, dokonce se přidává k vyvoleným. Proč? Má mezi manichejci dobré postavení, má vlivné přátele a využívá jejich vlivu. Zároveň je na jejich vlivu závislý. A tak je v nejistém postavení, kdy jim nedůvěřuje a touží se ze svazku s nimi vyvázat. Jako vítané řešení se nabízí původně neplánovaný odchod do Milána, kde touží začít znovu: „odchod měl mne jich zbaviti, ač jsem toho nevěděl ani já, ani oni.“³⁹

Augustin si nebyl jist tezemi manichejců, neinvestoval naplno do jejich způsobu života (žil s konkubínou). Roste jeho vliv a věřím tomu, že tím, že není autentický, roste i jeho vlastní závislost. Augustinovo postavení roste a v momentě, kdy je na vrcholu (je vyvolený), ustupuje a odchází. Mohli bychom to nazvat pád z výšky. Mohli bychom se sice domnívat, že odchází tehdy, když se v dané sektě přesvědčil o všem (dosáhl vrcholu) a ví, že už nelze dosáhnout ničeho lepšího. A pak by to bylo čestné. Nicméně my vidíme, jak se jeho postoje měnily a že nekorespondovaly s jeho myšlením. Augustin nebyl pravdivý k sobě, nebyl autentický a to vedlo pravděpodobně k nezdravé závislosti. Člověk, pokud stojí mimo mocenské vlivy, má vždy větší vliv, když je sobě věrný (svůj). Jen tak může zůstat nezávislý a není možné ho přiklonit nečestně na něčí stranu, ovšem slovo tohoto člověka má pak váhu, přináší jistotu, důvěru, spolehnutí. Možná, že takový člověk nemá jednoduchý život, nicméně je čestný, nezávislý a autentický. Naopak jak těžko se člověk uvolňuje ze vztahů závislých a něčemu poplatných.

---

³⁹ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 146

5.2 Období skepticismu

Augustin se po mnoha letech vnitřně rozchází s manicheismem a s okruhem dřívějších přátel, nastává období nejistoty a dostává se pod vliv skepticismu Římské akademie. Co prožívá vůči manicheismu, popisuje Augustin takto: „Byl jsem ve spojení s jejich vyvolenými, zbaven veškeré naděje, že bych mohl mítí nějaký prospěch z jejich klamně nauky, a spokojen jakž takž ji zachovávat, dokud nenaleznu něco lepšího. Vznikla ve mně myšlenka, že filosofové zvaní Akademikové jsou chytřejší...poněvadž učili, že nutno pochybovat o všem a že člověk pravdy dosíci nemůže. Takovým se mně zdál býti jejich názor, ač jsem vlastního cíle jejich nepronikl.“⁴⁰

Důvody příklonění se k skepticismu

Nastal posun ve vnímání vztahu dobra a zla. Jeho původní názor, že zlo je stejně mocné jako dobro a že dobro nemá sílu se prosadit (tzv. postoj: já za to nemůžu), byl nahrazen pohledem – vše je nejisté a že je „nutno pochybovat o všem a že člověk pravdy dosíci nemůže.“⁴¹ Vzhledem k tomu, že se nedá přesně říci, co je dobré, zlé, není jisté z čeho se člověk má zodpovídat.

Po příjezdu do Říma onemocněl. Možná bychom očekávali, že tato skutečnost jej přiblíží k Bohu nebo že bude usilovat o křest, jak bylo zvykem v jeho době. Ale nestalo se tak. Augustin později v knize „Vyznání“ hodnotí a píše, že tomu tak bylo na základě zatvrzelosti jeho srdce. Ovšem my to můžeme hodnotit jako pravdivý postoj: Boha nehledal, a tak nevyhledával ani křest. Vzhledem k tomu, že byl v situaci hraniční, na pokraji života i smrti, podle Heideggera v „existenciální“, byl rozhodně autentický. Nicméně posun v jeho nemoci lze najít. Přichází do Říma pln naděje, že si polepší, a v období po nemoci vnímáme bezvýchodnost situace – v co věřil, že je správné, už nevěří a neví o ničem lepším, v co by věřit mohl, co by chtěl následovat. Příklon k skepticismu koresponduje s jeho rozpoložením.

Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním

Augustin zdůrazňuje, že nepronikl k vlastnímu cíli, sám přiznává, že nezkoumal podstatu skepticismu, dalo by se tedy říci, že k Akademikům se spíše přiklonil vzhledem k pocitu bezvýchodnosti svého života než z racionálního přehodnocení a autentického příklonění se

---

⁴⁰ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 141

⁴¹ Tamtéž, s. 141

k něčemu, v co věří, v co doufá a co považuje za pravdu. Jak jsme se již zmiňovali, pravda byla neurčitá, a tím nebyla ani žádná osobní odpovědnost za svůj život.

V manicheismu mu bránila v převzetí zodpovědnosti za svůj život pýcha - „byťi bez viny velmi lahodilo mé pýše. Když jsem spáchal něco zlého, nechtěl jsem vyznati své viny, abys uzdravil mou duši...poněvadž jsem se nepovažoval za hříšníka, má nepravost byla tak zavrženíhodnou, o můj Bože, že jsem raději chtěl, abys Ty byl ve mně překonán k mé záhubě, než býti přemožen Tebou ke své spáse.“⁴²

Nejde mu o to, aby našel pravdu, ale aby zvítězil. A člověk, který je nastavený jen na své vítězství, se neptá na prostředky, kterými toho dosáhne, hlavně že vyhrává. A tak i Augustin začíná ve svém životě rozehrávat na dvě strany, jen aby z toho vítězil. Jakmile však člověk hraje na obě strany, nemá směr žádný a není schopen správný směr vyhodnotit.

Skepticismus ve svém pochybování hledání pravdy ještě více znesnadňuje a přináší stagnaci a sní i nerozhodnost. V podstatě lze říci, že to je jakýsi filozofický pesimismus, pokud si vypůjčíme termín z psychologie.

Později v díle „O blaženosti života“, kde blaženost jako vrchol v životě je téměř shodná s dosažením moudrosti, čteme: „Je-li zřejmo, že není blažený ten, kdo nemá, co chce...nikdo jistě nehledá, co nechce najíti, tak ti, kteří stále pravdu hledají, chtějí pravdu nalézt, ale nenalézají ji, z toho, že nejsou šťastni. Ale nikdo není moudrý, kdo není blažený. Z toho vyplývá, že Akademik (pochybovač) není moudrý.“⁴³ Augustin postavil praktický důkaz o neudržitelnosti skepse. Pravá filosofie nesmí odporovati přirozené touze člověka po blaženosti. Skepse však tak činí, je tedy nesprávná.

Charakteristické rysy Augustina

Augustin je v přechodovém období, kdy opouští vše, co během života mezi manichejci měl. Jak je těžké bořit to, co stavěl devět let, jak je těžké opustit vztahy s lidmi, kteří sdíleli jeho myšlenky. Jak je těžké odolat své ctižádosti a pýše a jak je snadné ignorovat hlas své intuice.

Skepticismus je však dlouhodobě těžko udržitelný stav, pokud chce člověk najít pravdu, a tak toto období je přechodové, ačkoli trvalo něco kolem 4 let (počítáno od jeho nemoci v Římě do

---

⁴² AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 140

⁴³ AUGUSTINUS A. *Rozhovor o blaženém životě*. s. 51

příklonu k novoplatónské filozofii v roce 386). Augustina však pochybování o všem otevřelo k novým změnám a dává prostor k novému hledání.

Augustinovo hledání zahrnuje dvě alternativy:

1) Stagnaci, kdy příklon k Akademikům, u nichž sympatizoval s relativismem a skepticismem, mu dával obhajobu proto, že mohl vlastně zůstat v té situaci, v jaké byl, aniž by se okolí zodpovídal. Jak sám píše: „dokud nenaleznu něco lepšího.“⁴⁴

2) Návrat k Písmu. V tuto variantu nakonec jeho hledání vyústilo.

Je zajímavé, že toto období relativismu a skepticismu se kryje s obdobím dospívání jeho syna (bylo mu 10-14 let), o kterém však nevíme, jaké bylo. Ale je možné, že i tento aspekt (touha nasměrovat správně syna) přispěl k bilancování jeho života. Jistě mu na něm záleželo, když vidíme, jakou z něho měl radost. A tak je možné, že i on byl důvodem ukončení rozdvojeného života.

Augustinovo období hledání je zasazeno i do období proměnlivé společenské situace. Císař Gracián již v roce 379 vydává edikt ve prospěch nikajských (379) a východní císař Theodosius dokonce povinně zavazuje obyvatele říše k nicejskému vyznání 380 – 382. Římská církev má za působení papeže Damase primát (382 – 384), avšak hlavní město je Milán a bývalé hlavní město upadá. Císař Gracián byl zavražděn, ale Ambrožovi se diplomacií podařilo zajistit císařství mladičkému 14letému císaři Valentinianovi II. od uzurpátora Maxima. Můžeme vidět, jak církev v Miláně posiluje pozice, když Římská říše se oslabuje. Augustin v centru Říma tyto změny jistě pozoroval zblízka a možná i to napomohlo k hledání jeho postoje k životu.

---

⁴⁴ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 141

5.3 Období nového hledání

Co jej iniciovalo

Augustin v dětství postrádal vedení od otce (matka měla vliv mnohem větší). Během dospělosti byl sice obklopen přáteli, ale nezmiňuje se o nikom, kdo by byl pro něj skutečným vzorem. Chyběl mu někdo, kdo by s ním diskutoval (především nad Písmem), zmiňuje se jen o krátkém setkání s Helpidiem v Kartágu.⁴⁵ To se změnilo, když nastoupil na místo profesora katedry rétoriky v Miláně. Jeho postavení předpokládalo i setkání s místním biskupem, který byl významnou osobností.

Ambrož byl člověk nejen z vyšších kruhů, ze šlechtického rodu, ale zároveň politicky úspěšný. Před nástupem na místo biskupa byl místodržitelem v provinciích Ligurii a Aemmilii a později, již jako biskup uspěl s diplomatickou žádostí o trůn pro Valentiniana II., také dosáhl vítězství ve sporu se Symmachem, římským městským prefektem, ohledně státní podpory pohanského kultu.⁴⁶ Paradoxně to byl právě Symmachus, skvělý rétor, který Augustina doporučil (lze tedy předpokládat, že se Augustin o jejich sporu jistě doslechl). V době, kdy Justina, matka nezletilého Valentiniana, chtěla získat chrám pro ariány a Ambrož ho odmítl vydat, Augustin byl v Miláně a popisuje to takto: „Já sám, ač tehdy ještě neroznícen ohněm Ducha Tvého, byl jsem dojat zmatkem a zármutkem celého města.“⁴⁷

Ambrož byl tedy všeobecně uznávaná osobnost a to Augustina přitahovalo, sám o něm píše: „Ambrože jsem považoval za šťastného dle názoru světa, vida, jak byl ctěn od vysoce postavených osob.“⁴⁸

Ambrož byl také znamenitým řečníkem, což Augustina profesně zajímalo. Zkoumal jeho styl a porovnával ho se stylem známého řečníka manichejce Felixe.

Ačkoli byl Ambrož vlivný a měl vysoké postavení, byl velmi otevřený k ostatním lidem a to bylo silné (přesvědčivé). „Zamiloval jsem si jej na počátku,“ píše Augustin, „ne sice jako hlasatele pravdy – již jsem naprosto nedoufal nalézt ve Tvé církvi – nýbrž jako muže ke mně velmi laskavého.“⁴⁹

---

⁴⁵ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 144

⁴⁶ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 19

⁴⁷ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 277

⁴⁸ Tamtéž, s. 155

⁴⁹ Tamtéž, s. 147

Augustin se tedy setkal s někým, koho obdivoval. Jeho měřítkem úspěchu v životě byla kariéra, konexe, společenská úcta, řečnictví a Ambrož splňoval jeho standard šťastného muže, zároveň však byl vřelý člověk a oddaný křesťan a, což bylo pro Augustina nepochopitelné, žil v celibátu. Tento zajímavý člověk se dostal svojí otevřenou povahou a laskavým přijetím Augustinovi velmi blízko. Augustin mu rád naslouchal, a to i věcech pro něj v zásadě nepřijatelných, a přitom je začal hodnotit a později přijímat. Ovšem ačkoli byl Ambrož blízko Augustinovi, Augustin mu svoje hledání neodhalil. I když byl Ambrož otevřený ke komukoli, nebo spíš právě proto, nenašel Augustin vhodnou chvíli, kdyby byl sám a nebo kdyby ho nevyrušil od studia nějaké knihy. Augustin zůstává ve svém hledání uzavřen.

Pod vlivem Ambrožovy osobnosti a jeho přednesu roste u Augustina obdiv, a tím i zájem o obsah kázání. Poznal, že není pravda jen to, co je krásně řečeno, ale co má určitou logiku a osobní prožitek z vlastního života, autenticitu. To je to, co Augustin dosud nevěděl, že pravda může mít charakter osobního vztahu, že se dá žít. Ruku v ruce s tím pak odkrývá, že i „víra katolická...se může obhajovati bez opovážlivosti, ještě více jsem byl přesvědčen, když jsem ho (Ambrože) často slyšel rozluštiti to neb ono temné místo ze Starého zákona.“⁵⁰ Kvůli Ambrožově osobnosti, jeho kázání, si uvědomil, že i katolická víra „má učené obhájce, kteří obratně rozumně vyvracejí námitky, a že...možnost obrany byla na obou stranách.“⁵¹ Katolická víra se stává rovnocenným partnerem v diskusi.

Shoda mezi jeho jednáním a myšlením

a) předsudky, které vychází z vlastního přemýšlení

Ke konci pobytu v Římě se znovu krátce zaobíral katolickou vírou, ačkoli nedoufal, že by tam pravdu našel. V souvislosti s tím se zmiňuje, jak je pro něj těžko přijatelné, že Bůh má podobu lidského těla. Avšak manichejský názor, že Kristus je světelným geniem, že neměl nic lidského a jeho narození bylo zdánlivé, opustil. Začíná se přiklánět k naprostému opaku dosavadního myšlení o Kristu (k materialismu). Vychází z toho, co zná (což o křesťanství není mnoho), a snaží se logicky si poznatky uspořádat. Když Bůh stvořil vše z hmoty, musí i duše být z hmoty (složka hmotná a jemná = duše) a i Kristus je tělesný (čímž doposud opovrhoval, protože si myslel, že stát se tělem znamená pošpinit se lidstvem, tak jak je to u Boha manichejců). Také

---

⁵⁰ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 148

⁵¹ Tamtéž, s. 149

zlo je hmotou. Existují podle něj dvě nekonečné tělesné příčiny: jedna dobrá (jedna z Boha) a druhá zlá, kterou Bůh nestvořil. Podstata zla však od něj pochází. Pozorujeme, že Augustin se od manichejců odklání: domnívá se, že Bůh nestvořil zlou substanci a že ta zlá je menší.

Pod vlivem Ambrožových kázání se jeho pohled mění: „Když jsem zvěděl...v lůně církve katolické...nerozumějí tak, že by Tebe ohraničili podobou těla lidského...radostí jsem se zarděl, že jsem po tolik let neštěkal proti katolické církvi, nýbrž proti smyšlenkám své tělesné obrazovnosti. Já však jsem byl tím pošetilejší...že jsem zavrhl to, co jsem měl teprve hledati a poznati.“⁵²

Augustin se rozhodoval podle svého úsudku, podle omezených informací a své logiky, dokonce to popisuje jako „obrazovnost, smyšlenky“, dnes bychom možná použili slovo předsudky. Ano, předsudky jsou velkou překážkou k autenticitě, k pravdivost v životě, k správnému propojení mezi úsudky (myšlením), postoji a jednáním. Ovšem Augustin tyto omyly nedělal vědomě, neměl dvojí srdce, pravdivost svému myšlení zachoval. Kvůli konfrontaci s Ambrožovým výkladem si uvědomil, že má volbu se rozhodnout a nějaký názor zastávat (odklání se od manicheismu). Uvědomuje si zároveň, že soběstačnost (v jeho logice a úsudku) může být zdrojem chyb.

To ho přivádí revidování minulých postojů, které byly formovány především manicheismem a skepticismem.

b) začíná zpětně hodnotit teze manichejců a definitivně se od nich odklání

Augustin si uvědomuje možnost své volby životního směru, a tak se znovu otvírá aktivnímu hledání pravdy. Znovu se snaží obnovit kontinuitu mezi svou minulostí a současným stavem. Aby mohl najít, kde se teď nachází, musí zjistit, odkud vychází, vyrovnat se s minulostí. Tento proces však trval několik let. Snaží se k manicheismu přistupovat nezaujatě. Znovu si uvědomuje, že manichejské teze nejsou důvěryhodnější než ostatní, jak se dříve domníval. A rozpoznává, že skutečným důvodem, proč manicheismus opustil, nebyl ten, že by dokázal, že jsou špatné, ale že nebyly dost průkazné.

„Tehdy jsem velmi houževnatě napínal ducha svého, mohl-li bych jasnými důkazy usvědčiti Manichejské z bludů,...více uvažuje a porovnáváje dospíval jsem k přesvědčení, že o světě a celé přírodě, pokud ji tělesnými smysly pojímáme, ne jedni filosofové se vyslovili mnohem

rozumněji. Proto pochybuje dle způsobů Akademiků o všem...kolísaje mezi vším, rozhodl jsem se opustit Manichejské, poněvadž jsem se v této době pochybností domníval, že nemohu zůstat v té sektě, před níž jsem dal již přednost některým filosofům. Ale těmto filosofům odmítal jsem svěřit uzdravení své choré duše, poněvadž neznali spásonosného jména Kristova.⁵³

Na základě konfrontace svých předsudků s výklady Bible podle Ambrože si uvědomuje, že manichejští neprávem kritizují Písmo. „Slýchal jsem ho ovšem každé neděle vykládati lidu náležitě slovo pravdy a více a více nabýval jsem přesvědčení, že se dají rozplést všechny ty uzly lstivých pomluv, které oni podvodníci upletli proti svatým knihám.“⁵⁴

Augustin si je nyní vědom špatného způsobu svého hledání a přiznává si, že nejen manichejci mají svoji zodpovědnost za to, že šíří pomluvy, ale také „já (Augustin) jsem se na tom podílel“. Píše: „Nebylo pochybnosti, že bylo nejistým, co jsem tehdy za jisté považoval, když jsem ve slepém odporu obviňoval Tvou katolickou církev...věděl, že neučí tomu, z čeho jsem ji tak těžce obviňoval. Tak jsem se styděl, pohnáhl se měnil.“⁵⁵ Navíc si uvědomuje, „že věděl, že neučí“ to, co jí přisuzoval. Augustin zde překračuje hranice pravdy, má dvojí srdce. Nejen, že tedy nedodrží autenticitu, ale své potvrzení pro své postoje hledá mimo rámec pravdivosti. Toto již není postoj hledajícího filozofa, to je obhajování svých postojů navzdory pravdě. Musíme mít však vždy na zřeteli, že formování těchto vnitřních postojů a pohledů je záležitost nitra, do kterého člověk může jen těžko proniknout, hodnocení bývá subjektivní, a může být proto mimo kontext. Domnívám se, že zde jsme právě na hranici, za kterou už nemůžeme jít, kde hodnocení svědomí nám nepřísluší.

c) co znamená důvěřovat a souvislost důvěry s pokorou

Augustin se na základě setkání se svojí vlastní zodpovědností a omylností snaží obnovit důvěru vztahu k životu, hledání a setkává se s vlastním sebepřekročením. Obnovuje některé základní předpoklady postoje hledajícího člověka.

1) Augustin si uvědomuje, že věří i tomu, co nelze dokázat rozumem nebo vlastními zkušenostmi, věcem, které neviděl a nezažil (historické události nebo svoje narození) a kterým důvěřuje jen na základě tvrzení jiných.

---

⁵² AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 157

⁵³ Tamtéž, s. 149

⁵⁴ Tamtéž, s. 157

⁵⁵ Tamtéž, s. 158

2) Augustin si uvědomuje existenci věcí, které jej přesahují, a hledá to, co by mělo platnost univerzální. Sám píše: „Seznáv tedy, že pouhým rozumem nemůžeme nalézt pravdy.“⁵⁶ Své hledání pak směřuje k existenci Boha, když postupně dochází k tomu, že by Písmu Bůh neudělil „vážnost v celém světě, kdyby byl nechtěl, abychom Tebe (Boha) hledali pomocí jich.“⁵⁷

Rostoucí důvěru v Písmo dokazuje i změna postoje k výkladově obtížným místům Bible, která začal považovat za „svaté tajemství“, a ne za úskok nebo podvod. A naopak prostoty Písma si oproti dřívějšímu váží, protože je tak zpřístupňuje všem.

3) Augustin roste v důvěře v hledání pravdy, roste v objevování existenciálních otázek, a tak dospívá ke zkušenosti, že pokud sebe neotevře, nesvěří životnímu hledání a nevydá sebe, nepochopí a nenalezne pravdu, jeho stav se nezlepší. A tak se znovu s Augustinem dostáváme k existencialismu, k bytí, které nás přesahuje, k životu, který nám klade otázky, na něž hledáme odpověď ve vlastním překročení.

„A s radostí jsem poslouchával Ambrože, když...doporučoval toto pravidlo: „Litera zabíjí, duch oživuje“ (2Kor. 3,6). A když odhaluje tajemný závoj, objasnil duchovně, kde litera zdánlivě dávala špatný smysl, nebyl jsem uražen tím, co pravil, ačkoliv tvrdil to, o čem jsem nevěděl, je-li to pravdivé. Neboť oddaloval jsem srdce své každého souhlasu, boje se ukvapení, ona nejistota byla mně horší smrti. Chtěl jsem mít o neviditelných věcech takovou jistotu, jako jsem byl jist, že tři a sedm jest deset...A přece jen víra mne mohla uzdraviti, aby více očištěná bytost mého ducha mohla se nějak obrátit k Tvé pravdě vždy trvajícím a v ničem bloudícím. Ale jako se stává, že ten, který zkusil špatného lékaře, bojí se i dobrému svěřiti, tak bylo i s nemocnou mou duší, která mohla býti uzdravena jedině věrou a odříkala se léčení ze strachu, aby nevěřila bludu.“⁵⁸ Tak Augustin popisuje krok sebevydání, rostoucí důvěru, která nám napomáhá v sebepřekročení, o němž píše existencialismus a který odpovídá lidské existenci, pravdivosti a autenticitě.

4) Rostoucí pokora Augustina učí důvěřovat nejen svému rozumu, ale i zkušenostem druhých (apoštolům, historii) a otvírá se hledajícímu postoji, který je sice do jisté míry otevřený a tím zranitelný, nicméně pravdivý a autentický. Přináší to však pocit, že člověk ztrácí kontrolu nad zdrojem informací, že je závislý, odhalený a nemůže se bránit, zároveň je v rozporu s

---

⁵⁶ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 161

⁵⁷ Tamtéž, s. 161

⁵⁸ Tamtéž, s. 159

uplatňováním principu zásluhy a tím i přehnané sebechvály a pýchou. Augustin se učí, že ne vše si lze zasloužit a ne na vše má nárok jen proto, že je chytrý, zkušený, sečtělý, vlivný.

Další růst pokory a vydanosti však následuje až po rozchodu s platonismem, ke kterému přilnul právě pro moudrost moudrých. Později si uvědomil, že i on - moudrý zkušený řečník, za kterého se považoval, má zastřené oči a nevidí to, co prostí lidé a není schopen rozsoudit to, co poznají i lidé bez vzdělání. Uznává, že i ostatní jsou partneři a že vztah k moudrosti není o informacích, ale právě o vztahu.

d) vnímání dobra a zla, svobodné vůle a svědomí

V souvislosti s pokorou se mění pohled i na dobro a zlo, jejich charakter a původ.

Jako manichejec se domníval, že Bůh zaujímá nekonečný prostor a vším proniká – zemí, nebem, zvířaty. Jeho přítel Nebridius si kladl otázku: Jak Bůh manichejců může být neporušitelný, nezměnitelný, nepomíjející, když se musel smísit se zlem a bojovat s ním?⁵⁹ Augustin na základě tohoto argumentu opustil teze manichejských. Boha chápe jako neporušitelného, protože neporušitelnost je podstata dobra, stejně jako jeho vůle a moc. Boha pak nic nepřevyšuje, nic vyššího není, proto v sobě musí zahrnovat i neporušitelnost a žádná porušitelnost v něm nemůže být zahrnuta.⁶⁰

Když pak Bůh stvořil svět dobrý, odkud je zlo? Existuje zlo vůbec? Augustin se ptá: „Buď zlo, jehož se bojíme, skutečně jest, nebo, není-li sám strach, zlem.“⁶¹ Avšak tuto možnost, kde znovu probleskla jeho tendence relativizovat otázku dobra a zla, rychle opustil a postupně opouští i teze, které vykládají Boha jako původce zla (ty, jež se „osmělovali tvrditi, že Tvá bytost spíše jest schopna trpěti zlo, než oni jsou schopni zlo spáchatí“⁶²), a zkoumá, zda původcem by nemohl být člověk, vědom si vlastní omylnosti. Dospěl k závěru „že naše svobodná vůle jest příčinou zla, jež pášeme, a že spravedlivý jest Tvůj soud, odsuzující nás k utrpení. Nemohl jsem ho však úplně proniknouti. Snažil jsem se vysvoboditi svou mysl z této propasti, ale hned jsem do ní zpět klesal a kolik bylo pokusů, tolik bylo opětných pádů...povznášelo mě vědomí, že tak jistě mám

---

⁵⁹ srov. AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 186

⁶⁰ „A bez něho (Slova) nebylo učiněno nic. Neboť bez svrchovaného dobra není dobro vůbec, ale je zlo, v němž není dobra. A to pak není ničím. Neboť zlo je leč nedostatkem dobra...A tedy zlo není ničím, poněvadž bylo stvořeno beze Slova...Zlé je pak to, čemu chybí on, dobro, skrze které bylo vše stvořeno jako dobré, totiž Slovo, jimž bylo stvořeno vše, co jest.“ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 18

⁶¹ Tamtéž, s. 195

⁶² Tamtéž, s. 191

svobodnou vůlí, jako že jsem živ.⁶³ Uvědomuje si, že když něco dělá, je to on Augustin, kdo to způsobuje. Když něco chce, chce to on, ne někdo jiný.

Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním

a) touha po úspěchu

Augustin si uvědomuje svoji omylnost, roste jeho pokora a uvědomuje si svoji schopnost rozhodnout se a svoji zodpovědnost. Pro otevřené hledání v životě musí být ochoten vstoupit do nejistoty a zkoumat přesah svého bytí. Toto vše však je v rozporu s jeho touhou po úspěchu, zisku, s falešnou jistotou opírající se o jeho vnější výtobytky. „Prahnu jsem po hodnotách, zisku a manželství...v těch žádostech jsem trpěl přehořká muka...čím méně jsi dopustil, aby mně bylo sladkým něco, co jsi nebyl Ty.“⁶⁴ V Miláně při setkání s žebrákem z ulice si uvědomuje, že to, po čem touží a za čím se honí, je jen „klidná radost“, a uvědomuje si její nedosažitelnost, svůj strach ze ztráty svého postavení a morální úpadek (připravuje chvalořeč císaři, která, jak si sám uvědomuje, je plná lži) oproti žebrákovi, který ji získá jen za pár drobných. Tímto příměrem nevyzdvihuje žebráka, ale uvědomuje si, že „v učenosti nenalézaje žádné posily, ale učeností jsem usiloval se zalíbiti lidem, ne pro jejich poučení, nýbrž pro dosažení jejich obliby.“⁶⁵ A tak ve své kariéře a profesi, i když dosahuje učenosti, nenalézá pravdu, moudrost ani „klidnou radost“, avšak kvůli obdivu se jich nechce vzdát.

b) rozhodnutí, ale jen částečné

Augustin již v devatenácti letech se rozhodl hledat moudrost, pro kterou opustí všechny „vzdušné naděje a klamně vášně“,⁶⁶ nyní je mu třicet a žije přítomností (postavením, ziskem, obdivem), avšak pravda mu uniká. Zde vidíme, na jak dlouho nás mohou ovlivnit věci, kterým jsme uvěřili, a jak dlouho nám trvá, než je opustíme, než jsme schopni sebekriticky rozpoznat, že to není dobrá cesta. Nakrátko vzpomíná na Akademiky: „Jest příliš pravdou, že nic určitého nedá se nalézt k uspořádání života! Ale přece ne. Hledejme bedlivěji a nezoufejme! Hle, již se mně nezdá býti nesmyslem ve svatých knihách, co se mně zdálo býti nesmyslem, může se to vysvětlit

---

⁶³ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 191

⁶⁴ Tamtéž, s. 162-163

⁶⁵ Tamtéž, s. 164

⁶⁶ Tamtéž, s. 175

jinak a zcela rozumně. Obrátím své kroky na tu cestu.“⁶⁷ Jak jednoduché by bylo vrátit se k postoji pochybování, ale Augustin tentokrát nepodlehne, je pravdivý k sobě a znovu si uvědomuje, že má možnost hledat, a chce to zkusit.

Přesto Augustin ve svém hledání postrádá ještě jeden základní postoj, ochotu vstoupit do nejistoty. Augustin jedná na základě odhadnutí svých lidských schopností. Nechce nic riskovat, svoji změnu si chce naplánovat sám. Tímto způsobem to však v životě nejde, změny přicházejí často bez našeho přičinění a důležité změny jsou často provázeny i něčím nepříjemným (boží naše jistoty), a proto opravdovou změnu nelze ovládat a zpravidla nás něco stojí. To ale Augustin nechtěl riskovat, chtěl mít život pod kontrolu.

Augustinův pokus je provázen rozdvojeností: Augustin dopoledne učí, odpoledne chodí za důležitými lidmi a nebo se připravuje na přednášky a nemá kdy, aby četl, pak si sám sobě domlouvá: „Zanechme již jednu těch marností a nicotností a věnujme se výhradně hledání pravdy. Tento život je plný bídy, hodina smrti je nejistá.“⁶⁸ Uvědomuje si, že neví, co by se s ním stalo po smrti, a doufá, že Bůh, když učinil pro člověka tolik neobyčejných věcí, učiní i to, že s tělesnou smrtí nekončí i duše. Zároveň si však nechává zadní vrátka, říká sám sobě: „Ať nespěchá moje srdce od sladkostí života, aby se k nim pak nemusela vrátit. Tolik jsem se namáhal, abych dosáhl čestného místa a mohl bych dosáhnout i místa úřadu předsedy soudu, a pokud si vezmu ženu s bohatým věnem a spojím moudrost s bohatstvím...“ Není divu, že odkládá a odkládá den, kdy se pro Boha rozhodne, a tím je stále více zmítán srdcem toužícím po blaženém životě, který se však bojí hledat.

Augustin chtěl před změnou ochránit dvě oblasti: kariéru a vše, co přináší, a vztah s ženami (popř. manželství). Domnívá se, že bez manželství by byl velmi nešťastný. Jeho přítel Alpius ho sice od manželství zrazoval, říkal mu, že „bychom nikterak nemohli žít nerušeně své zamilované touze po moudrosti.“⁶⁹ Ale Augustin trval na tom, že musí žít v manželství, a přitom, jak později rozpoznává, nevede ho k tomu důstojnost manželství, ale „návyk nasytiti nenasytnou vášeň, jež mne ovládala.“⁷⁰ Těmto obavám pak odpovídají následující události. Manželka byla Augustinovi vybrána a došlo k zasnoubení. Ovšem dva roky, které měl Augustin čekat do její plnoletosti, porušil. Po rozchodu s matkou svého syna nevydržel být sám a našel si konkubínu.

---

⁶⁷ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 175

⁶⁸ Tamtéž, s. 176

⁶⁹ Tamtéž, s. 178

⁷⁰ Tamtéž, s. 180

Charakteristické rysy

Augustinův život nám ukazuje, jak vřelost Ambrožovy povahy, která přicházela ruku v ruce s výbornými kvalitami a schopnostmi prolomila mnohé předsudky. Augustin si teprve pod vlivem tohoto silného vzoru připustil vlastní zodpovědnost a omylnost a navrátil se znovu na cestu upřímného hledání. Síla laskavosti k lidem dala prostor k sebekritickému přemýšlení. Vidíme, jak důležité jsou takovéto otcovské vzory, vidíme, že když nás někdo přijímá, jsme více otevření přijmout pravdu (i když je nepřijemná). Přesto Augustinovo rozhodnutí nebylo plné. Vliv druhých lidí je veliký, ovšem člověk musí najít sám v sobě (nebo spíše v prostoru svého přesažení) zdroj, který mu dá sílu vydržet, musí vstoupit do nejistoty a vzdát se totální kontroly, o kterou přirozeně usiluje. Augustin, ač na vrcholu své kariéry (dokonce uvažoval o získání místa vrchního soudu), je se svojí situací nespokojený, přesto se změnou váhá. Vidíme, že naše vnímání života je závislé ne na našem vnějším rozpoložení, ale na tom vnitřním.

Augustin byl člověk, který je schopen revidovat svůj život. V situaci, kdy člověk neví, kde je, pomůže mu, když zjistí, odkud vyšel. Zastavit se a rekapitulovat svůj dosavadní život je navíc důležité i pro udržení správného směru v životě. Pokud si připomínáme svůj směr života, svoje rozhodnutí, můžeme zpětně rozhodnout, co jsme udělali v životě špatně, kde jsme se odklonili od své cesty. Poctivost, pravdivost při rekapitulaci dává člověku možnost měnit svoje postoje a znovu se otvírat novým věcem.

Augustin se čas od času vrací k myšlenkám na skepticismus. Uvědomuje si sice, že to je jakýsi druh stagnace, neřešení situace. Zároveň pochybování mu poskytuje možnost udržet si odstup a znovu se nezranit, nezačít věřit něčemu, na co se nedá spolehnout, být opatrný, ale nakonec je tak opatrný, až není schopen novým zkušenostem důvěřovat.

Augustin sice touží po změně, ale rád by změnu plně kontroloval. S novými zkušenostmi se chce vypořádat podle odhadu svých sil. A tak protože si myslí, že bez manželství nemůže žít, úzkostlivě se drží myšlenky na manželství (kdy v posledku zraní všechny zúčastněné osoby - matku svého syna, snoubenku i konkubínu). Protože si myslel, že potřebuje obdiv, postavení, snaží se ho za každou cenu udržet. Důsledkem této rozdvojenosti bylo jeho každodenní rozhodování: „dnes najdu moudrost“. Avšak nemá sílu své rozhodnutí žít, vytrvat v něm. A tak i když si pro sebe něco logicky zdůvodníme a přesvědčíme se, teprve srdce může dát správnou odpověď – odevzdanost.

Augustin tedy musí ještě několik let počkat, než jeho touha po moudrosti dozraje natolik, že je ochoten vzdát se vyučování a konexí a zadních vrátek svého postavení a manželství a než je ochoten jít jen sám za sebe do nejistoty a hledat pravdu. A také než jeho tvrdost, kterou uplatňoval sám na sebe, a často „bičování“ sebe poleví natolik, že je schopen mít pro sebe milost a postoj odevzdání se.

V této podkapitole jsme popsali, jak navrácení k pravdivosti prožívá Augustin, jeho myšlení a pocity a následující rozhodnutí. V dodatcích navíc připojuji Pozorování Dr. Kratochvíla, který sleduje jeho příklon ke křesťanství.⁷¹

---

⁷¹ Dr. Kratochvíl, sleduje příklon Augustina ke křesťanství a popisuje: „vliv milosti Boží, která zaplašila temnoty bludu manichejského a ukázala Augustinovi světlo katolické Pravdy:

- 1) Seznaje neschopnost Faustovu rozřešiti mu staré pochybnosti, rozhodl se nepokračovati v sektě (Kn.V.hl.7).
  - 2) Slyše Ambrože, že „litera zabíjí, duch oživuje,“ odložil předsudky proti Písmu sv., shledal, že katolická víra dá se hájiti, že není přemožena, ač se mu nezdála býti vítěznou (KnV.hl.14).
  - 3) Srovnávaje porušitelné s neporušitelným, dospívá k správné představě nejlepšího Boha, proto zavrhuje učení manichejské o dvou příčinách (KnVII. hl. 1).
  - 4) Seznává, že příčinou hříchu jest svobodná vůle člověka a ne zvláštní podstata zla (Kn.VII hl.3.).
  - 5) Z listu sv. Pavla poznává, že Kristus tělem učiněný jest jedinou cestou spásy (Kn.VII. hl.7.).
  - 6) Přemáhá konečně obtíž, že Bůh nemá těla, přesvědčení to pokládá za nebeské poučení.
  - 7) Konečně seznává, že zlo není podstatou, nýbrž odvrácení vůle od Boha (Kn. VII. hl.16).
- Jak hojně milosti a jak věrné spolupůsobení Augustina s nimi!“ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 553

5.4 Období platonismu

Augustin se přiklonil k platonismu v červnu 386 a již v srpnu se přiznává ke křesťanství. Ačkoliv setkání s platonismem bylo „krátké“, ovlivnilo ho na mnoho dalších let. Augustin se setkává s platonickými spisy, které do latiny přeložil Viktorin, „bývalý řečník římský, jenž dle vypravování zemřel jako křesťan.“⁷² Jeho spisy (jak udává Simplicianus) „všude odkazují na Boha a jeho Slovo.“⁷³ Spis se však nedochoval, a tak nemůžeme s jistotou říct, zda se Viktorin přiklonil k platonismu řeckých otců, či zda se více přidržoval vlastního pokřesťanštěného platonismu. Simplicianus nám jen ukazuje, že Viktorin mluví o Kristu a že je zde platonismus i křesťanství smíšeno. Augustin se zmiňuje, že spis jej vedl k jakési moudrosti, sestoupení do duše, ovšem ne ke vztahu k Ježíši.

Důvody přiklonění se k platonismu

a) účast na božství

V těchto knihách „nezměnitelně zůstává jednorozený Syn Tvůj, souvěčný Tobě, a že z jeho plnosti duše berou (Jan 1,16), aby došly spasení, a že, aby se staly moudrými, obnovují se účastenstvím té Moudrosti, jež jest v něm. Není však tam (ve jmenovaném spise), že v čase zemřel za hříšníky (Řím. 5,6).“⁷⁴

Co je pro Augustina důležité? Knihy jasně vyzdvihují božství Ježíše Krista a zároveň nabízí účast na něm. To je na platonismu lákavé, nabízí Augustinovi cestu, kde je účast na božství. Přitom není ohroženo lidské „sebevědomí (hodnota)“, člověk je Božím partnerem v tom smyslu, že je nezávislý ve svém hledání a přicházení k Bohu podle svého rozhodnutí a svým vlastním dílem práce. Způsob účasti na božství je dosažitelný, je to tzv. vstup do srdce, tedy něco, co člověk může dělat sám. To vše nahrává pýše, která je ještě stále u Augustina mocným hybatelem.

b) vstup do nitra

„Povzbuzen touto četbou, abych se obíral sebou samým, vstoupil jsem, Tebou veden, do svého nitra, mohl jsem to učiniti, poněvadž stal jsi se mým Pomocníkem.“⁷⁵ Augustin vstupuje do svého srdce, jak později ukážeme, podle platonických pravidel a i vnímání Boha je podle

---

⁷² AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s 228

⁷³ Tamtéž, s. 228

⁷⁴ Tamtéž, s. 206

⁷⁵ Tamtéž, s. 206

platonických pravidel, když říká: „Což pravda jest ničím, poněvadž není rozšířena ani v konečném ani v nekonečném prostoru?“⁷⁶ Výrok koresponduje se splýváním bytí konečného s nekonečným v platonismu, který popisuje E. v Ivánek: „Bůh..., který není „v“ hledajícím...nýbrž v nekonečné vzdálenosti – obsahující celé napětí mezi konečným a nekonečným bytím - „nad“ ním.“⁷⁷ Augustin znovu dotvrzuje transcendenci Boha, kterou si však vždy uvědomoval, ovšem je to Bůh zároveň neosobní, nedosažitelný.

Přesto vidíme posun v Augustinových postojích, Augustin je vždy věrný především rozumu – najednou hledá Boha v srdci. Tento posun od rozumu k srdci byl pro něj tak silný, že ještě pokračoval v dalších tezí, kdy už byl křesťanem (např. že základním předpokladem poznání Boha je milovat ho).

c) platonismus – jednotlivé teze

„Účast na božství“ je termín s širokým významem. Pro tuto práci bych jen stručně naznačila dva základní způsoby interpretace, se kterými se pravděpodobně Augustin setkal.

Podle platonismu „Duše...stojí uprostřed mezi oběma oblastmi – oblastí duchovní, věčnou a oblastí materiální, pomíjivou – a jež se podle toho, k čemu se obrací (což se děje skrze svobodnou vůli), připodobňuje jedné či druhé oblasti.“⁷⁸ Padlá duše se snaží vrátit zpátky: buď obrácením k vyššímu bytí nebo sestoupením k vyššímu bytí.

Pro „obrácení k vyššímu bytí“ je nutné vytržení od světa a od sebe sama. Duše musí „vyjít ze sebe“, „překročit sebe samu“ a „ve vytržení...(nejen ze světa, který ji obklopuje, ale také „ze sebe samé“), za sebou nechat přirozenost, která jí náleží v její časové a konečné existenci.“⁷⁹

Později se s vývojem tohoto směru začalo předpokládat, že pro „vykročení ze sebe je nutná extáze, skrze níž má duše dosáhnout božské sféry, ta může být uskutečněna jen pouze pomocí milostného obrácení k Bohu.

V křesťanství tento první typ dále rozvinul Řehoř z Nyssy: „Pojímá stvořenou bytost jako „nádobu“, jako „zrcadlo“, jako někoho, kdo je určen k přijímání, kdo není ve své podstatě božský, ale kdo je pouze připraven přijímat božství (...jehož podstatou jest právě tato

---

⁷⁶ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 209

⁷⁷ IVÁNEK, E.V. *Plato christianus*. s. 222

⁷⁸ Tamtéž, s. 31-32

⁷⁹ Tamtéž, s. 32

připravenost).”⁸⁰ Je uskutečněna pomocí již zmíněného milostného obrácení. Tento přístup ovlivnil následující patristickou tradici, vyjma oblasti, kde zůstávali pod evagriánským vlivem u původního schématu, „které vidí stvořenou bytost jako otevírající se a přijímající protějšek milostiplného sdílení božství a které v této schopnosti přijímat spatřuje samu podstatu stvořené bytosti.”⁸¹

Druhý způsob předpokládá, že duše si uchovává věčné „bytostné jádro”, které je nezcizitelné a nezměnitelné božské podstaty (jakási „jiskra duše”). Toto jádro je tzv. „nejvlastnější bytí”, do něhož duše musí sestoupit návratem z těchto periferních sfér a „soustředěním se v sobě”, tak se ocitne v původní tzv. „soudstatnosti” s božstvím, neboli dostane se do své původní blízkosti k Bohu.

Augustin ve „Vyznání” popisuje toto období slovy jako např. „sestoupit”, „božská jiskra”. Užívání takových pojmů naznačuje jeho ovlivnění druhým zmíněným typem výkladu platonismu. Vidíme, že „mnoho prvků...je v Augustinově myšlenkové christianizaci představeno podstatně jinak než u Řeků”,⁸² píše E. v Ivánek. Dalším aspektem formování jeho pohledu je, že Augustin vychází z původních pramenů platonické i novoplatonické tradice z překladu Plotína, s platonickými spisy do latiny přeloženými Viktorinem a s plotínovským christianizovaným myšlením Ambrože (jak uvádí Courcelle⁸³), a tak dochází k tomu, že Augustin možná tolik nenavázal na již vzniklou tradici výkladu, ale formoval vlastní vyrovnání se s platonismem. Ale můžeme u něj nalézt i podobnosti s Řehořem z Nyssy – např. připravenost založenou na milostném obrácení.

d) s čím se setkal v nitru

Augustin se znovu zabývá otázkou existence a dobra. Poslední zmínka o tomto tématu v knize „Vyznání“ byla Nebridiova kritika proti manicheismu o neporušitelnosti Boha, kterou přijal, čímž opustil učení o dvou podstatách. Domníval se, že Bůh naplňuje nekonečný prostor.

Nyní po procesu, kdy roste jeho pravdivost k sobě, zodpovědnost, důvěra a pokora, nachází původ existence a její vztah k dobrotě a lásce. Tuto změnu úhlu pohledu podnítilo vnitřní pochopení těchto vztahů. Teprve poté, co Augustin myslí srdcem (a u Augustina se k tomu

---

⁸⁰ IVÁNKÁ, E.V. *Plato christianus*. s. 199

⁸¹ Tamtéž, s. 199

⁸² Tamtéž, s. 200

⁸³ Tamtéž, s. 200

přidává i zkušenost mystického prožitku s Bohem,⁸⁴ Augustin hledá vztah a ne jen informace, a tak vzniká prostor pro růst důvěry a v posledku i důvěry v Boží dobrotu, která existenci zla v Bohu vylučuje. Augustin si uvědomuje, že existence věcí je podmíněna jejich bytím v Bohu. „Neboť jen to opravdu jest, co jest nezměnitelné. Mně však dobrým jest přidržeti se Boha, neboť nezůstanu-li v něm, nebudu moci zůstat ani sám v sobě. Bůh můj jsi Ty, nemám dobra mimo Tebe. (Moudr. 7, Žalm 15,2).“⁸⁵ Existence je spojená s podstatou věci stejně jako dobrota, a tak „cokoliv tedy jest, jest dobré. Ono pak zlo, o jehož původu jsem tolik pátral, není podstatou, kdyby totiž bylo podstatou, bylo by dobré.“⁸⁶

Dochází k propojení, že existence, dobrota je podmíněna bytím v Bohu – postup tohoto poznávání byl platonický, rozdíl je však v chápání slova Bůh a také v tom, že hledání vyvolalo důvěru, avšak ne v sebe, ale v Boha. Dobrota Boha pak logicky potvrzuje i dokonalost stvoření: „Na Tobě vůbec není zla, a nejen na Tobě, nýbrž ani na celém Tvém stvoření, neboť mimo tento vesmír není ničeho, co by mohlo do něho vniknouti a porušiti Tebou stanovený řád.“⁸⁷ A tak celé stvoření chválí Boha.

Tento pohled je však také nerealistický, obchází skutečnost, že stvoření je porušené. To dokazuje, že Augustin stále setrvává v jakémsi černobílém vidění a je pro něj těžké udržet vztah mezi dobrem a zlem a jejich kontinuitu (nemyslím tím jejich splývání, oddělenost dobra a zla je jasná, ale prakticky musíme mít schopnost vidět věci jak dobré, tak zlé a udržet soudržnost tohoto pohledu.

Rozpory mezi jeho přemýšlením a realitou, jednáním

a) platonici – výlučnost moudrých

Augustin si v souvislosti se setkáním s Ambrožem uvědomuje svoji omylnost, pýchu a nutnost důvěry a pokory. Uvědomuje si, že být považován za moudrého neznamena moudrost mít. Po tomto neklidném období, kdy prožívá existenciální otázky filozofie svého života a bojuje se svojí touhou po kariéře, v kontrastu se svým životem je svědkem, jak nevzdělaní věřící

---

⁸⁴ Když popisuje proces vstupu do srdce – je vidět, že se jedná o mystický zážitek: „zavřel jsi mé oči, aby neviděli marnost (Žalm 118, 37), uklidnil jsem se poněkud a utišila se šílenost má. Probudil jsem se v Tobě...ale toto prohlédnutí nevycházelo z očí tělesných.“ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s 213

⁸⁵ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s 209

⁸⁶ Tamtéž, s. 210

⁸⁷ Tamtéž, s. 211

v kostele Ambrože nacházejí Boha.⁸⁸ Přesto se nechá ovlivnit skupinou platoniků chlubících se výlučnou moudrostí, tzv. „vyšší moudrostí“.

Ovšem, jak už jsme se s tím setkali u manicheismu, jeho přirozený úsudek tušil, že nejde správným směrem, nejde s opravdovostí (autenticitou), a tak znovu žije rozpolceně – ani plně nepřilne, ani jej zcela nenásleduje. A proč? Augustin znovu touží po uznání a tato touha ho tak zaměstnává, že ztrácí integritu sám se sebou a chce být někým, kým není. „V tom jsem byl sice úplně jist (že je Bůh nekonečný, že je v pravdě a ostatní věci mají původ z Boha), ale až příliš sláb, abych Tě prožíval. Žvanil jsem jako znalec...Neboť již jsem chtěl býti považován za moudrého, já pln veškeré bídy. Kéž bych byl alespoň plakal! Ale já jsem se ještě nadýmал vědomostí.“⁸⁹

b) Augustinův příklon k nezávislosti a vlastní soběstačnosti

Augustin již prožil zkušenost, že ve svém hledání musí překročit sám sebe, že musí dospět k sebepřesažení, že moudrost nejsou jen informace, že zde je jakýsi vztah. Přesto se nechal znovu zlákat platonickou soběstačností a nezávislostí v hledání moudrosti.

Augustin také již prožil svoji omylnost, svoji slabost a hříšnost. Již o sobě věděl, že nenaplnuje Boží vůli o stvoření. O hříchu píše: „(je) odvrácenost vůle od nejvyšší podstaty, jež si Ty, Bože můj.“⁹⁰ Uvědomuje si, že ani kdyby chtěl, není schopen zůstat u Boha, ač po tom touží: „dosud však jsem se necítil schopným, abych přilnul k Tobě, protože tělo...potlačuje ducha“,⁹¹ a pokračuje „nemohl jsem ji však nalézt, dokud jsem neobjal prostředníka mezi Bohem a lidmi, člověka Ježíše Krista.“⁹² A tak ačkoli poznal nemožnost být nezávislý, nemožnost držet se Boha sám a hledat ho sám, zkouší se z vlastních sil podle předepsaných pravidel k němu přiblížit.

Princip nezávislosti a vlastní soběstačnosti aplikuje i na Ježíše. Vidí jej jako „muže neobyčejné moudrosti, s nimž se nikdo nemohl srovnati, narozen z Panny, zasloužil si učitelský úřad takové vážnosti, aby nám dal příklad, jak je nutno pohrdnouti pozemskými statky k dosažení

---

⁸⁸ Později popisuje: „Povstávají neučení a uchvacují království nebeské (Mat. 11,12) a my se svou bezcitnou učeností se válíme v těle a krvi. Či snad oni předešli, stydíme se jich následovati a nestydíme se jich nenásledovati?“ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s 247

⁸⁹ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s 220

⁹⁰ Tamtéž, s. 214

⁹¹ Tamtéž, s. 215

⁹² Tamtéž, s. 217

nesmrtelnosti.⁹³ Augustin viděl Ježíše jako učitele, který mohl mít pocty a nechtěl je, na rozdíl od jeho samého. Obdivuje Ježíšovu vynikající lidskou přirozenost a účast na božské moudrosti (což podle platoniků odpovídá jeho cestě za dosažením nejvyšší moudrosti), kterou připisuje jeho kvalitám jako člověka. Tato kritéria vztahuje na sebe a dodává: „znechucen jsem si uvědomil, že temnota mé duše překážela mně v té úvaze.“⁹⁴

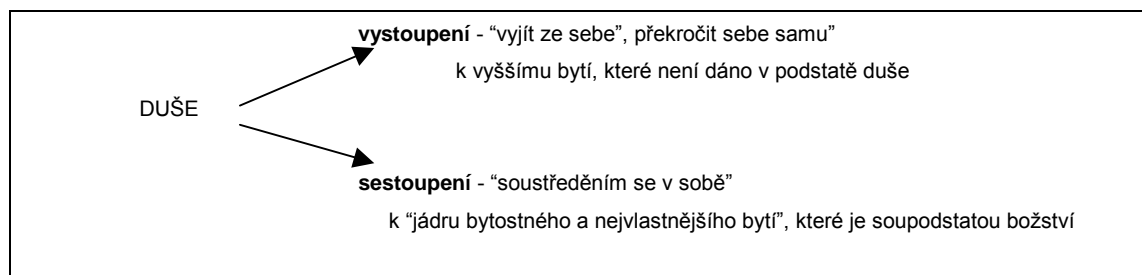
Vývoj platonismu po uvěření

Vzhledem k tomu, že v následujících kapitolách bych se již nechtěla k platonismu vracet, ráda bych zde v krátkosti nastínila Augustinův posun, když se stal křesťanem.

Augustin, jak jsem se již zmínila, vycházel z originálních překladů Plotína, z překladu od Viktorina a plotínovsko-christianizovaného myšlení Ambrože. Sestoupení do duše (2. typ) obr. č. 1, která se obrácí k sobě samé a tím i k Bohu a sobě, se neuskutečňuje na základě toho, že by byla božská (Plotinos), ale na základě připodobnění k Bohu. Na základě konverze se stává duší zřejmou - duší, která je schopná se k Bohu obrátit, to je vlastností vůle, a tak duše nemůže být jen nádobou (Řehoř z Nyssy).

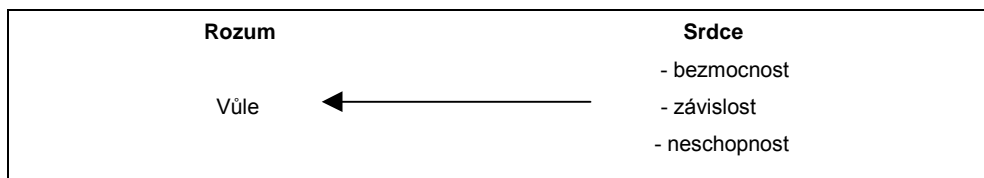
Jako křesťan pokračuje jakoby v druhém typu platonismu, ovšem terminologii naplnil novým významem - tak například duše sestupuje k sobě samé, ale ne proto, aby objevila božskou jiskru v sobě, a také schopnost obrácení se děje pomocí vůle. Proč je určujícím hybatelem právě vůle? Zdá se, že právě proto, že sám Augustin narazil na svoji neschopnost Bohu věřit. Na tento nedostatek přišel již dříve, na hřích a neschopnost ho setřást, na lidskou nedostatečnost, o té již věděl, platonismus – lépe jeho vlastní interpretace pokřesťanského platonismu mu dosadila pojem vůle – tedy Augustin rozumem pojmenoval to, co jej v srdci trápilo a co selhávalo – nedostatečnost, nezávislost a tyto pocity našly svůj protiobraz v jeho pojmu vůle (vůle je tedy rozumem pojmenovaná ta část lidského srdce, která selhává, obr. č. 2.).

Obrázek č. 1.: Dva přístupy obrácení se k vyššímu bytí

⁹³ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 218

Obrázek č. 2: Spojitost mezi myšlením a pocity

Augustin již dlouho v srdci vnímal, co ho trápí – neschopnost srdce být věrný – hřích, ale teprve pojem vůle, protipól tohoto vnímání, jak jej popsal, integrovalo srdce a rozum do jeho hledání a vnímání. A tak rozum pojmenovává vůlí to, co srdce neschopnost.

a) vůle versus láska

Augustin považuje za podmínku poznání Boha a sebepoznání duše vůli (rozum) a zároveň setkání s Bohem popisuje jako mystický prožitek (emoce, srdce), „přesto pojímá bezprostřední sebepoznání jako stálou vlastnost.“⁹⁵

Tuto propojenost srdce a rozumu popisuje i E. v Ivánek: „touha po Bohu není možná bez jisté znalosti Boha a tato znalost opět nemůže být zprostředkována ničím jiným...než přítomností touhy v samostatné duši, láskou k Bohu, která vytváří samotnou podstatu duše...Skutečnost, že láska a poznání nejsou vlastnostmi duše, nýbrž její vlastní substancí – což je podstatný rozdíl, který Augustinovo učení odlišuje od středověkého augustinismu...duše není pouze „nádobou božství, která je schopna přijímat vůli,“ jako podle Řehoře z Nyssy...nýbrž substituujícím aktem lásky k Bohu a poznání Boha, které je v ní obsaženo a na ní založeno.“⁹⁶

Augustinovo pojetí ukazuje, „že v prvním impulsu k hledání Boha shledává moment lásky k Bohu a v lásce moment poznání, které jí nutně předchází,“⁹⁷ přičemž „předchází“ zde znamená, že ji již předjímá.⁹⁸ A tak „je to teprve akt lásky k Bohu, který - stejně jako umožňuje poznat

⁹⁴ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s 220

⁹⁵ IVÁNKÁ, E.V. *Plato christianus*. s. 206

⁹⁶ Tamtéž, s. 215

⁹⁷ Tamtéž, s. 217

⁹⁸ V průběhu historie se objevilo několik špatných výkladů, například postup duše byl rozdělen do kategorií, ten však neodpovídal původnímu výkladu: „podobnost mezi všemi stupni poznání Boha, je pouze vztahem účasti, v němž první hnutí, které již samo předpokládá nějaké poznání, a další postup toužebného úsilí musí být zaměřeny k samotnému cíli.“ IVÁNKÁ, E.V. *Plato christianus*. s. 219. Augustinovi nešlo tedy o vybudování nějaké hierarchie. Také je nesprávné rozlišovat, na paralelní formy poznání Boha „z nichž jedna je založena na intelektuální přirozenosti člověka, druhá na zvláštní mystické milosti, třetí na světle slávy, která je od intelektuálního a mystického

Boha ve vlastním nitru – nechává duši také bezprostředně poznat její vlastní podstatu. Tím je zároveň – poněvadž láska k Bohu je milostí – myšlenka, že duše je od přirozenosti Božím obrazem, transponována do sféry milosti.”⁹⁹

b) poznání a moudrost

Augustin byl novoplatonismem v otázce moudrosti hluboce ovlivněn. Později dokonce novoplatonický pohled na intelekt aplikoval na „Logos”. Moudrost se stala součástí božské přirozenosti. Ovšem zde vyvstává otázka, zda také veškeré poznání muselo být vztaženo k Bohu. Augustin jde tak daleko, že tvrdí, že láska k Bohu je podmínkou poznání nejvyšších, nejobecnějších pojmů. Schopnost poznání Boha není pro člověka přirozená a zároveň jen toto poznání může zprostředkovat cestu k všem ostatním poznatkům, a tak normálnímu pojmovému poznání se připisuje charakter osvícení, povznesení do sféry mimo běžný způsob poznání. „Poznání idejí vytrhl z racionální sféry a umístil je – proti jeho přirozenosti...do sféry mystického poznání, poznání Boha skrze lásku.”¹⁰⁰

Avšak neznamená to, že poznání Boha je jakési „médiu” veškerého přirozeného poznání. To by totiž znamenalo, že Augustin mluví o veškerém (úplném) poznání, a to i věci vně Boha, „o tomto plném poznání však Augustin nikde nemluví – dokonce ani tam, kde hovoří o mystickém poznání.”¹⁰¹

Augustin tedy Písmo použil jako jakési synonymum – Slovo (obraz Ježíše z první kapitoly Janova evangelia) dosadil za Moudrost.¹⁰² Ovšem z tohoto příměru vznikají velmi nejasné vztahy k ostatním přírodním vědám. Augustin teologii bezesporu nadřazoval nad vše ostatní, nicméně není zcela jasná možnost její použitelnosti.

---

poznání principiálně odlišná...podle Augustina existuje jediný kontinuální výstup v celé stupnici, jedno a totéž toužebné úsilí zaměřené na Boha.“ IVÁNKÁ, E.V. *Plato christianus*. s. 219

⁹⁹ IVÁNKÁ, E.V. *Plato christianus*. s. 204

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 234

¹⁰¹ Tamtéž, s. 219

¹⁰² „Augustin posunul Platona blíže ke křesťanství, když zkombinoval doktrínu o Logu s Platonickým ideálem, Evangelium Jana se spisy Plotína, zkrátka uvedl v soulad řeckou moudrost s Hebrejsko-křesťanskou vírou.“ SMITH, W. *Encyklopedia of Religion* s. 625

Charakteristické rysy

a) spoléhá na své schopnosti, ačkoli si je vědom své nedostatečnosti

Augustin se rozhodl poznávat Boha, ale způsob poznání chtěl mít plně ve svých rukou. Platonismus mu to nabízí pomocí úcastenství, které má svá pravidla a způsoby naplnění. Ovšem Bůh je sice poznatelný, dosažitelný, ale neosobní, transcendentní. Augustin, ač se již setkal se svojí nedostatečností, znovu opírá zdroj své jistoty o svoje schopnosti, a to i přesto, že si uvědomoval svoji nestálost. „Tvým věčným životem byl jsem si zcela jist, ač jsem jej viděl jen jako skrze zrcadlo v záhadě (I.Kor.13,12), nezbyla mně žádná pochybnost, že Tvá nezničitelná podstata jest původem všech podstat, netoužil jsem býti více přesvědčen o Tobě, nýbrž býti stálejší v Tobě. V mém pozemském životě však dosud vše kolísalo.“¹⁰³

Co se skrývalo za vnitřním bojem Augustina? Je si vědom své bezmocnosti, slabosti, a přesto se stále opírá o svoji domýšlivost a schopnosti. Domnívám se, že právě stojíme na hranici existence člověka, jeho sebezpřesažení, a to člověk není schopen udělat svými schopnostmi, ta mu musí být dána, do tohoto stavu musí skočit a nechat se zachytit. Mohli bychom to nazvat slovem milost. Augustin je vlivný, schopný člověk, který se snaží najít ve všem řešení a bojovat, ovšem jak těžké mu je spočinout. Pokora, růst důvěry má být předvojem tohoto stavu vydání se. Ovšem pro Augustina, ač poznal sebe, je těžké vzdát se sebe, a tak znovu bojuje jen vlastními prostředky. Toto období popisuje později takto: „...když pak jsem byl Tvými knihami pokořen a Tvé pečlivé prsty zahojily rány mé, poznal jsem a rozeznal nesmírný rozdíl mezi domýšlivostí a vyznáním, mezi těmi, kteří znají kam jít, ale neznají cesty, a mezi těmi, kteří znají cestu vedoucí k blažené vlasti.“¹⁰⁴

Pokud člověk projde do spočinutí, nachází zde uzdravení, které není závislé na člověku, a proto je stálé (ale také bez zásluh). „Co jsem pravdivého četl u Platoniků, zde vlivem Tvé milosti jest řečeno tak, aby ten, kdo vidí, se nechlubil, jako by nepřijal (I.Kor. 4,7), nepraví pouze to, co vidí, nýbrž i to, že vidí...a aby nejen od Tebe, jenž jsi vždy týž, byl povzbuzen pozdvihnouti k Tobě svůj zrak, nýbrž aby byl uzdraven a mohl k Tobě dospěti.“¹⁰⁵¹⁰⁶

---

¹⁰³ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s.226

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 221

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 222

b) vztah k moci, postavení a ženě

Teprve v rozhovoru se Simplicianem a Pontitianem je schopen postavit se svým žádostem. Augustin ve svém zápase má dvě citlivé oblasti, se kterými se těžko vyrovnává: peníze, moc, postavení a lásku k ženě.

1) vztah k penězům, cti, slávě

Již dříve si Augustin uvědomoval, že sláva a pocta mu nepřináší „pokojnou radost,“ ale strach a neklid. Nyní ještě palčivěji vnímá těžkost svého postavení, když již nemá hybatele (žádostivost po uznání), který by mu dal sílu vytrvat v tlacích.¹⁰⁷ Platonismus, ke kterému se přiklonil a který mu pocit slávy dával (ačkoli ne ve společenském postavení, ale ve výlučnosti skupiny) dočasně nahradil tento pocit, celkově je zřejmé, že se postupně od této závislé touhy odklání.

Rozhodující bylo setkání se Simplicianem. Původně šel za ním jen pro radu, jakou cestou se má dát. Simplician však reagoval na něco jiného. Pomocí příběhu o Viktorinově obrácení konfrontoval Augustina s jeho touhou po postavení a moci. Vyprávěl mu příběh tohoto slavného římského řečníka, o jeho strachu ze ztráty postavení a přátel, když vyzná víru.¹⁰⁸

Životní příběh pomáhá Augustinovi pochopit, jak nedůležité je jeho lpění na slávě a jak lehce může být opuštěna a jak potom člověk může dojít k pokoji. „Když mně tedy Tvůj muž Simplicianus vše to vypravoval o Viktorinovi, zahorel jsem velikou touhou jej následovati...(kdy) raději opustil řečnickou školu, než by opustil Tvé Slovo, jímž jazyky nemluvnat činíš výmluvnými (Moudr. 10,21), nezdál se mi tak statečným jako šťastným, poněvadž našel příležitost oddati se Tobě samému. Po tom vzdychal jsem také já, spoutaný ne cizími okovy, nýbrž svou železnou vůlí...Z převrácené vůle totiž povstává náruživost,...zvyk, neodporuje-li se zvyku, stává se nutností. Těmito takřka spojenými články mne poutalo tvrdé otroctví, proto jsem je nazval řetězem.“¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Augustin nikdy nepřestal mít úctu k Platonismu. I jako křesťan věřil, že „Platón tvrdil, že nejvyšší dobro, bohatství, z kterého má člověk požehnání, je Bůh.“ MARKUS, R. Encyclopedia of Philosophy s. 396. A tak filosofii chápal jako jakousi přestupní branku k pravdě.

¹⁰⁷ „Můj život ve světě se mně nelíbil a velmi mne tížil, poněvadž má žádostivost po cti a penězích mne nerozněcovala jako dříve, abych snášel ono tak těžké břemeno otroctví. Ty věci ztratily opravdu pro mne svůj půvab při vzpomínce na Tvou sladkost.“ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 226-227

¹⁰⁸ „Bál se totiž urazit své přátele, pyšné modloslužebníky, domnívaje se, že by s výše jejich babylonské důstojnosti, jako s cedrů libanonských, jichž dosud Hospodin nerozštípil (Žalm28,5), se naň sesypalo těžké nepřátelství.“ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 230

¹⁰⁹ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 237

Již dříve jsme se setkali s pojmem vůle, kterým Augustin popisuje boj v srdci, neschopnost se rozhodnout. Nyní si uvědomuje více o tomto procesu. Rozhodování vnímá jako boj mezi starou a novou vůlí, mezi tělesnou a duchovní složkou. Stará vůle především schvaluje sebe, má sklon vidět sebe lepšího – což se stává vězením (když člověk patří sám sobě). Augustin píše: „Já jsem sice byl při obojím, více však při tom, co jsem na sobě schvaloval, než při tom, co jsem vlastně již nebyl já, poněvadž jsem to většinou spíše trpěl nerad, než dobrovolně konal.“¹¹⁰ „Tak břímě světa sladce mne tížilo jako příjemná ochablost snu...přece člověk často odkládá setřásti spánek...a schválně si zdřímne, i když je čas vstávat.“¹¹¹

Ve svém zápase si však uvědomuje, že vůle je svobodná, a tak za své zvyky máme vlastní zodpovědnost. „Ale zvyk mou vlastní vinou proti mně zmohutněl, takže svou vlastní vůlí jsem dospěl tam, kam jsem nechtěl dospět.“¹¹²

Jaký je vztah mezi starým zvykem a autenticitou?

Vidíme, že autenticitu, spojení pravdivosti se sebou, můžeme ztratit, pokud dlouho přetrváváme ve špatném zvyku, touze, rozdvojeném životě. Jinými slovy, pokud chceme být pravdiví, musíme být pravdiví stále. Jakmile nastoupíme na cestu polovičatosti, jak se to v životě často může stát, těžko se nám tato cesta opouští. Těžko se opouští sklon vidět sám sebe lepším, příjemná ochablost na vavřínech pohodlného života, těžko se člověk vrací k vlastní zodpovědnosti. Tyto projevy jsou jakési varovné signály, které říkají: „Jdeš špatně.“ Vidíme ještě jeden charakter, často pokud člověk stále přemýšlí o svých bojích, zdá se jeho situace bezvýchodná, těžko řešitelná. Pak je tak povzbuzující vidět, když někdo jiný tento zápas prošel. Je vždy mnohem snadnější někoho následovat.

2) vztah k ženě

Druhou oblastí, která se promítá celým jeho dosavadním životem, byl vztah k ženám.

Augustin již od své rané dospělosti byl otcem a měl vztah s ženou, která však nebyla stejného společenského postavení jako on. Tento rozpor vedl k tomu, že tento vztah nikdy nebyl společensky právoplatně potvrzen manželskou smlouvou. Augustin zachoval věrnost vůči své partnerce, staral se o rodinu (odešel ze studií a vydělával na živobytí) a v tomto vztahu zůstával skoro 15 let, mimo přestávku při jeho pobytu v Římě, kdy pod vlivem manicheismu se s největší

---

¹¹⁰ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 237

¹¹¹ Tamtéž, s. 238

¹¹² Tamtéž, s. 237-8

pravděpodobností z tohoto vztahu částečně vyvázal, aby splnil předpoklady vyvolených. Konkubinát byl velmi běžný, a tak Augustinovu pověst nikterak nepoškodil. Avšak později, již jako křesťan, si uvědomuje, že i kdyby zachovával věrnost své partnerce, nestačí to: „Bude-li mít muž nějakou ženu jen dočasně, než si bude moci najít jinou, vhodnou buď společenským postavením nebo majetkem, již by si vzal jako sobě rovnou, je už jen pro toto smýšlení smilníkem, a to ne s tou, kterou si touží najít, ale právě s tou, s níž spává tak, aby s ní neměl společný manželský úděl.“¹¹³ Augustin si je vědom své nepravdivosti. Uvědomuje si, že jediným možným řešením by byl vstup do manželství, dokonce i navzdory soudobému papežskému doporučení, které upřednostňuje ukončení konkubinátu ve prospěch společensky rovného manželství.¹¹⁴

V Miláně se na základě přímluvy matky rozchází a je zasnouben se společensky vhodnější partnerkou. K ní však nebyl schopen dodržet ani dvouletou věrnost během zasnub. Augustin popisuje toto období takto: „Dosud však mne poutala láska k ženě, ač mně apoštol nebránil vstoupiti v manželství. Já však jsem byl příliš slabým a dával jsem přednost volnějšímu způsobu života a jen pro tu příčinu jsem slabošsky se potácel i v ostatním, ochablý vysilujícími starostmi, poněvadž život manželský, jenž mne mocně vábil, byl by mne přinutil smířit se i s jinými věcmi, jichž jsem nechtěl snášeti.“¹¹⁵

Augustin neporušil žádná společenská pravidla (konkubinát byl běžný), řídil se doporučením papežského stolce (chtěl uzavřít rovné manželství), přesto nebyl pravdivý sám k sobě. On netoužil po manželství, ale po možnosti žít s někým a milovat se. Ovšem nutno říci, že manželství v jeho pohledu bylo rigorózní (pohlavní život měl především jen účel mít děti). A tak na Augustinovo rozpoložení mělo vliv i nesprávné pochopení, co manželství je.

Augustin se trápil tímto, zdá se, marným bojem. O to víc se ho dotklo vyprávění Pontitiana o sv. Antonínovi, o sobě a svých přátelích – správcích císaře. Píše: „(uslyšev), jak se rozhodli pro život zasvěcený jen Bohu a oddělili se od světa, dal jsi mně uvažovati o mně samém...a postavil jsi mne před mou tvář, abych konečně spatřil, jak jsem byl ohyzdný, jak převrácený a pokálený,

---

¹¹³ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap O dobrou manželském.* s. 268

¹¹⁴ „Rovněž se často zkoumá, zda se má nazývat sňatkem situace, kdy muž a žena, kteří nejsou manželé někoho jiného, se navzájem spojují ne kvůli plození potomků, ale pro svou nezdrženlivost jen kvůli souloži při vzájemné dohodě, že ani on to nebude dělat s jinou ani ona s jiným. Snad by se to v nějakém smyslu mohlo nazvat manželství, pokud by se rozhodli udržovat tento svazek až do smrti jednoho z nich, a to za účelem plození potomstva, ačkoli se původně nespojili kvůli tomu.“ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap O dobrou manželském.* s. 268 Augustin tedy ví, že vztah s ženou má být na celý život, ač začal s jiným účelem.

jak poskvrněný a vředů plný! A spatřiv to, zhrozil jsem se, a nevěděl jsem, kam utéci před sebou samým. A snažil jsem se odvrátiti zrak svůj od sebe, on vypravoval dále a Ty jsi mne opět stavěl přede mne a uvrhl jsi mne před mé oči, abych uviděl svou nepravost a nenáviděl ji (Žalm 35,3). Znal jsem ovšem dobře svou nepravost, ale zakrýval jsem ji, konejšil sám sebe a – zapomínal.¹¹⁶ Augustin popisuje svůj stud a lítost, kterou v něm vyprávění Pontitiana vzbuzovalo.

Jak vidíme, autenticita, pravdivost, se dotýká i lidí nám blízkých. Augustin nebyl autentický. Od mládí chtěl žít zdrženlivě, ale toho nebyl schopen. Vztahy partnerské buď vůbec nesměřovaly do manželství a nebo jej porušil dříve, než začal vztah růst (v zasnoubení). Při rozchodu sice popisuje své bolestivé emoce, ale na partnerku ani nevzpomene. A jeho rigorózní myšlení o manželství mu klade mantinely, které není schopen naplnit. Není divu, že Augustin je nešťastný. Při příběhu sv. Antonína si znovu uvědomil svoji původní touhu a znovu se vrací sám k sobě. Vidíme, jak důležité při hledání pravdy je mít vzory a přátele.

c) obrácení – konečný krok důvěry

Augustin na své citlivé oblasti našel odpověď, a tak stál před rozhodnutím. Již věděl, kdo je, věděl, co nechce i co chce, nyní zbývalo udělat krok víry.

To vyvolalo bouřlivé emoce. Na jedné straně měl sám na sebe vztek, že není schopen chtít naplno. Augustin chce za Bohem, ale uvědomuje si, že duše „chce na půl, a proto poroučí jen na půl. Opravdu, ona poroučí jen potud, pokud chce, a jen potud se neděje, co poroučí, pokud nechce...protože však neporoučí celá, proto se neděje, co poroučí.“¹¹⁷ Uvědomuje si, že i když se konečně rozhodl sloužit Pánu Bohu, zároveň chce i nechce. Augustin touží, aby jeho autenticita byla pravdivá, aby to tentokrát bylo rozhodnutí rozumu i srdce, celého člověka.

Na druhé straně má z tohoto kroku do neznáma strach. Čím více se přibližoval okamžik rozhodnutí, tím větší měl strach z toho, co se s ním stane, a proto stále váhal. Augustin to popisuje jako jakousi pomyslnou hranici: „Již jsem to skoro činil, ale dosud neučinil, ne tak, že bych klesal do starého návyku, ale stál jsem na kraji a oddychoval: učinil jsem druhý pokus a byl jsem téměř u cíle a již již jsem se ho chápal, již jsem ho dosáhl, a přece...nedotkl se...jelikož jsem

---

¹¹⁵ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 227

¹¹⁶ Tamtéž, s. 244

¹¹⁷ Tamtéž, s. 250

dosud kolísal mezi životem a smrtí a více ve mně zmohla navyklá neřest než nenavyklá ctnost.¹¹⁸

Augustin znovu nakrátko hodnotí, zda je schopen opustit své touhy.¹¹⁹ Zároveň se mu vybavují jednotlivé příklady zdrženlivosti. A tak vevnitř jako by slyšel otázky: Proč se spoléháš sám na sebe, když na tebe není spolehnouti? Důvěřuj Jemu, on tě nenechá padnout. Sevře tě v náručí a uzdraví tě. Augustin se modlí: „Jak dlouho ještě?“ Tu slyší dětský hlas: „Vezmi a čti...“ a po vzoru sv. Antonína, který si vztáhnul přečtené slovo na sebe, když náhodou byl v chrámu, i Augustin toto slovo vztahuje na sebe, otvírá listy Pavla a čte: „Ne v dovádění a opilství, ne v smilstvu a nestydatostech, ne ve sváru a závisti, nýbrž oblect se v Pána Ježíše a nemějte péče o tělo tak, aby povstaly chťiče.“¹²⁰ A vyznává: „S dočtením posledních těchto slov vzešlo světlo jistoty v mém srdci a rozptýlilo všechny temnosti mých pochybností.“¹²¹

Augustin překračuje sám sebe, přestal spoléhat na svoje schopnosti, skočil a nechal se zachytit. Našel vztah k Bohu. Nyní se před ním otvírá nové hledání a nová cesta. Ale již měl za sebou zkušenost milosti, zkušenost, kdy člověk poodstoupí od svých tužeb, zkušenosti, návyků a hledá duchovní rozměr života s Bohem a výměnou získává pokoj. Tato první zkušenost ovšem má růst a my se podíváme, zda tento autentický pravdivý postoj hledajícího Augustina zůstává.

---

¹¹⁸ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 254-5

¹¹⁹ „Zdržovali mne pošetilé nicotnosti a ničemné marnosti...šeptali: „Chceš nás opustit? a od toho okamžiku a až do věčnosti nikdy již nebudeme s tebou?...přece však mne trochu na cestě ještě zdržovaly, váhajícího se od nich odtrhnouti...neboť převládající návyk mně šeptal do ucha: „Myslíš, že to vydržíš bez nich?“ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 255

¹²⁰ Ř 13,13

¹²¹ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 259

5.5 Období obratu ke křesťanství

Následující období trvalo téměř 40 let. Augustin byl křesťanem po zbytek života, ale důrazy i jeho postavení a s ním i postoje srdce se měnily. Dílo „Vyznání“, ze kterého jsme pro pochopení jeho myšlenek hojně čerpali, končí autobiografickou část poté, co umírá matka, a tak informace musíme čerpat z jeho dopisů a děl.

Shoda mezi jeho jednáním a myšlením

a) vyrovnání se s minulostí

Jak jsme se již zmínili, byly dvě oblasti, které v minulosti Augustina trápily: ctižádostivost, pýcha, touha po moci, kariéra a čistota. Jak se s nimi nyní vyrovnal?

1) Kariéra a ctižádostivost

Augustin se vzdává profesury, čímž ukončil velmi slibnou kariéru, a odchází do ústraní. Avšak být učitelem, to je něco, co se od Augustina nedá oddělit: učí nejen v Cassiciacu (pomocí dialogů), ale píše mnoho spisů (těsně před zvolením za kněze píše vyučující spisy *De utilitate credendi* [O užitečnosti víry], kde popisuje výklad Písma), později přednáší na konferenci biskupů, káže, vede disputace, píše encyklopedii. Témata se liší, stejně jako se časem mění i on, ale základní charakter učitele mu zůstává po celý život.

Ačkoli se rozhodl žít v ústraní, nebylo mu to dopřáno. Neusiloval o posty, dokonce se jich necítil být hoden, ale volbou z lidu byl ustanoven za kněze a později za biskupa v Hippu, kde v tomto úřadu zůstal po celý život.

Augustin neměl nijak zvlášť výrazné vystupování a velkolepý vzhled. „Byl malého vzrůstu a hubený, dohola ostříhán a hladce oholen, křehké tělesné konstituce, nervózní a citlivý, často stíhán pocitem slabosti a tísně v prsou, sužovaný bolestmi žaludku a dýchacími obtížemi. Kromě toho musel neustále překonávat určitou plachost.“¹²² Ani jeho biskupské insignie nebyly honosné tak jako později. Biskupové nosili vlněnou tuniku se širokými rukávy, sandály a biret. Jeho úřad zdůraznilo pouze místo na katedře.

Navzdory tomu, že Augustin neměl výrazné vystupování a velkolepý vzhled, měl silný osobní vliv - účastnil se mnoha synod, již od svého nástupu káže i na biskupských konferencích (392), veřejně disputuje proti představitelům manichejských, postavil se proti Jeronýmovu výkladu listu Galatským 2. kap., který zlehčuje námitky Pavla vůči Petrovi (kde se ukazuje jeho

svobodomyslnost vůči autoritám). A přitom si musíme uvědomit, že mezidiecezní aktivity jsou menší částí jeho působnosti, více času a sil věnoval své vlastní obci.

Augustin často kázal někdy až tři hodiny, o svátcích i dvakrát denně. Avšak od dřívějšího způsobu rétoriky se nyní jeho vyučování značně lišilo. Bylo pro něj mnohem důležitější, aby jej lidé pochopili, než aby byl obdivován za řečnický přednes, sám řekl toto přirovnání: „K čemu poslouží zlatý klíč, když nedokáže nadzvednout závora? Lepší je dřevěný, který ji otevře.”¹²³ Augustinova kázání byla lidová a dokázal se skvěle přizpůsobit posluchačům, avšak ne na úkor pravdy. To můžeme sledovat například při řešení situace náhrobních hostin, které se s oblibou pořádaly na hrobech mučedníků. Augustin teprve ve spojení s duchovním obecenstvím a vedením k pokání a čistotě života, pokládá důraz na zřeknutí se opilství, které tyto hostiny doprovázelo. Neuplatňuje tedy pouze zákaz, ale vede k pochopení a ke změně postoje.

Při výročí svého svěcení Augustin popisuje vše, co se od něho žádá v souvislosti s jeho službou: „Napomínat podněcovatele nepokojů, utěšovat malomyslné, podpírat slabé, potírat protivníky, ochraňovat před intrikány, poučovat nevzdělané, burcovat lenochy, mírnit hádavé, odkazovat do příslušných mezí namyšlené, umlčovat křiklouny, pomáhat chudým, osvobodovat utištěné, povzbuzovat dobré, snášet zlé a ach, všechny milovat...Znovu a znovu kázat, disputovat, napomínat, posilovat, být každému k dispozici – to je velká tíže, těžký tlak, namáhavé dílo...Nikdo nemůže toužit více než já po tom, aby byl osvobozen od starostí a námah...Mohl bych říci: Co mám z toho, že nutím lidi, napomínám zlé: to nedělejte, raději dělejte ono, přestaňte s tím? Jak to, že cítím zodpovědnost za druhé? Je to evangelium, které ve mně budí bázeň.”¹²⁴ Vidíme zde, že již není jeho cílem moc zisk, ani prospěchářský úspěch, ale chce sloužit.

Ačkoli chtěl žít v ústraní, stal se biskupem a váženým biskupem, zjišťuje však, „že i nositelé církevních úřadů nejsou vždy prosti nezřízené touhy po cti a stěžuje si na sklony k hádkám a na lstivost v duchovním stavu...Matkou těchto nemocí je pýcha a vášeň, snaha získat si chválu od lidí, přičemž obojí nezřídká vede k pokrytectví.”¹²⁵ Augustin si je vědom tohoto nebezpečí u sebe i u kněží. A i sám přiznává, že bývá zraňován velkou touhou po chvále. Nebezpečí ctižádostivosti si uvědomuje a snaží se s ní vypořádat, bojovat a to též radí i ostatním spolubratřím. Např. biskupu Maximovi píše: „Sláva tohoto světa pomíjí, pomíjí i jeho ctižádost.

---

¹²² KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 43

¹²³ Tamtéž, s. 43

¹²⁴ Tamtéž, s. 46

¹²⁵ Tamtéž, s. 57

U nadcházejícího Kristova soudu nepomohou ani zvýšené kostelní chóry, ani koberci obložené biskupské trůny, ani procesí zasvěcených panen, až bude obžalováno svědomí a až Soudce svědomí začne soudit.¹²⁶ Zápasí se ctižadostivostí, protože chce obstát před Bohem, aktivně se jí zabývá a nenechává život plynout, tak jak to dělával dřív. O nebezpečí své povýšenosti (o kněžských hříších) mluví i veřejně před společenstvím věřících. Byl přesvědčen, že tyto hříchy nejsou soukromou záležitostí, ale týkají se i laiků. Mluví o tom takto: „Čím více úcty nám lidé prokazují, tím více se dostáváme do nebezpečí. Každý z nás se musí obávat, že ho nějaký nebezpečný omyl odvede od pravdy, každý se musí obávat, že se nechá přemoci svou vášní..., že se mu vytratí pravá chuť Božího slova a že na tomto svém znechucení ztroskotá.“¹²⁷ Důraz tohoto vyznání podtrhuje obrazem lodivoda a říká, že lodníci by měli vědět, že se mají modlit i za kormidelníka, aby celá loď nepadla do záhuby. Augustin sám žije velmi pracovitým skromným, životem (nemá žádný majetek) v kruhu svých bratří.

2) Život v čistotě

Augustin po celý život zápasil o postoj k vlastní sexualitě a vztahu k ženám. Vzpomíná: „...již na počátku svého mládí jsem Tě prosil o čistotu, řka: „Dej mně čistotu a zdrženlivost, ale ne hned!“ Báł jsem se totiž, abys mne příliš rychle nevyslyšel a hned neuzdravil od nemoci mé žádostivosti, kterou jsem chtěl spíše nasytit než udusiti. A vydal jsem se na špatné cesty bohaprázdného bludu, nejsa sice přesvědčen o jeho pravdivosti, ale dáváje mu přednost před ostatními naukami, kterých jsem zbožně nehledal, nýbrž bezbožně potíral.“¹²⁸

Následující roky vnímal velmi bolestivě, a jak jsme se již zmínili, porušoval pravdivost jak ke své osobě, tak k ostatním. Možná kvůli těmto zkušenostem, a také příkladu života sv. Antonína, bylo pro něj přirozené přijmout výzvu apoštola Pavla k celoživotní čistotě.

Augustin v knize „O dobru manželském“ píše: „...ne každý jich (pozemských dober – manželství) užívá dobře, pokud to není ten, kdo jich může také neužívat. Ovšem mnozí se snadněji zdrží, aby neužívali, než aby se ovládali a užívali dobře, nikdo přece nemůže užívat rozumně než jen ten, kdo může i trvale neužívat.“¹²⁹ Augustin v podstatě přijal na sebe závazek raději neužívat a ve svém životě se znovu vrátit a navázat na dobu své rané dospělosti, kdy po této čistotě toužil. Zároveň si však uvědomuje, že ve svém rozhodnutí potřebuje podporu.

---

¹²⁶ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 57

¹²⁷ Tamtéž, s. 60

¹²⁸ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 245

¹²⁹ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap O dobru manželském*. s. 286

Obklopuje se společností svých přátel, kteří s ním tuto myšlenku sdílejí. První skupinka vzniká na statku Cassiciacum, kde se v ústraní od září 386 připravoval na křest a psal díla tzv. prvního období (Contra academicos, De beata vita, Soliloquia, De ordine). Podkladem pro tato díla byly často rozhovory o filozofii, které vedl se svými přáteli. Žila s ním i jeho matka, syn Adeodatus, bratr Navigius, dva bratrance, žáci a krajané Alypius, Licentius a Trygetius.

Po půl roce se vrací do Milána a nechává se 24. dubna 387 Ambrožem pokřtít se svým synem Adeodatem a přítelem Alypiem. V komunitním způsobu života pokračuje po návratu do Thagasté na podzim roku 388, kde poté, co uspořádal svůj rodinný majetek, žije v ústraní se svým synem Adeodatem, Alypiem a dalšími přáteli. Píše první díl spisu De libero arbitrio (O svobodné vůli). Poté, co byl zvolen biskupem v Hippu, navrhl kněžím a jáhnům, aby se vzdali svého osobního majetku a žili s ním společně klášterním způsobem života podle evangelijních rad v naprosté chudobě a zdrženlivosti. A tak vzniká obdoba pozdějšího domského kléru s důrazem na pastýřskou službu obci.

Augustin vstoupil do celibátu a žil v komunitním společenství. Učil se neužívat to, co mu dříve způsobilo trápení. Zároveň však pro sebe rozpoznal tuto cestu jako povolání od Pána Boha. Časem se posouvá jeho chápání manželství. V jeho teorii spásy je právě pohlavní soužití to, co přenáší dědičný hřích, a tak se význam manželství značně posouvá. Zobecňuje apoštola Pavla a zastává názor, že ideální stav je stav svobodných, poté vdov a teprve pak vdaných, kritériem čistoty je pak jejich oddanost Pánu Bohu. Rodině se tak odepírá prostor služby a je spíše překážkou.

b) korespondence mezi jeho spisy a životem

Dalším zdrojem informací jsou jeho díla. Koresponduje obsah jeho děl s tím, co prožívá a o čem přemýšlí? Píše to, co se ho dotýká? Augustinův způsob, jak se vyrovnat se skutečností, je psaní. Díky tomu se nám dochovalo mnoho děl a můžeme v nich sledovat i jeho posun v myšlení. Zde jsou použita jen některá, ke kterým můžeme vyhledat spojitost s jeho životem. Rozdělila jsem je do několika skupin:

1) díla vyrovnávající se s jeho minulostí

Poté, co se stal křesťanem, se vyrovnává s minulostí a své závěry píše do několika děl, především spisů vzniklých během jeho pobytu na statku u Cassiciacum. Mezi ně patří: „Proti Akademiků“, kde zdůrazňuje jednu pravdu, dále píše spis „O blaženém životě“, protože věří, že

blaženost, kterou hledají filozofové, je v Bohu, s manichejci se vyrovnává mezi jinými také dílem „Soliqua”, kde Bůh je stvořitelem, pravda je nesmrtelná.

2) díla odpovídají jeho osobní situaci

Některá z jeho děl korespondují i s jeho událostmi v osobním životě. Po křtu, kdy se připravoval na návrat do Afriky, během čekání na loď v Ostii mu umírá matka Monika. Na základě této smutné události si Augustin prodloužil pobyt v Římě a píše díla „De immortalitate animae” (387) a „De quantitate animae” (O velikosti a důstojnosti duše 388). V díle „O nesmrtelnost duše” je ústředním tématem nesmrtelnost pravdy, toto téma otevřel již v díle „Soliqua”. Inspirací mu jistě byl i rozhovor, který vedl se svojí matkou Monikou před její smrtí, tak jak je zaznamenán ve „Vyznání”.

Roku 389 píše dílo „De Magistro,” kde popisuje dialog s Adeodatem, svým synem. Toto dílo vzniklo ve době, kdy jeho syn umírá, a tak lze předpokládat, že je odrazem jeho rozpoložení srdce.

3) díla, která navazují na změny politické situace

Po vyplenění Říma byly otřeseny hodnoty, na kterých si lidé zakládali po staletí, a tak ruku v ruce přichází beznaděj, hledání viníka (jímž bylo označeno křesťanství). Augustin reaguje rozsáhlým dílem „O Obci Boží”, kde nejen že argumentuje proti útokům na církve a rozebírá bezmocnost bůžků a vrtkavost dějin, ale i morální rozklad Říše a vytváří epochální linii lidských dějin zahrnující lidi oddané Bohu (obec Boží) a lidi oddané světu (obec světa), které více či méně korespondují v různých obdobích s různými státními uspořádáními a více či méně s církví (v ideálním stavu s eschatologickou církví).¹³⁰ Toto dílo korespondovalo s všeobecnou společenskou situací.

4) díla týkající se obce a církve – apologetika

Tyto spisy mají většinou dvojí charakter: první skupinou jsou apologetické spisy. Ty korespondovaly jak se situací v obci, tak i s řešenými otázkami v církvi. Oblasti apologetiky soustředil především na tyto směry: pelagianismus, donatismus a manicheismus. Vzhledem

---

¹³⁰ Toto dílo nechává mnoho prostoru k domněnkám a různým výkladům, a tak v něm našli své vzory pro politický ideální stát Karel Veliký, Fridrich Barbarossa. J.Sporl píše Augustin „svými výklady v De civitate Dei nechtěl založit žádnou nauku o státu ani vytvořit vysloveně historické dílo” KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 91. A E. Gilson dodává „že Augustin nezastával nikdy nic, co by se podobalo papežské teokracii” KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 91

k tomu, že ke každému z těchto směrů postupně mění svůj postoj, budeme se jimi zabývat podrobněji.

Druhý okruh jeho spisů byly osobní dopisy, adresované nejen jeho farníkům, ale i ostatním kněžím, politicky aktivním osobnostem nebo soudcům. Každý dopis odpovídal na otázky, problémy, přimlouval se nebo vysvětloval.

Z výše zmíněných děl, spisů a dopisů můžeme vyčíst, že velká část Augustinových děl byla určena pro konkrétní adresáty, reagovala na určité problémy, odpovídala na konkrétní otázky. Augustin nebyl tedy člověk, který by psal a mluvil, jen aby se realizoval, ale probíral, radil, apeloval, vyučoval, přesvědčoval konkrétní lidi, zasahoval a ovlivňoval konkrétní životy. Psal protože cítil odpovědnost za lidi, za jejich vedení. To ukazuje na to, že jeho srdce bylo srdce pastýře a že svůj úkol plnil svědomitě a pravdivě.

c) změna stylu řečnictví

Augustinův styl působí jakoby stálým dojmem, přesto se však vyvíjí. Augustinův styl jazyka se mění jak v jednotlivých vývojových obdobích, tak podle druhu spisu. „První dialogy jsou psány ciceronovskou syntaxí, lexikem i klauzulemi, obrat se rýsuje už spisem *De vera religione* z roku 389. Z jeho vrcholných děl je *De civitate*, obrácené k vzdělanému publiku světskému, věrnější klasickému ideálu než spisy zaměřené přednostně ke spoluvěřícím, kam patří *Confessiones*.“¹³¹

Pro charakter této práce je zajímavé, že i vlastní obrácení a jeho duchovní vývoj se odráží i v jeho jazyku. „Před křtem používal Augustin více infinitivních vazeb, později tíhl k větám vedlejších. Co se týče např. vět se spojkou *quod + koj.* se objevuje po křtu větší množství než dříve, a dokonce i s indikativem a místo *Quod* také *quoniam* a *quia*. To vše pramení z touhy přiblížit se v co největší míře stylu biblickému.“¹³²

Jak vidíme, Augustin jako křesťan roste ve víře. Čím více se vzdaluje od platonismu a proniká do Písma, tím více se i jeho jazyk podobá biblickému jazyku. Jeho myšlení se tak promítá do jeho slov. Jeho názory jsou vyjadřovány odpovídajícími slovy. Dalo by se přeneseným způsobem říci: „co na srdci, to na jazyku.“

---

¹³¹ KURZOVÁ, H. a AUROVÁ, M. A KOL. *Latinitatis Christianae Fundamenta díl.II. s. 270*

¹³² Tamtéž, s. 167

Tento posun je vidět i ve vztahu k Bibli. Biblickou hermeneutiku rozebírá v díle „*De doctrina christiana*” (396/7-426). Augustin zde ukazuje, že není možné pochopit Písmo, pokud nám chybí víra a láska. Uvědomuje si, že ne vše závisí na informacích. Ačkoli zdůrazňuje, že pro samotný výklad Písma je potřeba znát jazyk, překlad, historii, neboť je zdrojem příkladů, dialektiku a rétoriku.¹³³

d) změna chování – vůči autoritám

Augustin si dříve velice cenil vysokého společenského postavení. Jako manichejec vedl dvojznačný život – říkal to, co mohlo jeho postavení posílit. Později, když přešel do Milána, dosáhl až na post vysokého úředníka u dvora, ale uvědomuje si, že toto postavení mu přináší jen úzkost, strach a dělá věci, se kterými nesouhlasí (např. jeho oslavná řeč pro císaře).

Poté, co se rozhodl pro Boha, žil nejdříve v ústraní. V roce 395 se stal biskupem v Hippu, kde v tomto úřadu zůstal po celý život. Přestože byl v úřadu krátce, nebojí se vznést kritiku i výše postavených církevních autorit. Nejlépe to můžeme dokladovat na sporu s Jeronýmem. Jeroným při svém výkladu listu Galatským tvrdil, že Pavel nemínil výtky vůči Petrovi vážně, ale přetvařoval se (nedokázal si představit, že odporoval papeži). Augustin se proti tomu tvrdě postavil, protože i on sám byl svobodomyšlný vůči autoritám a neviděl důvod, proč by Pavel nemohl odporovat Petrovi, pokud s jeho výkladem nesouhlasil. „Jeroným reagoval na Augustinovu kritiku svého překladu a výkladu Bible poněkud kysele a napsal, že se zde mladý kariérista svou kritikou mužů, kteří by mohli být jeho otci, snaží docílit toho, aby s o něm mluvilo.”¹³⁴

Augustin po vzoru Ambrože se hojně obracel i na politiky. Jednal s mnoha soudci, ale i s vladaři, s jejichž jednáním nesouhlasil. Z takového jednání neměl žádný prospěch, naopak spíše ohrožení - mohl popudit vůči sobě hněv, měl však důvod – zájem o jejich spásu. Tak např. odsuzuje Marina a píše mu po popravě svého přítele biskupa Marcellina dopis, kde je vidět Augustinův strach o spásu jeho duše.

---

¹³³ „Podle něj má řečnické umění v Bibli původ v Bohu. Dále vypočítává tři cíle výřečnosti: poučovat (*docere*), bavít (*delectare*) a pohnout (*movere*). Těmto třem cílům odpovídají tři druhy stylu: styl prostý (*submisse*), styl umírněně zdobený (*temperate*) a styl vznešený (*granditer*). Pro každý styl cituje jednoho autora: Pavla, Cypriána a Ambrože.” KURZOVÁ, H. a AUROVÁ, M. A KOL. *Latinitatis Christianae Fundamenta díl.II.* s. 186

¹³⁴ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení.* s. 52

Charakter osobnosti

a) posun od obecné apologie k evangelizaci konkrétních lidí

V díle „De ordine” (O řádu a zlu, prozřetelnosti), které je jedno z prvních, kde řeší princip dobra a zla, je jeho názor nevyhraněný. Ačkoli je křesťan, užívá platonického přístupu. Pravděpodobně z tohoto důvodu následuje roku 388 další dílo „O způsobu života katolické a manichejské církve”, kde je jeho stanovisko již zralejší vůči oběma principům. „Podle Augustina, zlo nemůže být substancí, jak tomu učí manichejci, neboť nedává věcem existenci. Tu naopak poskytuje pořádek. Nepořádek vede k nicotě.”¹³⁵ Jak z tohoto posunu jeho myšlení vidíme, tyto první knihy nebyly určeny pro lidi, nereagovaly na potřeby ostatních lidí, ale na Augustina samotného. Augustin si potřeboval na zmíněné otázky odpovědět a vyrovnat se s nimi. Tyto spisy nebyly napsány proto, aby se jen tak něco psalo, ale protože tu byla vnitřní Augustinova nutnost napsat je.

Následující kniha „De genesi contra Manichaeos” (388 –391) přesouvá téma na biblické pole. V knize vyvrací námitky manichejců vůči biblickému výkladu stvoření a jejich tezi o dvou podstatách. V díle „De duabus animabus contra Manichaeos”, přesouvá téma do antropologie. Zabývá se učením manichejců o člověku a na rozdíl od nich tvrdí, že v člověku je pouze jediná duše, a to ta dobrá. Na základě biblické argumentace pak dokazuje i jednotu Starého a Nového zákona a vyvrací manicheistické učení, které je staví do protikladu. (Do tohoto období spadá také dílo „Contra Adimantum, Manichaei discipulum,” Proti Adimantovi, žáku Máního).

Augustin dále řeší otázky existence a principu dobra a zla - protiklady manicheismu. Ukázkou charakterizující toto období nám může být následující citace ze spisu „Contra epistulam Manichaei, quae Fundamenti vocantur”, 396-397. Vzájemné vztahy dualismu popisuje takto: „vše pochází od Boha a ve chvíli, kdy se tyto věci rodí, jsou krásné, neboť vše pocházející od Boha je krásné. Odmyslíme-li si hrůznost...zbude krása, řád, smír a jednota. Zlo tedy není substanciální, nedává existenci. To, co označujeme za špatné, je porušení krásy. Toto porušení je logické, uvážíme-li, že Bůh stvořil svět z ničeho. My si však myslíme, že zlo existuje, nejsme totiž schopni v něm krásu vidět, protože při tom „trpíme.” Takovým způsobem vyvrací Augustin manichejské učení.”¹³⁶ Augustin se pokouší logickým způsobem vyvrátit manichejské učení. Ale neuvědomuje si, že pro duchovní oblasti logika nemusí být vhodný způsob posouzení. Co je však

---

¹³⁵ KURZOVÁ, H. a AUROVÁ, M. A KOL. *Latinitatis Christianae Fundamenta díl.II.* s. 179

¹³⁶ Tamtéž, s. 180

pro nás důležité, díla tohoto období jsou v podstatě zaměřena pouze na výklad učení manicheismu.

V roce 397 však nacházíme v jeho psaní zlom, jeho spisy se nesoustředí na obecné principy učení, ale na jednotlivce. Vznikají díla „Contra Faustum Manichaeum” (Proti manichejci Faustovi), který byl manichejským biskupem a jedním z nejvyšších představitelů sekty. Augustin v něm reaguje na manichejský spis, ve kterém je zpochybněn Starý zákon a vtělení Krista.

Následuje dílo „Acta cum Felice Manichaeo” (Zpráva o disputaci s manichejcem Felixem, je to záznam průběhu rozhovoru s Felixem, k němuž došlo v Hipponu 7. a 12. 12. 398).

Dílo „Contra Secundium Manichaeum”, 399 (Proti manichejci Secundiovi) „Augustin jej vytvořil jako reakci na dopis, ve kterém ho Secundius nabádal, aby jednak zanechal útoků vůči manichejcům, jednak aby se vrátil do této sekty, jejímž členem za svého mládí byl. Augustin tak snáší celou řadu důkazů, proč je manicheismus škodlivý a proč nikdy toto učení nedokázalo odpovědět na jeho pochybnosti, nejasnosti a protirečení manichejských tezí.”¹³⁷

Pouze v díle „De natura boni contra Manichaeos” (r. 405) se vrací k obecnému výkladu, když dokazuje, že jediný princip, který vládne na světě, je dobro.

U Augustina zjevně pozorujeme posun. Jeho argumentace bývá adresnější – adresovaná konkrétním lidem, psal patýrská díla a díla vyvětlující. Možná se těžiště jeho služby přeneslo více na lidi než na dogmatiku, která však vždy v nich byla obsažena, ale našla konkrétního adresáta. Reagoval na lidi, na jejich otázky. Možná si uvědomoval, že živá víra se může znovu předávat jen od člověka k člověku, jen tak se dá předávat učení a tradice a jen tímto způsobem rostou noví následovníci.

Podobný posun, ale časově pozdější, můžeme sledovat i u jeho vztahu k arianismu. V roce 418 píše dílo „Contra sermonem Arianorum” (Proti tomu, co mluví ariáni) a v letech 427-428 píše veřejný rozhovor s ariánským biskupem Maximinem („Collatio cum Maximino Arianorum”). Ale i ve sporu proti pelagianismu byla většina děl určena konkrétním lidem jako reakce na jejich otázky.¹³⁸ Jmenujme například spis „O zásluhách a odpuštění hříšců a o křtu dětí

---

¹³⁷ KURZOVÁ, H. a AUROVÁ, M. A KOL. *Latinitatis Christianae Fundamenta dil.II.* s. 181

¹³⁸ Je však zajímavé v souvislosti s tímto posunem (adresovat díla konkrétním lidem), že během sporu se Pelagius a Augustin nikdy nesetkali. „V roce 410 Pelagius jel do Hippa v naději, že se s Augustinem setkají...Pelagius i Augustinovi napsal, jako pokus o sblížení, ale obdržel obezřetnou odpověď...a když navštívil místo setkání, Augustin byl příhodně nepřítomný.“ SMITH, W. *Encyklopedia of Religion.* s. 627. Což nás u Augustina, zainteresovaného apologeta přinejmenším překvapí.

tři knihy Marcellinovi” (412), kde odpovídá na prosbu Marcellinusa tribuna v Kartágu, „O duchu a liteře tribunovi Marcellinovi” (412). Spis „O sňatku a vášni” (419-420) je věnován Valeriovi.

b) posun v antropologii a teologii ve sporu proti donatismu

1) Vývoj Augustinova pohledu - spor veden na osobní rovině

Augustin v počátcích tohoto sporu zastává nezpochybnitelný nárok na lidskou svobodu nutnou pro rozhodnutí stát se křesťanem. V roce 396 prohlásil: „Nemám v úmyslu nutit někoho násilím proti jeho vůli ke společenství katolické církve.”¹³⁹ Výhodiskem pro řešení sporu s donatisty měly být rozhovory, na základě kterých by se posoudila nepravdivost jejich tezí.

Augustin se snaží členy donatistické církve kontaktovat, píše dopisy jejich biskupům, reaguje na jejich dopisy („Tři knihy proti listu Parmeniana”, „Tři knihy proti Petiliánovi”, 400-402)¹⁴⁰ nebo píše spisy, kde vysvětluje rozdíly manichejského a katolického učení, „Psalmus contra Partem Donati” (Žalm sepsaný proti straně Donatově) nebo „Sedm knih o křtu proti donatismu” (kolem 400).

Augustin také pořádá veřejné dispute mezi donatisty a katolíky, během nichž bylo vše zapisováno a zakládáno. Např. navštívil donatistického biskupa Fortunia, zval k rozpravě donatistického biskupa z Hippa, napsal smířlivý dopis biskupu ze Simira, ve kterém, kvůli přítomnosti vojenské posádky (povolané k uklidnění sporu), píše: „Nechci uspořádat nic, dokud bude přítomna vojenská jednotka...Má se tak stát teprve po stažení posádky, aby všichni posluchači viděli, že nemáme v úmyslu nutit lidi proti jejich vůli ke společenství s někým, nýbrž jen to, abychom v klidu a míru mohli hledajícím napomoci k poznání pravdy. Z naší strany nechť ustane hrůza světské moci. Nechť však také z vaší strany ustanou hrůzy, které máte ve zvyku rozšiřovat pomocí band circumcellionů. Přejeme si jednat věcně, s důvody a důkazy z Písma svatého.”¹⁴¹

I v osobních rozhovorech doporučuje stejný přístup (vysvětlování a rozpravy) ostatním přátelům. Jednomu příteli, který se oženil s donatistkou, doporučuje modlitby a prosí jej, aby

---

¹³⁹ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s 73

¹⁴⁰ Některé spisy jsou rozhovorem mezi konkrétními donatisty, např.: „Tři knihy proti listu Parmeniana,” ve kterém reaguje Augustin na dopis kartáginského biskupa Parmenia, nástupce Donata, který byl zaslán jinému donatistovi Tikoniovi. Augustin zde vysvětluje, za jakých okolností vznikl rozkol v donatistické sektě. Dalším příkladem nám jsou „Tři knihy proti Petiliánovi,” 400-402, který byl vlivným představitelem donatistů a popíral platnost katolického křtu. Vidíme tedy skutečnou snahu mluvit o rozdílech a svobodně je hodnotit s konkrétními představiteli donatistické církve.

vysvětlil manželce rozdíl mezi katolickou církví a sektou, vůbec neapeluje na soudobé právo manžela vůči manželce. A i jistému katolickému rolníku zakázal tresty a uplatnění přísné otcovské autority na svoji dceru, která přestoupila k donatistům.

2) Spor je přenesen na rovinu církve a státu

Po neúspěšné vzájemné diskusi a zesílení výtržností, drancování a násilí se katoličtí biskupové na shromáždění v Kartágu rozhodli požádat o zásah světskou moc. V souvislosti se synodou v Kartágu, kde byla projednána žádost o zásah světské moci, Augustin řekl: „Na základě stížností katolíků, kteří na vlastní kůži snášeli tyto přečiny, se mají úřady postarat o to, aby byla uložena donatistickým biskupům a jáhnům pokuta...Jsem tohoto názoru, že donatisté budou tímto způsobem odstrašeni od podobných násilností a že na základě tohoto bude možno vyučovat a ve svobodě žít katolickou pravdu. Tak by k ní nebyl nikdo násilím nucen, nýbrž každý by ji mohl podle své vůle svobodně přijmout a beze strachu žít, a my bychom pak neměli žádné nepravé katolíky a katolické pokrytce.”¹⁴²

Císař Honorius roku 405 vydal řadu zákonů, které přesahovaly požadavky biskupů. Nicméně násilnosti dále rostly a biskupové znovu prosí u císaře o pomoc. Roku 409 Honorius vydal tvrdý edikt, podle kterého podněcovatelé nepokojů mají být potrestáni deportací, zabavením majetku a nucenými pracemi v dolech. Je nanejvýš zřejmé, že násilnosti (které zahrnovaly i vraždy a ublížení na zdraví) je nutné potrestat jako kterýkoli zločin, nicméně mnoho císařských výnosů přesahovalo tyto kompetence a netrestaly již jen jednotlivce, ale celé hnutí jako takové, kde již samotné členství bylo protistátní. A nasnadě je otázka, zda církev jako instituce si má hledat právní ochranu u státu. Augustin přispěl k vytvoření nového pohledu na vztah mezi státem a církví, který se rozvinul především ve středověku.

Rozhodujícím protiuděrem na teologické rovině byl koncil v Kartágu roku 411, který byl svolán císařem. Dostavilo se na něj 288 katolických a 279 donatistických biskupů. Jak tento zápas vnímal Augustin? Od počátku konference kázal Augustin v městských kostelích: „Máte tu co dělat s nemocnými. Jejich oči jsou zanícené a vyžadují opatrné zacházení. Nikdo teď nesmí vyhledávat spory, dokonce ani hájit svou víru v diskusi, neboť odtud by mohla vyskočit jiskra. Možná uslyšíte na svou adresu hanlivá slova, snášejte je, dělejte, jako byste je neslyšeli, jděte dál...Ale já nestrpím, říkáš, aby se někdo takto vysmíval církvi. Ale je to právě církev, která

---

¹⁴¹ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 73

¹⁴² Tamtéž, s 78

v tomto okamžiku na tobě požaduje, abys snesl, když je takto posmívána!...Vyhýbejme se jakémukoli útoku! Snad si budete říkat: To jsem zvědaví, co ještě vůbec smíme dělat. Tedy dobře, máme vám něco navrhnout? My za vás povedeme disputaci, a vy se za nás modlete.”¹⁴³ Donatistické teze na tomto koncilu byly vyvráceny a následovala další opatření proti členům donatistů. Na základě tvrdé represe se donatisté začali vracet do katolické církve, ale rozdrobeně tato církev přežívala dál.

3) Výklad situace

Množství promluv a disputací s konkrétními lidmi dokládá, že původní postoj Augustina respektoval svobodnou vůli donatistů a preferoval pouze rozmluvy, disputace a mírný přístup. Augustin byl vyhlášený apologeta a i proti donatistům měl připraveno několik jasných argumentů. Především položil důraz na důvěru v Boha, který udílí svátosti, a tak i kdyby člověk selhal, Bůh přikrývá jeho nedostatky. Poukazuje i na to, že donatistická církev je individuální a že právě Cyprián, na kterého se donatisté rádi odvolávali, sám zdůrazňuje, že „mimo církev není spásy”. A za třetí poukazyval na partikularismus donatistů, vždyť jejich církev byla omezena jen místně na Afriku a katolíci jsou po celém světě. Jak tedy by se mohly naplnit předpovědi z Bible, pokud donatisté byli jediní vyvolení?

Augustin měl jasně definované argumenty, o kterých s donatisty mluvil. Věděl, že je pravda na jeho straně, a předkládal tyto argumenty donatistům, aby jim umožnil zvážit pravdivost jejich tezí. Vidíme, že tedy Augustin vycházel ze svobody druhých a byl autentický i pravdivý.

Augustin však zjišťuje, že tento způsob není účinný. Do jisté míry proto, že donatisté nechtěli připustit tyto diskuze – vyhýbali se jim a zakazovali je svým členům. A druhým aspektem byla propojenost celých rodin donatistů a jejich pocit výlučnosti, sebespravedlnost a prvek jakéhosi odboje proti nařizování církve vzniklé na poli Římské říše. Krátce zde musíme zmínit, že toto živelné hnutí vyrostlo na pozadí rigorózní severní Afriky, kde bylo prostředí zdůrazňující askezi a mučednictví. Circumcellati navíc pocházeli většinou z negramotného původního obyvatelstva, takže i vliv sociální byl silný - katolická církev byla většinou koncentrovaná do měst.

Nevíme, zda Augustina vedla více přehnaná odpovědnost za uvěření donatistů, kterým nepřipustil svobodu rozhodnout se špatně a nebo jen možnost prostě pravdu jen obyčejně nehledat, nebo zda jej více trápilo výtržnictví páchané na katolících (donatistická církev měla

---

¹⁴³ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 85-6 - 64 -

v jeho diecézi silné pozice) nebo zda zde sehrál roly pocit vlastního selhání během disputací nebo obrovská touha sjednotit církev. Nicméně poté, co byl svolán společný synod, také Augustin ve svém proslovu se angažuje ve prospěch žádosti o pomoc státu (jak vidíme z výše citovaného proslovu). Ačkoli biskupové žádali mnohem méně, císař neustále zvyšoval represe. Avšak hlavní impuls k jeho angažovanosti musíme přičíst právě biskupům. Následující přívál lidí do katolické církve a jejich doznání, že nevěděli, že v katolické církvi mohou najít pravdu, bral Augustin jako potvrzení správnosti iniciativy státní moci.

Jeho posun v myšlení se dotkl vnímání charakteru člověka, antropologie. V souvislosti s těmito událostmi píše: „...existují dva druhy lidí: První konají dobro z moudrosti a lásky, ti druzí ze strachu a donucení...Je nepochybně lepší, když se lidé dají vést k uctívání Boha prostřednictvím poučení, než když k tomuž musí být pohnáni ze strachu před trestem nebo z bolesti...Ale oč jsou lepší ti, které vede láska, o to jsou početnější ti, které napravuje strach.“¹⁴⁴

A jakmile mění pohled na člověka, mění i pohled na Boha. A tak vzniká jeho často diskutovaný výklad o hostině podle Lukášova evangelia. Hlavní důraz položil na verš: „Tu řekne Pán svému služebníku: „Vyjdi za lidmi na cesty a k ohradám a přinuť je, ať přijdou, aby se můj dům naplnil.“¹⁴⁵ Podle Augustina jsou zde míněni bludaři a schismatici, kteří mají být přivedeni do církve.

Augustin, který z vlastní zkušenosti prožil milost, postoj hledajícího člověka, zkušenost sebezpřesažení, se naprosto odklonil od pravdivosti myšlení a jednání a nerespektoval lidskou svobodu. Svoji touhu (zamezit výtržnostem) sloučil s Boží vůlí a dokonce Božím povoláním. Svou roly také sehrála Augustinova snaha vše logicky zdůvodnit. Avšak velmi se podivují, že po rostoucích represích si neuvědomil, jak velká je zaplacená daň. Augustin tento postoj ani později nerevidoval a v budoucnu se stal inspirací i pro pozdější podobné situace.

Změna antropologie i teologie ve vztahu k donatistům šla paralelně s vývojem jeho tzv. teorie spasení.

c) změna antropologie a pohledu na Boha - teorie spásy

---

¹⁴⁴ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 81-2

¹⁴⁵ Lk. 14,16

Ve svém díle „Rozhovory duše s Bohem“ si Augustin vytyčuje svůj cíl: bádát o duši a Bohu. Toto téma se prolíná celým jeho životem a později se formuje v jeho tzv. teorii spásy. Podívejme se blíže na to, jak vnímal vztah člověka s Bohem.

Augustin vychází z prostředí silně zatíženého antickými ideály řecké literatury, která vysoko cení člověka. Když se stal křesťanem, uvědomuje si závislost člověka na Bohu. Nicméně stále zastává vzájemnou autonomii a respekt v otázce svobody rozhodování a jednání (Augustin si je vědom, že co chce, má moc konat, na rozdíl od manicheismu). V jeho prvotních dílech dává důraz na rozumové bádání, které jde ruku v ruce s teologickým poznáním. Filozofii chápe jako předstupní bránu pro teologii, důvěřuje v pozitivní směr člověka v jeho úsilí a snahu (tyto názory jsou soustředěny především do knihy „Rozhovor o blaženém životě“), postupně však tento postoj opouští, což koresponduje i s následujícím naprostým odklonem od tohoto antice blízkého vnímání lidských kvalit.

Proces proměny tohoto postoje bych ráda ukázala na dvou dílech: „O milosti a svobodném rozhodování“ a především v díle „Odpověď Simplicianovi.“

V díle „O milosti a svobodném rozhodování“ Augustin vysvětluje, že existuje svobodná vůle a i milost. Píše: „A tak tedy, moji drazí, jako jsme předchozími doklady z Písma svatého ukázali, že lidská vůle je svobodná a že se může svobodně rozhodnout dobře a správně žít, tak se nyní zase podívejme, co Písmo praví o Boží milosti a o tom, že bez ní nemůžeme nic dobrého konat.“¹⁴⁶

Augustin tedy ukazuje, že existuje svobodná vůle, se kterou Bůh počítá, a zároveň i milost, která je darovaná a není závislá na ničem, ani na zásluhách ani na ničem jiném. Pouze když je u člověka milost i svobodné rozhodování, může jednat dobře. Augustin uvádí příklad rozhodování se pro manželství či pro svobodu v situaci, kdy není milost a svobodná vůle v souladu: „A přece ne všichni pochopí to slovo, nýbrž jen ti, kterým je to dáno (1.Kor. 7,37). Ti totiž, jimž to není dáno, buď nechtějí, anebo nejsou s to uskutečnit to, co chtějí. Ti však, jimž je to dáno, chtějí takovým způsobem, že provedou, co chtějí. A tak tedy to, že to slovo, které všichni nechápou, někteří přece jen pochopí, je zároveň Boží dar a zároveň svobodné rozhodnutí.“¹⁴⁷ Jak vidíme, Augustin zdůrazňuje, že jak svobodná vůle, tak milost musí fungovat dohromady.

---

¹⁴⁶ AUGUSTIN, A. *O milosti a svobodném rozhodování. Odpověď Simplicianovi.* s. 29

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 29

V díle „Odpověď Simplicianovi“ dokazuje existenci svobodné vůle výkladem apoštola Pavla, ale omezuje její působnost. „Vůle při mně sice je, praví, ale vykonat dobro, to ne.“ Těm, kdo tomu nerozumějí správně, se zdá, že těmito slovy se člověku jakoby odnímá svobodná vůle. Ale jak to, že odnímá, když přece apoštol říká: „Vůle při mně je...?“ Jistě je v naší moci ono samotné chtění, že v naší moci není dobro vykonat, to patří k důsledkům prvotního hříchu.¹⁴⁸ Tento výklad stále ještě odpovídá stejnému výkladu v díle „O milosti a svobodném rozhodování“, kdy blíže vysvětluje omezení svobodné vůle.

V následujícím výkladu vyvolení Jáкова a zavržení Ezaua, které se stalo ještě před narozením, více rozebírá Boží milost. Augustin zdůrazňuje, že Bůh Jáкова nevyvolil na základě skutků ani víry, protože před narozením ještě nebyla, ani na základě budoucí víry, chtění, o které by věděl v předzvědění, protože pak by vyvolení znovu bylo na základě skutků a víry. Dokonce Bůh nepovolává na základě svobodné vůle, protože už samotné chtění je na základě povolání. Jak vidíme, Augustin tak vyvýšil Boží milost, že opomenul lidskou svobodu a nutnost jeho lidské odpovědi na Boží povolání. Svoje teze ještě více prohlubuje, jak uvidíme dále. Spasitelnou milost vyvolení dává do souvislosti s výrokiem z Matouše 22,14: „Je mnoho povolaných, ale málo vyvolených.“¹⁴⁹ Augustin rozděluje povolání, které směřuje k vyvolení, a povolání, které není ve shodě s dispozicemi člověka. Bůh tedy povolává i způsobem, o kterém ví, že nebude vyslyšen a člověk nebude vyvolen. Tento rozporuplný výklad chce podložit Boží autoritou a dodává: „Nad kým se smilovává, toho povolává tak, jak ví, že mu to odpovídá, aby povolávajícího neodmítl.“¹⁵⁰ Podle Augustina pak to, že se Bůh zatvrdí, není nic jiného než to, že se pouze nesmilovává. Není to tak, že by Bůh ukládal něco, čím by byl člověk horší, ale pouze, že nedává to, čím by byl lepší.

A k tomu navíc dodává: „Jsou tedy všichni lidé jediná hříšná masa, která dluží pokutu božské a svrchované spravedlnosti. Ať se ta pokuta vyžaduje nebo odpouští, není v tom žádná nespravedlnost. Rozhodovat o tom, od koho se má pokuta vyžadovat a komu se má odpustit, to je od dlužníků zpupné.“¹⁵¹

Aby odůvodnil smysl Božího rozporuplného nevyvolení, zdůrazňuje, že toto Boží zatvrzení má vyvolat bázeň a uvědomění, jak velkou milost dostali ti vyvolení oproti těm zavrženým. Augustin apeluje na strach z Boha, který je sám o sobě smyslem. „Předurčení tedy spočívá jednak

---

¹⁴⁸ AUGUSTIN, A. *O milosti a svobodném rozhodování. Odpověď Simplicianovi*. s. 77

¹⁴⁹ Mt. 22,14

¹⁵⁰ AUGUSTIN, A. *O milosti a svobodném rozhodování. Odpověď Simplicianovi*. s. 95

¹⁵¹ Tamtéž, s. 98

ve spravedlivém ponechání větší části lidstva v tom, co si samo svou vinou způsobilo,...jednak v případě oněch dobrodiní milosti, jimiž budou z této bídy jistojistě vytrženi všichni ti, pro které to Bůh ve svém milosrdenství předem určil a stanovil.”¹⁵²

Podle Augustina je vyvolení pouze na straně Boží a není závislé na lidské odpovědi. Povolání může být dokonce i neúčinné, nemusí odpovídat dispozicím daného člověka. To ovšem je v protikladu s Božím zájmem o spásu každého člověka a tato rozporuplnost povolání je nevyzpytatelná. Teologický výklad příběhu Jákoba a Ezaua tuto práci přesahuje, a proto se jím nebudeme zabývat, pouze bych chtěla nastínit důsledky, které vedou z Augustinovy teorie.

Bůh je ten, kdo určuje a vybírá si lidi bez ohledu na jejich odpověď. Podle Augustina člověk může uplatnit svoji svobodnou vůli teprve, když je omilostněn. „Svobodné rozhodování vůle má velkou váhu a opravdu je svobodné, ale kolik váží u lidí zaprodaných pod hříchem?”¹⁵³.

Plnost svobodné vůle můžeme najít jedině v Boží blízkosti, nicméně již jako nevěřící potřebuje člověk svojí vůli reagovat na Boží milost. Tento předpoklad však Augustin opouští ve výkladu podobenství Ezaua a Jákoba. Milost vyvolení se tak stává elitní, nepochopitelná, rozdělující, neovlivnitelná (popírá jakýkoli vliv člověka na vlastní spásu). Bůh je jediný, kdo volí, a vyvolí jen malou skupinu. Tyto myšlenky staví základ pro budoucí teologii vyvolení, a tím teologii zavržení.

Jaký paradox je jeho posunutí v teorii spásy, když si uvědomíme, že to byl právě Augustin, který ještě v úvodu „O milosti a svobodném rozhodování” píše: „Vyskytli se naopak i takoví, kteří při obhajobě Boží milosti zašli tak daleko, že buď popírají schopnost člověka se svobodně rozhodnout, anebo alespoň mají za to, že obhajoba milosti k popření svobody důsledně vede.”¹⁵⁴.

Podívejme se nyní, jaký vliv měl výklad vyvolení na Augustinovu službu. Augustin si byl vědom, že Boží vyvolení nemůže hodnotit, protože není zjevné. „Jestliže tedy existuje nějaké vyvolení, pak je tak skryté, že v téže hlíně nám naprosto nemůže být zjevné. A jestli někomu zjevné je, já v této věci vyznávám svou slabost. Nevím totiž, co bych měl na vyvolených k spásitelné milosti posuzovat.”¹⁵⁵ A tak i když Augustin mluví o vyvolení malé skupiny, sám se snaží o vyvolení všech. Augustin lidi miloval a tím, že sám přiznává, že tyto povolané nelze rozpoznat, věřím, že celý jeho život byl naplněn snahou o záchranu každého člověka v jeho okolí,

---

¹⁵² SKALICKÝ, Karel. Predestinace jako tajemství spásy v teologii Vladimíra Boublíka. s. 19

¹⁵³ AUGUSTIN, A. *O milosti a svobodném rozhodování. Odpověď Simplicianovi*. s. 106

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 26

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 107

ale ne z toho důvodu, že by věřil, že by každý člověk mohl být zachráněn, ale proto, že neví, kdo bude vyvolen. Augustin pracoval pro spásu druhých lidí a jeho teorie nevedla k pasivitě. Měl velký zájem o člověka, lidi měl rád, pro svoji obec se rozdával a ani v obležení ji neopouštěl, napnul všechny síly – nedopřál si odpočinku, ve svých pastýřských listech dokáže být citlivý a nezdůrazňuje moc a sílu, ale díky svému posunu teologie dokáže na druhé straně schválit císařské výnosy, které zdaleka přesahují řešení zločinu circumcellatů (protože jeho Bůh také používá zastrašování).

Jeho milost je jednostranná, nezabírá a ani nepřipouští širokou škálu Božích možných řešení. Nezná milost, která se vymyká kalkulaci a spekulaci a je z lásky a respektuje člověka, není imperialistická. Augustinův výklad neustále počítá a sčítá logické výroky pro a proti o Bohu a staví z nich rozumového Boha, nepřipouští, že Duch vane jak vane a že to, co Bůh udělá není šablona aplikovatelná na vše. „Zdá se totiž, že Augustin uvažuje o milosti takto: Kdyby se jí dostalo bez rozdílu všem lidem, nebyla by už milostí, nebyla by už zdarma daná, gratis data, nebyla by – jak říkají teologové – gratuitní čili milostivě darovaná. Chce-li tudíž Bůh zjevit své milosrdenství a naprostou milost a tedy nezaslouženost (gratuitas) své milosti, má k tomu zapotřebí masu zavržených.“¹⁵⁶

Augustin je člověk, který vše dělá naplno, ale někdy ztrácí barevnost života (jediný účel je Bůh a ostatní nemá smysl, to první je absolutní pravda, to druhé již ne). Náchylnost uvažovat v extrémních pólech, která může vést k černobílému vidění, kdy vůle je jen v Bohu, bez Boha není nic (žádná vůle), se kryje i s jeho výkladem dobra – zla: nedostatek dobra je prázdnota - bez Boha je nicota – a tak nemůže být ani svobodná vůle, ani krása – veškeré toto myšlení pochází z jednoho pohledu – Bůh je vše, ale je to izolovaný Bůh. Augustinu chybí Bůh, který se dává, Bůh sestupující a vzestupující (Ježíš Kristus), který naplňuje lidský svět dobrotou a milostí, radostí. Pohled jeho milosti je úzký vymezený prostor.

Nelze Augustinovi vytknout, že by neměl lidi ani svět rád, z jeho kázání a listů je vidět ohleduplnost, zájem a lásku, nicméně jeho skepticismus k člověku a Bohu tuto lásku dělá přísnou, nárokovou. Při těchto výchozích pozicích se pod tlakem okolností a i zkušeností s donatismem stalo, že podle Augustina slova „přinut’ je“ znamenají povolání k zvěstování Božího slova a obrácení.

---

¹⁵⁶ SKALICKÝ, Karel. Predestinace jako tajemství spásy v teologii Vladimíra Boublíka. s. 19

Reakce současníků na Augustinovo učení byla často odmítavá. Můžeme například zmiňovat polemiku s některými katolickými mnichy z Adrumeta v severní Africe a z Marseille, kteří ukazují, že předurčenost vede k nečinnosti (jde proti úsilí o spravedlivý život).

Boublík v souvislosti s odmítavou reakcí křesťanského lidu zmiňuje pro nás velmi zajímavou reakci Augustina: „Posteskne si a řekne, že jeho nauka o předurčení je křesťanským lidem, jemuž ji kázal, „nenáviděná a opovrhovaná.“ Proto napomíná své věrné žáky, aby si tuto nauku drželi pro sebe, protože to je „ta nejčistší pravda“, ale aby ji nekázali v její esenciální formulaci obyčejnému křesťanskému lidu, jemuž je příliš tvrdá a pohoršlivá.”¹⁵⁷ Toto dvojznačné přemýšlení je samozřejmě cizí jak Ježíšovi, tak jeho učedníkům. Ale dle vlastních pravidel je v rozporu i s pravdivostí, jak ji vnímal samotný Augustin, a tím i s autenticitou.

---

¹⁵⁷ SKALICKÝ, Karel. Predestinace jako tajemství spásy v teologii Vladimíra Boublíka. s. 20

6 Augustin a dopad jeho díla

Augustinův život časově sice spadá do pozdní antiky, ale duchovně, kulturně i politicky otvírá otázky středověku. V otázkách pohledu na člověka, církve a stát byl Augustin určující po dobu téměř devíti století. Teprve ve 13. století „Albertus Magnus (1200-1280) a Tomáš Aquinský (1225-1274) rozlišovali mezi rozumem a zjevenými pravdami, což v důsledku znamená, že se obrátili proti Augustinově filozofické tezi, že rozum a víra se bezvýhradně dají uvést do souladu.“

158

Od 9. až po 11. století je snaha vykládat především rané období Augustina v pohledu na svobodnou vůli ve vztahu k jeho teorii spásy (např. Johannes Scotta Eriugena, 810-877 nebo Petrus Abaelard, 1079-1142). Jeho vliv vidíme i v období Tridentského koncilu, který „se odvolává na Augustinovo učení stejně jako reformátoři, kteří katolické církvi vyčítají, že příliš přeceňuje lidské snažení a podceňuje boží milost.“¹⁵⁹ Augustinem byl ovlivněn v mnoha tezí i Johannes Calvin i Ulrich Zwingli. Cornelius Jansen (1585 – 1638) ve svém učení o neschopnosti člověka smířit se s Bohem svoje argumenty také stavěl na Augustinovi, nicméně katolická církev tento výklad nepřijala. V období 17.-19. století je vliv augustinismu nepatrný, v období osvícenství byl odmítán. Kritika Augustina dosáhla vrcholu u Friedricha Nietzscheho. Ve 20. století z Augustina čerpal Heidegger, Bertrand Russell, také jím byl ovlivněn francouzský a německý existencialismus (Romano Guardini, Joseph Bernhat).

Jak vidíme, Augustin ovlivnil mnoho osobností, jeho vliv se dotýkal především těchto oblastí: Augustin rozvinul teorii spásy, která popsala možnost a omezení Božího vyvolení. Tato myšlenka však později církev vedla k tvrdosti a byla těžko slučitelná s rostoucími myšlenkami humanismu.

Další kontroverzní teze se týká vztahu víry a filozofie. Víra je podle Augustina to, co zprostředkovává pravé poznání. Teologie tak byla chápána jako nadřazená a jako kompetentní stanovovat kritéria i pro ostatní oblasti (včetně přírodních věd). Augustinův výklad dějin a státu inspiroval mnoho filozofů i státníků napříč několika staletími. Např. Aegidius z Říma (1243-1316) se na základě výkladu „O Obci Boží“ domnívá, že stát nemůže být zástupcem spravedlnosti a jenom církev by měla mít právo propůjčovat státní moc. Jeho teze byly vzorem

---

¹⁵⁸ NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ...* s. 114

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 113

pro monarchii a konstituce (Karel Veliký, císař Jindřich II. a král Ludvík řečený Svatý), daly do rukou přirozenou autoritu feudálům (člověk hledal jakousi jistotu, která byla v kontrastu s bezmocností a závislostí každého člověka - hříšníka, podle teorie spásy). Jeho filozofie ale také přináší nový pohled na člověka (antropologie), výklad dějin, možnost popsat skutečnost pomocí dějů v nitru člověka (introspekci) a ovlivnil také přírodní vědy (teorie čísla, času).

V jeho tezích vidíme také rozpory (v otázkách důstojnosti člověka, svobodné vůle a státní moci), které jsou příčinou i rozporuplných reakcí na Augustina. A tak se stává, že i protichůdné tábory se dovolávaly Augustina pro potvrzení svých tezí.

6.1 Za jakého byl Augustin považován člověka?

Jak jsme si stanovili na začátku práce, budeme pro plnější pochopení Augustinova pojetí autenticity a pravdivosti konfrontovat Augustinův život s vybranými reakcemi na jeho dílo či způsob života. V této kapitole bychom na základě našeho zkoumání znovu postavili již zmíněné počáteční výchozí otázky a pokusili se je dát do souvislosti s autenticitou (upřímností) Augustinova života tak, jak byla popsána v jednotlivých obdobích jeho života.

1) Byl člověk, který se stal zbožným křesťanem, až když si dosyta užil žen?

Christian Feldmann si pokládá otázku, zda byl Augustin mladík, který se „slabošsky, za stálé honby za dobrodružstvím potloukal po nevěstincích a hospodách, děvčata střídal jako košile a znenadáni, dojat slzami zbožné matky, se obrátil a byl z něho přísný asketa.“¹⁶⁰

Zdrojem tohoto tvrzení je kniha „Vyznání“. Tento výrok nebere v úvahu základní charakter této knihy. Vyznání je především vyznání Bohu, kdo je člověk a kdo je Bůh. Augustin jako křesťan zdůrazňuje, že člověk, již když se narodil, není bez poskvrny. Tento názor ho vede k tomu, aby i své mládí podrobil důkladné inspekci, kdy vše, co by jen v náznacích ukazovalo na nějaký odklon od dokonalého lidství, vyznává před Bohem. A tak můžeme tušit, že Augustin nevedl dlouhodobě velmi zhýřilý život, dokonce žil 14 let v konkubinátu s jednou ženou, a že popis líčení jeho touhy a vášni koresponduje s jeho obdobím puberty, která je bouřlivým obdobím. A tak lze spíše nabýt dojmu, že toto chování nebylo tak pobuřující, jak se z jeho zpovědi zdá. I následný život v konkubinátů byl v jeho postavení běžným jevem. Dokonce

---

¹⁶⁰ FELDMANN, Ch. *Tiší buřiči Boží: O velkých světcích křesťanství*. s. 52

„koncil v Toledu rozhodl roku 400, že konkubinát není důvodem k vyloučení z církevního společenství, jestliže je zachována forma křesťanského manželství, tj. především vzájemná věrnost obou partnerů.“¹⁶¹ A tak jistě ani v běžné společnosti nebyl konkubinát nijak kritizován.

To, že Augustin na přimluvu své matky po vyhledání lepší partie matku svého syna opustil, však naprosto narušuje pravdivost vůči člověku. Trápení, o kterém se Augustin při rozchodu zmiňuje, jen ukazuje na jeho prospěchářství a nepravdivost k jeho vlastním pocitům. Necitlivost k citům jeho partnerky nám odhaluje jeho soběstřednost. Ostatně i postoj papeže Lva, který chválí opuštění konkubinátu za účelem uzavření legitimního manželství (se společensky lepší partii), svědčí o mravním úpadku církve.

Nyní se podíváme blíže na druhou část výroku: „byl z něho přísný asketa“. Augustin se ve svém životě potýká s dvěma oblastmi – ctižádostí a čistotou. A tak se Augustin může jevit v momentě obrácení jako stoprocentně abstinující alkoholik, na kterého se mohou vztahovat slova z jeho vlastní knihy o dobru manželském, kde píše: „ne každý jich (pozemská dobra – manželství) užívá dobře, pokud to není ten, kdo jich může také neužívat. Ovšem mnozí se snadněji zdrží, aby neužívali, než aby se ovládali a užívali dobře, nikdo přece nemůže užívat rozumně než jen ten, kdo může i trvale neužívat.“¹⁶² Kdyby za jeho rozhodnutím byl pouze tento postoj, nedalo by se mluvit o sebespravedlnosti, ale spíše o neschopnosti žít jinak. Ovšem domnívám se, že důvodem jeho rozhodnutí bylo skutečné rozpoznání, že to je jeho cesta. Již od svých 17 let přemýšlí o čistotě, po obrácení ho ovlivnil příběh sv. Antonína a také verš, který čte v zahradě a kde je mimo jiné napsáno: „zanechte prostopášnosti.“ Zdá se, jako by to byly jakési patníky, které ukazují cestu. Jeho rozhodnutí tedy není postaveno na jeho sebespravedlnosti, ale na víře, že to je pro něj určená cesta. Augustin píše: „Jak sladkým mně najednou bylo odříkati se sladkých rozkoší! Těch rozkoší, které ztratiti jsem se bál a jež jsem nyní s radostí opouštěl?...vymýtil jsi je a vstoupil jsi na jejich místo sladší nad veškerou sladkost.“¹⁶³

Otázkou zůstává, zda jeho povolání nebylo zdrojem snižování ostatních stavů, ale touto otázkou se budeme zabývat později.

---

¹⁶¹ FELDMANN, Ch. *Tiší buřiči Boží: O velkých světcích křesťanství*. s. 56

¹⁶² AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap O dobru manželském*. s. 286

¹⁶³ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 262

2) *Byl to církevní otec, geniální myslitel, který předčí všechny církevní otce?*

Jak píše Lino Coluccio Salutati: „Jan překonává ostatní evangelisty, Pavel apoštoly a Augustin všecky církevní otce.“¹⁶⁴ Jak jsme se již zmínili, Augustin byl jeden z největších učitelů v západní části církve, teologii a v podstatě i filozofii, jeho vliv sahá až do 13. století. Augustin ovlivnil mnoho oblastí: filozofii, etiku, teologii, psychologii, přírodní vědy atd. Co se týče Augustinových teorií a tezí, on sám v nich nikdy nebyl abstraktní. To, nad čím přemýšlel a o čem psal, vždy nějak korespondovalo s tím, co právě prožíval, co ho trápilo a burcovalo, nebo odpovídal na množství otázek a proseb od ostatních. Augustin byl temperamentní povahy, a tak i jeho díla nejsou povznesená s chladnou teologií, ale plná dynamiky a často vášně a zapálení pro věc. Augustin dokázal oslovit jak lidové masy ve svém kostele, tak vysoké církevní hodnostáře či politiky. Ovlivnil jak mnoho věřících, tak nevěřících. Vedl mnohé disputace (evangelizace), ve kterých církve obhajoval, ale napsal i mnoho pastýřských listů. Jeho vliv byl skutečně rozsáhlý, a tak se jistě zařadil mezi významné osobnosti tohoto období.

Augustin si byl ovšem vědom nebezpečí pýchy a touhy po uznání ve svém postavení, a tak by jistě výroky typu Salutatiho a jednoznačné posudky nepřipouštěl. Věděl o lidské slabosti a stálém nebezpečí pádu. Toužil po Bohu a hledal ho a prosil za čistotu. A jak vidíme v naší práci, usiloval o autenticitu. Svojí genialitou se však skutečně někdy podle principu logiky se dostal dále, než rozum hodnotit může, a tak i v jeho díle nastávají rozpory (ohledně milosti, teorie spásy, hodnoty člověka, vztahu církve a státní moci a další). Pak se nemůžeme divit, že pozdější myslitelé mají na něj rozporuplné názory.

3) *Byl to církevní despota, který svými tezemi určoval staletí křesťanských dějin a nemohl být kritizován ani opraven?*

Johan Gotfried Herder píše: „Při jeho oslňujícím důvtipu, kterým mával napravo nalevo jako blýskavým mečem, při jeho hbité a nestálé představitosti se stal jeho dravý rozmach samotnému blahu církve škodlivý...jakkoli se lidský duch bouřil přijímat mnohá drsná tvrzení tohoto církevního despoty, odporující všem zkušenostem...systém vlastní latinské církvi zůstal v platnosti.“¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ... s. 127*

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 128

Podívejme se na tuto tezi z pohledu Augustina. Jak víme, pro Augustina chvála a postavení bylo velmi důležité. Ve škole chtěl být oceňován za každou cenu, i za uplácení. I v jeho kariéře tyto rysy můžeme pozorovat. Možná však nejvíce při psaní oslavné řeči na nově zvoleného císaře. Sám si uvědomuje závislost a nespokojenost ve svém postavení, nicméně jeho společenská prestiž je mu tak drahá, že raději splní všechny závazky bez riskování své pověsti.

Poté, co se obrátil, si uvědomuje svoji pýchu¹⁶⁶ a vyznává ji jak před svojí obcí, tak o tomto nebezpečí promlouvá s ostatními biskupy. Přirozeně si tedy uvědomuje i svoji omylnost. Schopnost Augustina přiznat svou chybu vidíme také při jeho špatné volbě biskupa pro obyvatele Fussaly, který se projevil jako autoritativní tyran. Jak na to Augustin reaguje? Uvědomil si své chyby a velmi jich litoval, dokonce vážně uvažoval o složení svého úřadu, když nezodpovědně pověřil mocí tohoto člověka.

Augustin vnímá kritiku jako něco důležitého a nutného. Píše: „Pokud se nám na řeči nebo psaném slově některých lidí patřících do církve něco nelíbí a my – ve víře, že to patří ke svobodě bratrské lásky – nezůstaneme se svým míněním schováni v závěť, byl by proti nám spáchán těžký hřích, kdyby si někdo myslel, že jsme své mínění nevyslovili z lásky, nýbrž z nepřízně.“¹⁶⁷ Augustin kritiku spojuje s láskou a kritiku své osoby spojuje s pokorou.

Augustin vědom si svých možných omylů se snaží ke konci života své spisy znovu přepracovávat a vzniká dílo „Recontration.“ „Proti sobě samému tehdy citoval větu: „Kde je mnoho slov, neobejde se to bez hříchu.“ A jestli prý někdo věří, že nikdy nebude muset odvolat nic z toho, co řekl, svědčí to spíše o jeho dokonalém bláznovství než o dokonalé moudrosti.“¹⁶⁸

Součástí Herderova výroku je kritika augustinovského systému. Augustin sám systém nevytvořil. Jeho hlavní teze jsou v dílech „O Trojci Boží“ a „O Obci Boží“ a dále jeho teorie o spáse. Augustin vyřkl některé velmi kontroverzní hypotézy (predestinace, postavení ženy a člověka, dějinný stát nebo to, že postoupil filozofii do područí teologie), se kterými se středověk musel vyrovnat. Již za života měl velký vliv, který po jeho smrti ještě zesílil. Jeho díla byla citována jako vzor pro vyrovnání se s antickým dědictvím a byla inspirací pro vznik základních rysů církve ve středověku. Augustinův vliv začal slábnout teprve v devátém století. Můžeme zde například zmínit saského mnicha Gottschalka, který se ve svém spise „De praedestinatione“

---

¹⁶⁶ A tak se modlí k Bohu: „Pane Bože a Otče,...neopouštěj mne ve špatných myšlenkách a nedej, abych pozdvihl v pýše své zraky.“ AUGUSTINUS A. *Rozhovor o blaženém životě*. s. 34

¹⁶⁷ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 60

¹⁶⁸ FELDMANN, Ch. *Tiší buřiči Boží: O velkých světcích křesťanství*. s. 53

postavil proti radikálním názorům Augustinova pojetí teorie spásy. A v tomto sporu to byl právě Johannes Scotta Eriugena (810-877), který aby neohrozil autoritu Augustina, raději založil svůj výklad na raném období Augustina a jeho výkladu svobodné vůle, než aby kritizoval Augustina pozdního a jeho teologii zavržení. Avšak úplné opuštění Augustina nastává až kolem 13. století vlivem Alberta Magnuse (1200-1280) a především Tomáše Aquinského (1225-1274). Středověk tak postupně odmítl jak Augustinovu dualizující antropologii, tak přehnaný mravní rigorismus a překonal jeho pohled na manželství.¹⁶⁹

Na základě Augustinova vnímání kritiky se domnívám, že skutečně kritiku považoval za správnou a nutnou. Jeho postoj ke kritice byl vyrovnaný a s kritikou v životě počítal. Kranz dokonce píše: „Augustinovi se hnusila zlá pomluva týkající se nepřítomných lidí, nikoli však upřímné slovo, vyřčené ve svobodě tváří v tvář tomu, koho se týkalo.“¹⁷⁰

Otázkou zůstává, zda tak silnou osobnost, jakou je Augustin, mají ostatní odvahu kritizovat. Z autobiografií je navíc zjevné, že Augustin nebyl zrovna klidné povahy, a tak pravděpodobně mnoho slov vyřkl pod vedením emocí, a ne rozvahy a lehce mohl rozpoutat spory, které ani nemusely vzniknout. Již ve svém pastýřském úkolu na prvním místě jmenuje „Napomínání podněcovatelů nepokojů,...“¹⁷¹ Na druhé straně musíme zdůraznit skutečnost, že jako bývalý rétor jistě pečlivě volil slova. Augustin byl výrazná osobnost, byl prudký, a tak lze předpokládat, že i když uznával možnost kritiky, jeho silná osobnost a řečnický um byla silnou obranou před tím, než mohla nějaká kritika vzniknout.

4) *Byl to člověk, který schvaluje a obhajuje pronásledování církve?*

Jak se domnívá Ludwig Feuerbach: „Pronásledující, panující a vládyčtivá církev je např. podle slov svatého Augustina nikoli onou pronásledující, Bůh chraň!, nýbrž onou pronásledovanou, potlačovanou a trpící a provaz, jímž je kacír nejprve bičován, potom svázán a nakonec zardoušen, není donucovacím prostředkem mučícího hrdelního soudu, nikoli!, nýbrž jenom darem křesťanské lásky.“¹⁷²

---

¹⁶⁹ Posun ve výkladu Augustina můžeme vidět např. u Tomáše Aquinského: „...ve stavu nevinnosti by nebyvalo nic takového, co by nebyvalo řízeno rozumem: ne, že by bylo menší potěšení ve smyslu, jak někteří praví...nýbrž aby dychtivá síla neutkvěla nezřízeně na potěšení; a pravím „nezřízeně,“ mimo míru rozumu...to praví slova Augustinova; která ze stavu nevinnosti nevylučují velikost potěšení, nýbrž žár rozkoše a nepokoj ducha.“ AKVINSKÝ, T. *Summa Theologiae. Pars I.* 98,2

¹⁷⁰ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení.* s 60

¹⁷¹ Tamtéž, s. 46

¹⁷² NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ...* s. 129

Lze předpokládat, že tento výrok je spojen s procesem s circumcellaty. V počátcích tohoto sporu skutečně katolíci byli především ti, kteří byli napadeni. Spor s donatisty nakonec vedl k represím, které byly vyvolány biskupy na základě žádosti o pomoc u císaře. Augustin nejen že se zásahem moci souhlasí, ale i přesto, že tresty byly tvrdé a zdaleka přesahovaly doporučení církve, tento způsob násilného obracení na víru obhajuje a teologicky odůvodňuje svou nešťastnou exegezí onoho *compelle intrare* (přinut' je, aby vešli) z podobenství Ježíšova (Lukášova evangelia 14, 16). Tímto výkladem nerespektuje svobodnou víru a rozhodnutí, ale schvaluje, aby za člověka rozhodl stát.

Augustin se ve svém životě snažil jednat pravdivě a jeho myšlení většinou korespondovalo s jeho jednáním. Na obhajobu Augustina můžeme uvést jen jednu polehčující okolnost, že uznat tento způsob byl pro Augustina poměrně dlouhý proces, ve kterém ho také přesvědčila radost donatistů, kteří se vrátili ke katolíkům. Augustin neměl vědomě dvojí srdce a jednal vůči svému myšlení autenticky. Přesto jeho vnímání pojmu spravedlnosti (spravedlnost Boží vůči donatistům) a logiky (jeho výklady Luk. evangelia a příliv donatistů do katolické církve) se odklonilo od lásky Pána Boha a od autentického hledajícího postoje srdce, od původního prožitku sebepřekročení a závislosti na Bohu při jeho obrácení. Augustin ve své teorii vytratil milost a nic nemůže zcela omluvit jeho příklon k represí.

5) Je Augustin falešný ve svých pocitech, je platonik, který záměrně vykonstruuje a vymýšlí příběhy pro aristokracii?

Friedrich Nietzsche píše: „Četl jsem pro zábavu *Confessiones* sv. Augustina...ten starý rétor! Jak je falešný a jak viditelně překrucuje! Co jsem se nasmál (např. nad „krádeží“ v jeho mládí – šlo vlastně o studentskou historku). Jaká falešnost psychologie! (Např. když mluví o smrti svého nejlepšího přítele, s nímž byl jedno tělo, jeden duch, jak se rozhodl, že bude žít dál, aby tak vlastně jeho přítel definitivně zemřel! Něco takového je odporně prolhané.) Filosofická hodnota rovnající se nule. Zesprostlý platonismus, to chci říct, způsob uvažování, které bylo vymyšleno pro nejvyšší duchovní aristokracii a náležitě upraveno pro otrocké povahy. Koneckonců se u téhle knihy nahlédne křesťanství až do žaludku: připadám si jako zvědavý radikální lékař a fyziolog.“¹⁷³

---

¹⁷³ NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ...* s. 129

Abychom mohli zaujmout názor k danému výroku o Augustinově manipulaci, o překrucování a falšování, musíme více porozumět těmto otázkám: Jaký byl účel napsat knihu „Vyznání“? Koresponduje jeho styl psaní s jeho prožíváním? Byl Augustin pouze skrytý platonik?

Důvody sepsání knihy „Vyznání“ uvádí Augustin v první části, píše Pánu Bohu: „Dovol mně přece mluvit, vždyť mluvím ke Tvému milosrdenství a ne ke člověku, který se mně vysmívá. Snad i Tobě jsem k posměchu, ale Ty obrátě se smiluješ se nade mnou.“¹⁷⁴ Augustin touto knihou chtěl odkrýt především svoje srdce před Pánem Bohem, ne před aristokracií a byl si vědom, že se může vystavit posměchu. V druhé části, která navazovala na úspěšnou první část, si znovu klade otázku: Proč v tomto díle pokračovat? Augustin tedy hledá význam svého psaní a vztahuje jej ke smyslu, jeho cílem není se zalíbit nebo pobavit.

Nietzsche napadá i Augustinův styl psaní. Pokusme se nyní zabývat tím, jak se Augustinův styl mění a zda koresponduje s jeho životem. Augustin si velmi cenil jazyka a schopnosti správně a pěkně mluvit. V jeho době mluvit znamená rozumět, rozumět znamená být moudrý. To byl důvod, proč byla rétorika tak vysoko ceněna a Augustin navzdory svému původu mohl dosáhnout tak vysokého postavení. Nicméně je vidět, že Augustinův styl vyjadřování se mění, a to nejen v průběhu jeho života, ale také i podle charakteru jeho děl. A tak v prvních letech po obrácení užívá ciceronského slohu,¹⁷⁵ u děl určených vzdělané veřejnosti archaickou latinu a v dílech určených pro obec se blíží slohu Bible. Jazyk užívá zřejmě záměrně, nicméně autenticky – když roste ve víře, přibližuje se i jeho sloh Bibli, stejně jako dříve píše ciceronskými klauzulemi, když jeho srdce ještě pevně stálo na poli filozofie.

Nietzsche také připomíná Augustinovo ovlivnění platonismem, které beze sporu bylo a dlouho zůstávalo. Nicméně v mnoha tezí, jak jsme již dříve psali, bylo transponováno a vysvětleno naprosto jiným kontextem a byl změněn základní platonický význam (podrobněji viz kap. 5.4.)

---

¹⁷⁴ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 16

¹⁷⁵ „Ciceronské periody se zabudovanými antitezemi a paralelismy jsou vystřídány krátkými větami navzájem spojenými vztahy antitezí a paralelismů, ciceronské klauzule jsou nahrazeny statistickými prostředky typickými pro archaickou latinu, které se zřejmě v populárních formách udržovaly a tradovaly vedle poetiky „oficiální“: aliterace a jiné zvukomalba, asonance i rýmy.“ KURZOVÁ, H. a AUROVÁ, M. A KOL. *Latinitatis Christianae Fundamenta díl.II*. s. 270

Nietzscheho kritika je tedy v prvních dvou bodech naprosto neobjektivní. Co se týče vlivu platonismu, je zřejmý jeho silný vliv, ovšem Augustin jej integroval a transponoval vlastním způsobem, který je již vzdálen od původního platonismu.

6) Má porušený vztah k manželství a důstojnosti člověka?

Karl Jaspers: „Zdá se být zcela nemožné nepokládat ono Augustinovo oddělení pohlavnosti od lásky za lidsky nedůstojné. Protože je Augustin buď bezuzdný, nebo je asketou, nezná ohled k důstojnosti ženy a zraňuje ji ve všech ohledech...U Augustina, jako stěží u někoho jiného, je třeba studovat křesťansko-katolickou realitu víry (nikoli snad Ježíše a nikoli křesťanskost Nového zákona).“¹⁷⁶

Vztah k ženám je u Augustina problematické téma. Od mládí chtěl žít zdrženlivě, ale jak sám uvádí: ne hned. Od rané dospělosti udržoval stálý partnerský vztah, ale manželství se vyhýbal. Částečně to bylo spojeno se společenským zvykem (konkubinát byl běžný) v kombinaci s učením manichejců. V Miláně matku svého syna opouští. Augustin ve „Vyznání“ líčí vlastní bolesti z rozchodu, avšak ani nevzpomene na svoji partnerku. To jen dokládá, jak málo si připustil pocity druhého partnera. Ve „Vyznání“ jeho partnerka dochází docenění jen v jedné věci, a to v jejím rozhodnutí odejít do kláštera.

Následující vztah, který měl vést do manželství, nevydržel ani dva roky zasnoubení kvůli Augustinově nevěře.

Augustin podle svého původního předsevzetí v manželství nežil, podle morálky společenského konsensu byl vztahu věrný a konkubinát byl společensky přijatelný, a tak pravděpodobně svému okolí nezavdal příčinu ke kritice...Avšak tyto zkušenosti odkrývají meze autenticity. V životě je důležité nejen to, v co věřím, ale také vztahy, které člověk má, a míra zodpovědnosti, kterou k nim má – s tímto aspektem a přesahem autenticity se Augustin plně nevyrovnal. (Nehledě na to, že i on sám pravdivost porušil, když vidíme, že je mu líto rozchodu.) Ani v době Augustina, ani dnes nelze žít takzvaně svobodně – autenticky, ve smyslu: žít tak, jak to cítím, jak se mi chce - pokud tím myslíme i nezávazně, bez závazku k druhým.

Po uvěření se rozhoduje pro zachování čistoty: částečně jeho rozhodnutí mohlo být ovlivněno závazkem „raději neužívat“, ale ze spisu „O svobodném rozhodování“, kde píše: „A

---

¹⁷⁶ NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ... s. 130*

přece je to Boží dar, bez něhož by příkaz mravní čistoty nikdo nebyl s to zachovávat“¹⁷⁷ vidíme, že jej především přijal jako Boží dar a cestu pro sebe.

Posun ve významu manželství byl úzce spojen s jeho antropologií. Abychom jej lépe pochopili, musíme porozumět jeho postoji k lidské důstojnosti. Pohled na člověka se během života Augustina velmi měnil. V pozdních obdobích byl především určen vztahovým rámcem jeho teologie spásy. Augustin možnost spasení vymezil jen pro malou skupinu Bohem vyvolených, spasení je tak nezávislé na svobodném rozhodnutí daného člověka. Opomíjí tak právo člověka být partnerem v procesu spásy (ne ve smyslu, že by si spásu zasloužil či jiným způsobem mohl přivlastnit, ale že je ten, který je tázán, a ten, který souhlasí). Augustin osobně ve vztahu k lidem nerozděluje, kdo bude spasen a kdo nikoli, protože v tom nemá poznání, jak sám uvádí. A tak přistupuje ke každému jako k hledajícímu a potencionálnímu vyvolenému člověku. V praxi pak vidíme, jak Augustin káže mnoha obyčejným lidem ve své farnosti a zastává se zločinců u soudu, pokud projevují ochotu k nápravě.

Augustin respektuje důstojnost i nespaseného, nespravedlivého člověka, protože i ten dostává od Boha péči, a tak i pro Augustina je zavazující mít zájem o jakéhokoli člověka. Úcta k člověku je potvrzena Božím vztahem k člověku: „když sám Bůh šetří nespravedlivé a neřestné lidi a dává jim život a zdraví, a to dokonce i těm, o nichž ví, že nebudou konat pokání, oč více musíme být milosrdní my vůči těm, kdo slibují polepšení, ač o nich nevíme, zda svůj slib dodrží.“¹⁷⁸ A tak nemůžeme říci, že by Augustin byl k člověku lhostejný, i ve vztahu k němu hledá něco nepomíjitelného. V mnoha ohledech ho láska k Bohu přiblížila k lidem na okraji společnosti (od kterých se před obrácením odvracel s odporem).

Hlavní tématem výroku Jasperse však není obecná důstojnost, ale důstojnost ženy. Tato otázka je složitější. Augustin vždy zdůrazňoval, že manželství je dobré a je ustanoveno Bohem. Odsuzuje postoj manichejců na základě učení apoštola Pavla: „...říkám, že toto bylo výslovně řečeno o vás a o takových, kteří prohlašují, že některá Boží stvoření jsou nečistá, a kteří prohlašují, že každý styk, a to i s manželkou, je smilstvo – to je to, co obsahují slova „zakazují lidem ženit se“...Poznáváš-li se v tom, co jsem uvedl, pak tu máš Pavla jako ničitele a vyvrátitele učení příštího Manichejského.“¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ AUGUSTIN, A. *O milosti a svobodném rozhodování. Odpověď Simplicianovi*. s. 30

¹⁷⁸ KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. s. 66

¹⁷⁹ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec: kap Proti Felikovi*. s. 88

Nicméně stanovuje jakousi hierarchii panenství–vdovství–manželství. Manželství je tedy jen pro ty, kdo nedokáží žít zdrženlivě, a za účelem plození dětí. Největší posun byl na základě Augustinovy exegeze Genesis. Domnívá se, že v Ráji Adam a Eva žili, pokud vůbec, pohlavně jen na základě vůle a že hřích se v lidstvu přenáší sexualitou, která se po pádu vymyká kontrole. Život v manželství je obviněn z jakéhosi stigmatu a nastává oddělení lásky a pohlavnosti. A tak najdeme u Augustina takové výroky jako: „Ať jde o manželku či matku, vždycky je to svůdnice Eva, před kterou se musíme chránit v každé ženě.“¹⁸⁰ Augustin snil o světě bez pohlavního styku, a když mu kdosi namítl, že by lidstvo muselo vymřít, Augustin odpověděl: „Och, kéž by to chtěli všichni!“¹⁸¹

Tyto výroky jsou v rozporu jak s vlastním lidstvím a jeho důstojností, tak s Biblií. Tento hluboký omyl otvírá necitlivé nepochopení manželského vztahu a vzájemné lásky.

Na vývoj tohoto názoru působily mnohé vlivy: především to byla Augustinova neúprosná logika výkladu Genesis, kdy při srovnání lidského života po Pádu s životem v Edenu vidí zásadní rozdíl právě ve společném soužití. Vliv na tvorbu tohoto názoru měla i antická tradice, kde žena měla jen podřadnou roli a důraz na duchovní čistotu byl dozajista podložen i Augustinovým eschatologickým výhledem. Tyto pohnutky můžeme zkoumat a snažit se je pochopit, nic však neomluví Augustinův strach z dynamického vztahu muže a ženy.

7) Je teolog, kterému nepřísluší nazývat se filozofem?

Augustinův vztah filozofie a teologie vzbuzuje otázky. „Augustin nebyl filozof, tak jak je to chápáno v moderním myšlení, které filozofii vidí jako disciplínu nezávislou na víře nebo teologii.“¹⁸²

Druhý pohled zdůrazňuje, že Augustin byl filozof, dokonce velký filozof své doby¹⁸³: byl vzdělaný v soudobé klasické filozofii a měl i jako správný „filozof“ lásku k moudrosti.

Pokud můžeme argumentovat z pohledu Augustina, tak právě sám Augustin, „když popisoval sebe jako filozofa, poukazoval na souvislost s láskou k moudrosti a termín teologie

---

¹⁸⁰ FELDMANN, Ch. *Tiší buřiči Boží: O velkých světcích křesťanství*. s. 70

¹⁸¹ Tamtéž, s. 70

¹⁸² TESKE, R. J. *New Catholic Encyclopedia*. s. 862

¹⁸³ Augustin vytvořil téměř proti dílo řecké a římské filozofie, zabýval se přírodou, vesmírem (a vztahy mezi čísly), zabýval se antropologií (jak uvádí M. Buber), postavil základy systému o světě, dal identitu křesťanství nezávisle na státní moci (v díle *O Obci Boží*).

užíval pouze, když chtěl vysvětlit pohanská náboženství.¹⁸⁴ Láska k moudrosti byla pro něj určující - už ve dvaceti letech považoval filozofii jako nejefektivnější cestu lidským životem, když se setkal se spisem Cicerona – Hortensius, píše: „...náhle zhroutila se veškerá má pošetilá naděje a neuvěřitelným pužením srdce toužil jsem po nesmrtelné moudrosti, přihotovuje se obrátit k tobě...těšil mě ne ten či onen spis, ale moudrost sama.“¹⁸⁵ Tato touha ho provázela po celý život, i když filozofie nebyla vždy na prvním místě. V dospívání si cenil především vztahů a zážitků, i v dospělosti nebyl vždy poctivý v hledání pravdy (zvláště v období, kdy se hlásil k manicheismu). V jeho prvních apologetických dílech proti Akademikům nebo manichejcům vidíme, jak hluboce byl ovlivněn novoplatonismem. Ruku v ruce, jak rostla jeho víra, se i jeho jazyk připodobnil biblickému jazyku, což ukazuje na rezonanci mezi jeho psaním a myšlením. V pozdním období jeho života pro něj filozofie ztratila svůj suverénní post, když ji zařadil do područí teologie.

Přesto je zřejmé, že ať věřící či nevěřící filozofii miluje. K filozofii člověk musí mít vztah. Když k něčemu máme vztah, znamená to, že k tomu máme city, máme to rádi, něco se nám nelíbí/líbí, můžeme být smutní nebo mít strach. Augustin ve svém hledání prožívá všechny tyto pocity.

Na druhé straně by možná Augustin ve svém přesvědčení o filozofii řekl: Byl v životě tak moc filozofem, až se stal teologem. Říká: „Co značí poznati pravdu? Předně poznati sebe a hleděti se polepšiti, potom poznati a milovati svého Stvořitele, záliba v Pravdě je záliba v Tobě Bože, který jsi Pravda.“¹⁸⁶ Augustin byl hledající člověk, který celý život byl věrný svému nekonečnému hledání moudrosti. Až pravdu našel v Bohu. Byl filozof, který se stal také teologem.¹⁸⁷ Otázkou je, zda to lze vést vedle sebe paralelně, či zda tu existuje jakýsi vztah nadřazenosti a podřazenosti. Pokud vidíme možnou suverenitu filozofie i teologie, budeme mít stejný postoj k Augustinovi, pokud bude mezi filozofií a teologií vztah závislosti, bude se to vztahovat i na Augustina. Augustin si kladl za cíl věrnost pravdě, hledání moudrosti. Když si uvědomil, že našel pravdu v Bohu, Bůh se stal pro něj pravdou a snažil se v této pravdě růst a dále ji odkrývat. Našel moudrost, ale moudrost, která byla osobní, proto je neuchopitelná,

---

¹⁸⁴ TESKE, R. J. *New Catholic Encyclopedia*. s. 862

¹⁸⁵ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 36

¹⁸⁶ AUGUSTINUS A. *Rozhovor o blaženém životě*. s. 7-8

¹⁸⁷ „...když Augustin mluví o naší filosofii..., míní tím křesťanskou moudrost.“ TESKE, R. J. *New Catholic Encyclopedia*. s. 862

nezadržitelná, znovu unikající stejně jako Bůh, a tak měl celý zbytek života na to, aby jej hledal, stále objevoval a nezůstával na místě. Augustin by tedy možná tento vztah viděl jako progresivní růst. Vzhledem k tomu, že v naší době je upřednostněna autonomie obou oborů, můžeme Augustina vidět jako filozofa i teologa zároveň, jako člověka hledajícího smysl, moudrost, Boha.

7 Jak byl Augustin věrný své otázce hledání pravdy a autenticity

V této práci jsme sledovali: Augustinův životní postoj, jeho hledání a pravdivost v něm a vlastní meze (hranice jeho pravdivosti). Jako základní směr života je pro Augustina hledání pravdy, moudrosti (filozofie). Hledání moudrosti přirovnává k nejisté, náročné plavbě na moři Filozofie, která má dospět k Bohu.

7.1 Životní hledání srovnává Augustin s plavbou na lodi.

Obraz lodi užívá jak v díle „Vyznání“, tak v „Rozhovorech duše s Bohem“ a především v spisu „Rozhovory o blaženém životě“. Je to tedy obraz, který vztahuje na svůj život a k němuž se vrací.

Lidské hledání připodobňuje k plavbě lodě na moři. Když se člověk dívá na loď vytaženou na písek, uvědomí si její křehkost, nestabilitnost, zbytečnost. Je těžká a vratká. Velké lodě dokonce podepírají kýl, zajíždějí do boxů, když je potřeba je opravit. Prostě na souši je loď k ničemu. Loď stejně jako život má svůj účel: loď je určena pro plavbu, lidský život pro cestu za pravdou a moudrostí. Loď na moři je stabilnější. Ale k tomu, aby nejezdila jen sem tam, bez výsledku, podle zdání, potřebuje kompas. Ten, kdo zná jasný cíl, i v bouřích drží příď a doufá, že projede, bojuje a neuhne.

Augustin rozlišuje tři druhy plavců: První skupina jakmile dospěje ke kousku pravdy, uniká z hlubin zpátky na klidné místo, odkud ostatním vypravuje o svých skutcích a snaží se je tím připoutat k sobě.

Druhá skupina zvábena mořem se plaví daleko na hlubinu a upadá v nejhorší bídu. Avšak přesto jsou plavci v ní veselí, radostní a pyšní. Ti pak teprve po dlouhých bouřích s pláčem doplují do přístavu.

Třetí se vydávají na moře, ale rozpoznávají na něm cestu zpátky a vracejí se: „Ti pak buď přímou cestou, ničím nelákání a nezdržování, vracejí se k ní (do přístavu) zpět, nebo což bývá nejčastěji, někdy bloudí v mlhách, jindy prohlížejí padající hvězdy, jindy určitými svody zvábeni promeškají vhodnou chvíli k plavbě, a tak dlouho bloudí.“¹⁸⁸

Těm, kteří plují již do přístavu, stojí v cestě velký kopec, který zaslubuje marnou slávu a klamně okouzlení. U těch, kteří se u něj usadí, vzbuzuje pocit důležitosti a pohrdání nad ostatními. Ti, kteří dosáhli kopce, lákají i ostatní a ukazují jim přesnou cestu, jak jej dosáhnout.

Tímto kopcem, horou, která je nebezpečná pro všechny, kteří hledají filozofii, je touha po marné slávě, která však nepřináší nic pevného (je nejistá).

Moře je stejně jako život neklidné, nestabilní a často nám přináší mnohé bouře, ve kterých člověk volá: „Jak dlouho se já, bídný, budu zmítati ve vlnobití své smrtelnosti, volaje k Tobě, Pane a Ty neuslyšíš? Ó Pane, slyš toho, který volá z tohoto velikého moře, a přiveď mne ku břehu věčného blahoslavenství. Blahoslavení, kteří k Tobě, nejbezpečnějšímu břehu, došli, jsou vyvedeni z nebezpečí tohoto moře. Ó, v pravdě blahoslavení, kteří přišli z moře ku břehu, z vyhnanství do vlasti, ze žaláře do krásného paláce.“¹⁸⁹ V těchto chvílích, kdy bouře zmítá námořníky a hrozí ztroskotání lodi, všichni mají strach, stejně tak v životních bouřích. Ovšem jaká nesmírná radost propukne, když se moře utiší.

Augustin přístav spojuje s naleznutím Boha. Vrcholem filozofie je Bůh. V jednom dopise prokonzulovi Macedoniovi Augustin píše: „Jak je pošetilé, když se pohanští filozofové domnívají, že mohou dosáhnout blaženosti z vlastních sil a již v tomto životě. Ukazuje, že toto je možné jedině z Boží milosti a dokonalou měrou teprve v novém životě.“¹⁹⁰ Zároveň přiznává, že plnou blaženost v životě najít není možné, a tak jako by zastával jistý druh skepticismu, ale pokračuje a ukazuje, že blaženost lze najít mimo život. Tak jeho životní optimismus může někomu znít jako druh filozofické skepse.

Augustin pomocí tohoto obrazu vykresluje svůj život. Cesta po moři do přístavu je jeho cesta za Bohem. Bouře jsou jeho boje v období hledání moudrosti v manicheismu, skepticismu. Hora je jeho pýcha, ctižádostivost, kvůli které tak dlouho rozhodování odkládal.

7.2 Pravdivost, autenticita na jeho cestě

V této práci jsme chtěli blíže poznat Augustinovo hledání pravdy, moudrosti (Boha) a jeho pravdivost, autenticitu. Ty se projevují mnoha aspekty.

Díky autenticitě a pravdivosti můžeme v životě poznávat sami sebe, svoje myšlení, intuici, city, uvědomovat si svoje předsudky a jednat v souladu se svým myšlením a srdcem. Tato vnitřní pravdivost nás může chránit.

Autenticita je spojená s postojem hledání smyslu a bývá zesílena, pokud prožíváme něco, co se nás úzce týká. Augustin se přiklonil k filozofii ve své rané dospělosti, v období velkých

---

¹⁸⁸ AUGUSTINUS A. *Rozhovor o blaženém životě*. s. 36

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 104-105

změn (zemřel mu otec, sám se stal otcem atd.). Hledá svoji životní cestu a při četbě Hortensia je nadšen pro filosofii. Nedlouho poté se připojí k manichejcům, a to i přesto, že ho varovala jeho intuice, měl závazky k partnerce a neměl možnost žít manicheismus naplno (být vyvolený). Tento stav pak vedl k rozdvojenosti: na jedné straně žije s manichejci, na druhé se chce od nich odklonit.

Augustin, který je závislý na ocenění druhých, se dostává do područí pýchy a klamného obdivu, který mu přináší závislost, nesvobodu a později i strach (při vytváření projevu pro císaře). Vysoké postavení bylo na překážku svobodné změně v jeho životě, teprve až osobní příklad římského rétora Viktorina mu pomohl jej následovat. Jak vidíme, pokud člověk dlouho zůstává na povrchních cestách, nemá plnou kontrolu nad svým životem a nemůže žít pravdivě se svým nitrem, žít autenticky. Tento posun doprovází sklon vidět sebe lepšího, ztráta vlastní zodpovědnosti, příjemná ochablost (která možná pramenila také z jeho zkušenosti se skepticismem, který je v rozporu s pozitivním hledáním pravdy), také nás omezuje vlastní představa, bez čeho nemůžeme či můžeme žít. Ty první dvě také vyplývají ze sklonu spoléhat jen a jen na sebe ve svém úsudku. Tento sklon vidíme u něj i později a v jeho úřadu biskupa jeho nesmlouvavá logika napáchala mnoho škod.

Augustin však se svojí výbušnou povahou a dynamikou života byl zároveň člověk, který zoufale potřeboval posílit důvěru, důvěru v sebe (aby nemusel hledat ocenění u druhých), důvěru v život i ve své okolí. Tento „bouřlivák“, který je „stále nespokojený, snažící se všechno vychutnat, intelektuální dobrodruh a horkokrevný, senzitivní člověk“¹⁹¹ potřeboval bezpečné místo.

Významným vzorem se mu stává Ambrož, který jej fascinuje nejen svým řečnickým uměním, vysokým postavením, obdivem, politickými úspěchy, ale především svou vřelou povahou a službou. Pod jeho vlivem v něm roste důvěra, a tím i schopnost vidět sám sebe sebekriticky, otvírají se v něm vnitřní nejistoty a je připravený setkat se se svojí omylností a konečností. Zde je budován existenciální základ pro skutečnou změnu (což je jeden z charakteru autenticity – M. Heidegger). Po další odbočce k platonismu (který ho zlákal znovu na svoji cestu nezávislosti a pýchy) se znovu vrací na cestu opravdového hledání. Již ví, že setkání s Bohem a

---

¹⁹⁰ AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*. s. 102

¹⁹¹ FELDMANN, Ch. *Tiší buřiči Boží: O velkých světcích křesťanství*. s. 59

sebeopřesazení musí být spojeno s pocitem odevzdanosti, což se také po rozhovoru s Pontitianem stane.

Augustin přijal křesťanství. Po obrácení Augustin cítí potřebu vyrovnat se s minulostí. Jeho dvě nejbolestivější oblasti byly ctižádostivost a vztah k vlastní sexualitě, a tak Augustin opustil dosavadní místo rétora a rozhodl se pro doživotní čistotu. Přestože tyto oblasti radikálně změnil, ani v jedné z nich boje úplně neustávají. Augustin žil v ústraní, věnoval se tichému studiu s několika přáteli a raduje se z nalezeného vztahu k Bohu. Tento pokojný život trvá pouze tři roky.

V roce 391 byl Augustin vysvěcen na kněze a později na biskupa. A musíme s hlubokou úctou říci, že se s velkou obětavostí a záplem plně věnuje nejen své obci, ale i ostatním věřícím i nevěřícím. Měl na starost správu, organizaci diecéze, přípravu katechumenů, kázal (o svátcích i dvakrát denně), dopoledne rozsuzoval spory. Mimoto napsal mnoho teologických, dogmatických, apologetických děl, pastýřských listů a dopisů. Byl otevřený pomoci jak lidem odsouzeným, obyčejným dělníkům, z jeho farnosti, tak apeloval na vysoce postavené v politice i v církvi.

Dříve byl individualista, nyní se více a více přibližuje lidem, až k jejich trápením. Jeho důraz se posouvá od dogmatických děl více k člověku (např. v apologetice vůči manichejcům), jeho jazyk se více přibližuje biblickému, jeho spisy rezonují s tím, co prožívá on nebo jeho okolí (nejsou psána jen pro sebe). A dokonce ačkoli se dříve o své postavení obával, nyní vystupuje neohroženě jak proti církevním, tak politickým autoritám (pokud s nimi nesouhlasí).

Sám žije v chudém společenství vytvořeném u biskupské baziliky. Augustin byl upřímný, neskrýval nedostatky, lidem ukazuje reálný obraz církve (zmiňuje se o nebezpečí ctižádostivosti atd.).

Nicméně na druhé vidíme straně i Augustinovi omyly a špatné cesty.

Velmi kontroverzní byla změna postoje v průběhu sporu s donatisty. Rozbroje trvaly léta a na obou stranách docházelo k výtržnostem, zraněním i vraždám. Postupně tedy původní postoj svobodného rozhodnutí ustupuje do pozadí. Nevíme, co vše mohlo ovlivnit Augustina: snad touha po jednotě církve a jeho přehnaná zodpovědnost za spásu nebo zda sehrála role pocitu vlastního selhání během dřívějších disputací či výtržnictví páchané na katolicích.

Ruku v ruce šla změna postoje vůči svobodě člověka i se změnou pohledu na spásu. Začíná u něj převažovat účelové Boží působení ve spásu člověka (tak striktně uplatňoval Boží zásah, že člověku nenechal žádný prostor). Respekt k jedinečnosti člověka, dokonce i tehdy, když

nesouhlasí, se vytratil. Změna učení i jednání nastala současně. To dokazuje, že Augustin neměl dvojí srdce a skutečně si myslel, že jde správnou cestou. Autenticitu však přerušil odkloněním se od milosti. I to pak bylo důvodem, že v Augustinově pohledu Bůh chce zachránit jen omezený počet vyvolených, ačkoli je spása závislá jen na něm (člověk v ní nesehraje de facto žádnou roli). Jeho logická exegeze umožní navíc najít teologické potvrzení v Lukášově evangeliu. Jak vidíme, Augustin se stává stále více dogmatický a tvrdý.

Druhou oblastí byl jeho vztah k ženám. Augustin si nikdy nedovedl představit plnohodnotný vztah k ženě. Sám vyhledával a nejvíce si cenil společenství mužů. Sice měl 14 let trvající vztah s matkou svého syna, ale nikdy se o své partnerce nezmiňuje, pouze v souvislosti s rozchodem, kdy líčí své bolestné city, ji chválí za její slib doživotní čistoty. Není ani zmínka o jejích citech.

Poté, co uvěřil, sice manželství uznává, ale v podstatě jen pro ty, kteří neumí nebo nechtějí žít zdrženlivě. Později manželské soužití spojuje se svojí teorií spásy, kde manželské pohlavní soužití je přenašečem dědičného hříchu. Tak manželství degradoval a úctu k ženě ještě více snížil. Tady má však autenticita své hranice. Augustin je možná upřímný ve svém hledání, ale na základě jeho rozhodnutí žít v čistotě nelze ostatní vztahy takto snižovat.

Jak vidíme, autenticita má své hranice. Augustin vnímal autenticitu především intelektuálně jako hledání pravdy a zachování svědomí. Do svého vnímání autenticity nezahrnul morální dopad a následky svých činů. Nepochopil, že pravdivost, autenticita jednotlivce je ovlivněna také okolními vztahy. Končí tam, kde začíná druhý člověk, jeho úcta, jeho nárok na lásku, jeho svoboda.

Autenticita je dále limitována pravdivostí, pravdou, je vzdálená jakékoli dvojakosti nebo lži (tuto hranici Augustin překročil v období manicheismu).

Ve vztahu k Bohu je autenticita limitována Boží vůlí. „Pokud budeš žít jen autenticky, potom budeš pravděpodobně žít jinak, než se líbí Bohu. Prostě nás to od dětství netáhne k Bohu, ale od něj. Proto existuje vyšší měřítko, než je naše upřímnost, a tím je poslušnost. Pochopitelně ideální stav je, když poslouchám rád, na druhou stranu žijeme na zemi a ne vždy rádi posloucháme.“¹⁹² Právě Augustinova exegeze je v rozporu s tím, jak jedná Ježíš.

Augustinova autenticita, jeho hledání je vždy nějak proložena vnímáním konečnosti, jak v období nekřesťanském, kdy si uvědomuje konečnost svého bytí, tak v období křesťanském, kdy

na základě své teorie spásy neustále zdůrazňuje konečnost a závislost lidského života a naléhavost věcí budoucích.

---

¹⁹² NOVÁK, D. *Pastýřský list*

8 Závěr

Předkládaná práce promýšlí autenticitu v Augustinově životě.

Autenticitu lze chápat v užším významu jako: pravost, původnost, hodnověrnost. Jednotlivými jejími aspekty se zabývá filozofie, která ji vidí jako pochopení smyslu existence a jejího naplnění, které se odehrává na pozadí konečnosti lidského bytí (M. Heidegger a existencialismus), psychologie, která ji vidí jako míru shody mezi sebepojetím člověka a jeho projevem vůči okolí (Rogers). Filozofie výchovy rozebírá, jakým způsobem může naše poznávání být autentické, co nám pomáhá skutečnosti správně porozumět a tak k ní zaujmout postoj. Christman John nabízí jakousi syntézu pohledu Rogerse a Heideggera a užívá slovo autonomie. Zdůrazňuje, že je nutné, aby člověk byl sám sebou a ve svém chování byl ovlivněn svým myšlením, touhami, vlastnostmi, nejen tlakem svého okolí. V souvislosti s tím mluví o vnitřní pravosti. Práce je sice v mnohém inspirovaná předloženými přístupy, nicméně chápání autenticity je odvozeno z vnímání pravdivosti samotným Augustinem.

Autenticitu vnímáme jako míru opravdovosti našeho hledání – jako rezonanci mezi naším vyhodnocením situace a naším jednáním. Práce odkrývá základní nasměrování Augustinova života, které on sám vidí v hledání moudrosti, a zkoumá, zda byl tomuto postoji, svým touhám, myšlenkám věrný, pravdivý, autentický (postoj psychologie). Maximální hranice autenticity jsou definovány na základě Augustinova vnímání pravdivosti (versus dvojakosti). Chronologický rozbor Augustinova života (období manicheismu, skepticismu, nového hledání, platonismu a křesťanství) pak odkryl některé jeho způsoby poznávání (např. vztah k intuici, logičnost), vztahuje se i k sebepřekročení a vnímání lidské existence (M. Heidegger a existencialismus). V jednotlivých etapách jsme zkoumali, jak koresponduje jeho myšlení s jeho životem, odkrývali jsme míru shody či neshoda mezi jednáním a myšlením a poukazovali na některé charakteristické rysy tohoto období či Augustinovy povahy. Pro lepší pochopení Augustinova pojetí autenticity a pravdivosti jsme konfrontovali výsledky našeho pozorování s vybranými reakcemi některých filozofů na jeho dílo či způsob života.

Práce ukazuje na propojení autenticity s existencionálními otázkami v životě člověka: změna jeho rodinné situace v rané dospělosti jej nasměrovala pro hledání filozofie a rozhodnutí se pro manicheismus, období po nemoci koresponduje s jeho počínající skepsí atd. Odkryla závislost naší pravdivosti na přijetí od našich blízkých (teprve při setkání s Ambrožem si připustil vlastní omylnost, zodpovědnost a následně při setkání s Simplicianem a Pontitianem dokáže

opustit své obavy a přesvědčení ohledně manželství a své kariéry). Autenticita tak může pomoci spojení mezi postojem srdce a rozumem. V práci odkrýváme, že s pravou autenticitou (která se děje na existenciální rovině) přichází ruku v ruce pokora a postoj vydanosti, který je klíčový pro setkání s moudrostí, láskou, pravdou koncipovanou jako vztah (s Bohem, Kristem, v jehož odpuštění nalézáme pokoj). Na základě studie vidíme, že autenticitu omezují naše předsudky, nedůvěra v intuici a přehnaná logičnost nebo naše ambice, a poukazuje na Augustinovu zkušenost, že čím delší je jeho odklon od pravdivosti, tím těžší bývá návrat. Autenticitu mohou narušit i rádobý „šlechtné cíle“ (jako touha po spáse donatistů, a ukončení trápení katolíků), pokud je jich dosaženo nesprávným způsobem (a nerespektováním svobody druhého člověka).

Autenticita je omezena vztahy k druhým lidem, kterým dlužíme svou lásku, která naši autenticitu převyšuje, a také láskou k Bohu, který nás vede, a důvěra v něj má přesahovat náš pocit pravdivosti či nepravdivosti.

Jak vidíme, autenticita má mnoho aspektů a je často hybatelem mnoha našich jednání a směřování. Hledání autenticity a pravdivosti nám pomáhá hledat správnou cestu, protože v tomto hledání se můžeme setkat s Bohem, o kterém David říká: „Ty, Pane, s milosrdným milosrdně nakládáš a k člověku upřímnému upřímně se máš.“¹⁹³ (Ž 18, 26)

---

193 *Biblií svatá aneb svatá písma Starého i Nového zákona ...* Ž 18, 26

9 Literatura

- AUGUSTINUS, A. *Aurelius Augustinus: Říman – člověk – světec*. Praha: Vyšehrad. 2000. ISBN 80-7021-305-1
- AUGUSTINUS, A. *O lži a jiné úvahy*. Třebíč: Akcent, 2000. ISBN 80-7268-090-0
- AUGUSTIN, A. *O milosti a svobodném rozhodování. Odpověď Simplicianovi*. Praha: Krystal OP. 2000. ISBN 80-85929-41-4
- AUGUSTINUS A. *Rozhovor o blaženém životě*. Brno: Matice cyrilometodějská. 1931. ISBN neuvedeno
- AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. 4.vyd. Praha: Kalich. 1999. ISBN 80-7017-301-7
- AKVINSKÝ, T. *Summa Theologiae*. Pars I., Praha: Krystal OP. <http://krystal.op.cz/sth/>
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Biblická společnost v ČSR, 1990. ISBN neuvedeno
- Bibli svatá aneb svatá písmena Starého i Nového zákona: podle posledního vydání Kralického z r. 1613*. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1954. ISBN neuvedeno
- BUBER, M. *Problém člověka*, Praha: Kalich. 1997. ISBN 80-7017-109-X
- FELDMANN, Ch. *Tiší buřiči Boží: O velkých světcích křesťanství*. Pardubice: Signum Unitatis. 1991. ISBN neuvedeno
- Autenticita*. <http://leccos.hu.cz/index.php/clanky/autenticita>
- CHRISTMAN, J. *Autonomy in Moral and Political Philosophy*. 28.6.2003. <http://plato.stanford.edu/entries/autonomy-moral/>
- IVÁNKA, E.V. *Plato christianus*. Praha: Oikoymenh. 2003. ISBN 80-7298-070-X
- KOL. AUTORŮ. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům. 1995. ISBN 80-901647-0-6
- KRANZ, G. *Augustin: Život a působení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 1998. ISBN 80-7192-212-9
- KURZOVÁ, H. a AUROVÁ, M. A KOL. *Latinitatis Christianae Fundamenta dil.II*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. 2000. ISBN 80-7040-448-5
- MARKUS, R. *Encyclopedia of Philosophy*. Ed. Donald Borchert. Vol. 1. 2nd ed. Detroit: Macmillan Reference USA. 2006 p 389-401
- NEUMANN, U. *Augustin: Tento svazek nahrazuje monografii o Augustinovi od Henriho Marroua ...*, Praha: Volvox Globatur. 1999. ISBN 80-7207-288-9
- NOVÁK, D. *Pastýřský list 22.9.2006*, <http://www.cb.cz/hradek/mladez/node/view/1498>

PALOUŠ, R. *Ars docendi*. 1.8.2006,

http://www.fp.vslib.cz/kfl/materialy/FRVS_FV/Html/03_text_09_02.htm

SKALICKÝ, Karel. Predestinace jako tajemství spásy v teologii Vladimíra Boublíka, In: Schreier, Monica, Skalický, Karel (ed.): Česko-římský teolog Vladimír Boublík: symposium k jeho nedožitým 70. narozeninám 25.-26. listopadu 1998, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 1999, s. 15-27, ISBN: 80-7040-342-X.

SMITH, W. *Encyklopedia of Religion*. Ed. Lindsay Jones. Vol. 2. 2nd ed. Detroit: Macmillan Reference USA, 2005. p 624 –630.

TESKE, R. J. *New Catholic Encyclopedia*, Vol. 1. 2nd ed. Detroit: Gale 2003. p 850-868

VYMĚTAL, J. *Autenticita v psychologii a psychoterapii*, Československá psychologie 2001, roč. 45, č. 5

10 Abstrakt

Předkládaná práce promýšlí autenticitu v Augustinově životě. Autenticitu lze chápat jako: pravost, původnost, hodnověrnost. Jednotlivými jejími aspekty se zabývá filozofie (M. Heidegger a existencialismus), psychologie (Rogers), filozofie výchovy atd. Autenticitu vnímáme jako míru opravdovosti našeho hledání – jako rezonanci mezi naším vyhodnocením situace a naším jednáním. Práce odkrývá základní nasměrování Augustinova života, které on sám vidí v hledání moudrosti, a zkoumá, zda byl tomuto postoji věrný, autentický (postoj psychologie). Chronologický rozbor Augustinova života (období manicheismu, skepticismu, nového hledání, platonismu a křesťanství) pak odkryl některé jeho způsoby poznávání (např. vztah k intuici, logičnost) a vnímání lidské existence (M. Heidegger a existencialismus). Pro lepší pochopení Augustinova pojetí autenticity a pravdivosti jsme konfrontovali výsledky našeho pozorování s vybranými reakcemi některých filozofů na jeho dílo či život. Práce ukazuje na propojení autenticity s existencionálními otázkami v životě člověka, s pokorou a postojem vydanosti a omezení autenticity vztahy s druhými lidmi a Bohem.

11 Abstract

This thesis deals with authenticity of Augustin life. The authenticity can be understood as truthfulness, originality and reliability. Its chosen aspects are studied from the philosophical point of view (Heidegger – Existentialism), from the psychological point of view (Rogers), from the philosophy of behavior and so on. The authenticity is sensed as measure of seriousness of our searching – as a resonance between our situation evaluation and behavior. The thesis shows basic direction of Augustin life, which he himself see in searching of wisdom and evaluates, whether he was truthful to this attitude (authentic attitude psychology). The chronological analysis of Augustin life (period of manicheism, Skepticism, new searching, Platonism and Christianity) show some of his way how he get to know (his relation to intuition and logics) a realizing of man existence (M. Heidegger a Existentialism). For better understanding of Augustin's realizing of authenticity and truthfulness we confront results of our analysis with chosen reactions of philosophers who studied his life. This thesis shows the connecting of authenticity with existential questions in man life, with the humility and attitude of committing and authenticity limitation in relationships with other people and with the God.